

Zapis v razvidu medijev Ministrstva za kulturo:

Zaporedna številka 1492

ISSN (International Standard Serial Number):

0041-2724

Datum izida prve številke sploh:

8. december 1951

Izdajatelj:

ŠOU v Ljubljani
Kersnikova 4, 1000 Ljubljana
Telefon: +38614380200
Faks: +38614380202
Elektronski naslov: info@sou-lj.si
Spletni naslov: www.sou-lj.si
Matična številka: 5133734
ID za DDV: SI55049745
TRR: SI56 02010-0018933202

Za izdajatelja:

Roman Didovič, direktor
Marko Hozjan, predsednik

Uredništvo:

Kersnikova 4, 1000 Ljubljana
3. nadstropje, prostor 306
Telefon: +38614380263
Faks: +38614380264
Elektronski naslov: urednistvo@tribuna.si
Spletni naslov: www.tribuna.si
Twitter: [www.twitter.com/trobilo](https://twitter.com/trobilo)
FB: www.facebook.com/casopis.tribuna

Člani uredništva:

Robert Bobnič, neodgovorni urednik
Tanja Peček, namestnica neodgovornega urednika
Jurij Smrke, član uredništva
Aljaž Vindiš, likovni urednik
Necj Prah, namestnik likovnega urednika
Aljaž Košir – Fejzo, urednik ilustracije

Strokovni sodelavci uredništva:

Klemen Ilovar, fotografija
David Krančan, strip
Anita Jurič, lektura
Alen Kirn, tehnična podpora

Programski svet:

Igor Brlek, direktor Študentske založbe
Tomaž Zaniuk, odgovorni urednik Radia Študent
Miha Lobnik, višji svetovalec na ŠOU v Ljubljani
Zala Primic, vodja Civilno-družbene iniciative
Robert Bobnič, neodgovorni urednik Tribune

Tisk:

Tiskarna Hren, 7.500 izvodov

Distribucija Tribune:

Distribucijsko mrežo smo vzpostavili z DPG (www.dpg.si). Njen obseg lahko spremljaš na zemljevidu na naši spletni strani. Za elektronsko različico smo vzpostavili elektronsko distribucijsko mrežo z Digitalno knjižnico Slovenije (www.dlib.si). Elektronsko Tribuno si lahko preneseš z naše spletne strani ali z uporabo QR kode na tiskovinah, ki jo prek kamere v telefonu zajameš s programov za čitanje kod. Nanjo se lahko naročiš s svojim elektronskim naslovom. Tako ti bo vsak mesec ob izidu samodejno posredovana.

**Izjava o avtorstvu:**

Tribuna je izključno avtorsko delo študentov, če ni drugače navedeno. Časopis je stavljen v črkovni družini Tribunal, ki jo je za potrebe Tribune zasnoval Aljaž Vindiš. Izhaja pod licenco Creative Commons, ki nas avtorsko zaščiti, hkrati pa omogoča, da določimo pogoje, pod katerimi dovolimo uporabo naših del. Uporabo del tako dovoljujemo ob priznanju avtorstva po principu Ime Priimek / Tribuna za nekomercialno rabo in v nespremenjeni obliki. Podrobnosti licence so dostopne na www.creativecommons.org ali na Inštitutu za intelektualno lastnino, Streliška 1, 1000 Ljubljana. Iz Creative Commons licence so izključene črkovna družina Tribunal in gostujoče črkovne vrste.



Članki, objavljeni v Tribuni, se v raziskovalne namene beležijo v Korpusu slovenskega jezika.

I. Pravzaprav je danes, toliko in toliko let pozneje, problem še vedno enak: ženska. In zakaj bi potemtakem kdo omenjal Katarino Kresal? Petro Majdič? Hm. Francija Križaniča?

II. Nekaj je vendarle gotovo: govoriti o politiki še ne pomeni govoriti politično.

III. Kaj pa, če bi bila politika ženskega spola? Politika seveda v določenem smislu je ženskega spola – in to, kakopak, nima nobene (z)veze s spolom kot slovničnim vprašanjem. Pravzaprav ne gre niti za vprašanje kvot, marveč za to, da vsakršne spremembe v redu političnega – in to ne pomeni preskok iz enega gospodarja na drugega, temveč spremembo samih načinov podrejanja, ki določajo in ohranjajo razmerja moči, s tem pa vključenost enih ter izključenost drugih – pomenijo hkratne spremembe v režimu razmerij med spoli. Bolje: vsakršna rekonfiguracija razmerij med spoli v smeri večje enakosti (razmerje, ki je možno fluidnosti in levitve) spremeni tudi razmerja moči, ki jih fiksira določen način politike.

IV. Zatorej je gotovo tudi to: da je treba vprašanje položaja žensk v sodobni družbi v ožjem in vprašanje spola v širšem pomenu misliti politično. Pomeni: prepoznati same načine podrejanja, ki prek promoviranja posamezničine svobodne odločitve le še dodatno utrjujejo patriarhalni red ter železno razmerje moški – ženska. Za okus: bodi-to-kar-si; samorealizacija; ideal svobodne in (poslovno) uspešne ženske; rahle transgresije, ki še bolj utrjujejo postavljeni ideal (še pomnite oglasa za Dove?); bodi-navadna itn. V igri pač ni več samo štedilnik kot označevalec privatnega.

Update: za premeritev časa, za oblast časa in za čas neke oblasti je treba vedno znova in znova naviti kazalce. 1. *Osebno je politično* je treba (pre)misliti na novo – politizacija osebnega je namreč ošibila politično samo. 2. *Ženkost* (kot naravno in notranje) ni niti zatočišče niti področje, ki bi ga bilo treba osvoboditi, temveč ravno tisto, v kar je treba najbolj dvomiti. 3. Podreditev je podreditev preko najbolj notranje želje, v nasprotnem primeru podreditve nemara sploh ne bi bilo. In kaj storiti, ko oblast zahteva ravno to, da ženska znova in znova išče svojo žensko željo? »*Ženska želja*« – mar niso na tem mestu padale (bile uslišane!) emancipatorne zahteve?

V. Medklic: samorefleksija. Zgodovina uredništva *Tribune*: moški, moški, moški, moški, moški, ženska, moški, moški, moški, moški, moški, moški, moški, moški, moški, ženska, moški. Falocentrizem v alternativnem tisku. Falocentrizem na alternativni sceni.

VI. In vendar delamo krivico, ko govorimo o Ženski kot Eni. Ženska ni Ena, tako kot spola nista dva. Spol je samo ime za določeno v zgodovini (!) vzpostavljeno fiksacijo razmerij moči. Vsak spol je tako odraz moči in vsaka moč je odraz nesimetričnega razmerja: (spolno) razmerje je namreč v sebi nesimetrično. In ravno to vzbuja optimistično drhtenje: razmerje je lahko tudi drugačno, razmerje se lahko – kot smo dejali – levi, prelevi v neko drugo, še nezamisljivo razmerje. Zato in natanko zato je pomembno LGBTIQ-gibanje, ki preko preizpraševanja radikalnih (seveda ne samo takšnih, kot jih imenujemo homoseksualna) spolnih identitet in razmerij – to so mnogotera razmerja – naslavlja ravno železno naravnost danih. In tu, na robu, ki je hkrati rob političnega, je potencialnost rekonfiguracije tako spolnih razmerij kot občin družbenih.

VII. »*Seksualnost je nekaj, kar sami ustvarjamo – veliko bolj je naša lastna stvaritev kakor odkritje skrivne plati želje. Razumeti moramo, da se z našimi željami, prek naših želja uveljavljajo nove oblike razmerij, nove oblike ljubezni in nove oblike ustvarjanja. Seks ni usoda; je možnost dostopa do ustvarjalnega življenja*« (Michel Foucault).

VIII. Sedaj je vendarle malo bolj gotovo: zakaj v tokratni *Tribuni* ne boste brali niti o Katarini Kresal niti o Petri Majdič. Niti o Franciju Križaniču.

- 01 Naslovnica**
Robert Mapplethorpe: *Legs on toes*
- 02 Navodila za uporabo**
- 03 Tribunal: Bernarda Jeklin**
ilustracija Istvan David
- 04 Uvertura**
- 04 Vlasta Jalušič**
Tanja Peček, Katja Šircelj, fotografija Borut Krajnc
- 06 Težave s queerom**
Tea Hvala, ilustracija Ana Baraga
- 10 Sekcija za eksperiment v medijski formi**
- 10 Pismo materi**
Jurij Smrke, ilustracija Istvan David
- 12 Ženske revije**
Robert Bobnič, Jurij Smrke
- 14 Redakcija za razredni boj**
- 14 Ženska znotraj razrednega boja**
Ana Štromajer
- 15 Capitalism, a girl's best friend**
Jurij Smrke, ilustracija Feminist
- 16 Intermezzo**
- 16 Prezrti spoli**
fotografija Vanja Bučan
- 18 Redakcija neuvrščeni-h**
- 18 Kje se danes nahaja Ibsenova Nora?**
Je sploh Preživela?
Anita Volčanjšek, fotografija Nada Mihajlovič
- 19 Oblikovanje: ženski pogled**
Barbara Predan
- 20 Lezbično-feministična univerza**
fotografija Vanja Bučan
- 21 Reapropriacija ženskega vprašanja**
Asja Hrvatina
- 22 ON/ona**
Sandra Ocepek, fotografija Marina Abramovič
- 24 Križev pot do večnosti**
Katja Šircelj, ilustracija Aljaž Vindiš
- 26 Feministična Afrika**
Rok Kovač
- 27 Za Antigono, proti zahtevi**
Klitajmestra von Argos, ilustracija NEZ PEZ
- 28 Epilog**
Ženske niti kot državljanke in volivke niti kot kandidatke niso kaj dosti pomembne
fotografije Katra Petriček
- 32 Strip(burger)**
- 32 Blok št. 65**
Tanja Komadina



TRIBUNAL: BERNARDA JEKLIN

Ljudsko sodišče Tribunal izraža sodbo v imenu ljudstva! Obtožujemo večno urednico ženskih revij Bernardo Jeklin! Spoznavamo vas za krivo v naslednjih točkah obtožnice:

1. Kot dolgoletna urednica revije *Jana* ter ustanoviteljica revije *Lady* in številnih drugih »ženskih revij« predstavljate simbol tovrstnega tiska na Slovenskem. Tematike, ki jih prek medijev naslavljate na bralke in bralce, razumejo žensko le kot bebavo privatno potrošnico v vseh pomenih besede, s tem pa kot privesek moške družbe/politike in kot nezmožno pravega javnega delovanja.
2. Ste simbol depolitizacije položaja žensk v družbi. Privzemanje vloge glasnice žensk in kvaziemancipatorne pozicije, ki si jo pripisujete sami ali vam jo pripisujejo drugi mediji, ni za položaj sodobne ženske nikakršna rešitev, marveč poglaviten del problema.
3. S privzemanjem cinizma, da so vsebine takšnih revij le odraz tega, kar ženske v resnici rade berejo in potrebujejo, zakrivate dejstvo, da tisk ustvari svoje bralstvo in ne bralstvo svojega tiska. Prav tako zakrivate, da so mediji pomemben faktor pri oblikovanju samopodobe in samorazumevanja, ter da identitete niso odraz naravnega stanja, pač pa le družbeni in politični konstrukt. Tako revije za ženske kot vaša javna podoba so le (re)produkcija novih načinov podjarmljanja in izključevanja žensk v sodobnih družbah.

Naj se izvrši kazen! Izreži in nalepi na drog ali steno!

Mednarodni feministični in queer festival Rdeče zore se bo med 8. in 11. marcem 2011 že dvanajstič odvijal na različnih prizoriščih v AKC Metelkova mesto. Čeprav festival Rdeče zore na patriarhalno nasilje ne odgovarja z orožjem, pa poudarja, da boj za pravice žensk še zdaleč ni končan in ni ločen od boja za družbeno pravičnost; in ne more biti zgolj reformatorski. Program spremljaj na: www.rdecezore.org

VLASTA JALUŠIČ: V SOCIALIZMU JE BILO DISKRIMINACIJE MANJ KOT DANES

Tanja Peček, Katja Šircelj
fotografija Borut Krajnc

Vlasta Jalušič je ena izmed soustanoviteljic in soustanoviteljev Mirovnega inštituta, dolgoletna raziskovalka na področju spolov ter avtorica številnih prispevkov in knjig na to temo, med katerimi je najbolj znana *Kako smo hodile v feministično gimnazijo*.

Tanja, Katja: Kako dojemate feminizem, še posebej skozi perspektivo v času?

Vlasta: Naj to razumem kot vprašanje, kaj je feminizem danes, ali bolje, kaj so po moje »feminizmi« v pluralu danes? Mislim, da danes na tako imenovanem Zahodu težko govorimo o feminizmu ali feminizmih v tistem pomenu besede, kot ga je poznala moja generacija. Tako bi bilo morda v političnem smislu pravo vprašanje: kaj je bil feminizem? Nedavno sem v nekem slovarju prebrala telebansko izpraznjeno definicijo, ki se začne približno takole: »Feminism is a diverse collection of social theories, political movements, and moral philosophies ...« Tako lahko začnemo opisovati katerikoli predmet, ne moremo pa zagrabiti in razumeti nobenega političnega dogajanja. Feminizem, če izjemoma uporabim edninsko obliko, pa je bil v svojem jedru predvsem to: politični spopadi, politična dogajanja oziroma gibanja, skupine, posameznice (včasih tudi posamezniki), ki so se bojevali za obsežno enakost žensk, in ki so se identificirali z oznako »feministični«. Čeprav tudi to, da so se imenovali »feministični«, ni nujna predpostavka, da bi jih danes imeli za feministične. Feminizem je bila posebna moč, ki je spodbudila nekatere ključne politične, socialne, kulturne spremembe druge polovice 20. stoletja. Gre za neverjetno revolucijo v delovanju, ustvarjanju, mišljenju, ki je imela raznolike posledice. Ta boom je sicer temeljil na starejših nastavkih iz razsvetljenstva in renesanse ter na izkušnjah in kritiki nekaterih modernih emancipacijskih gibanj, denimo delavskega, a vendar je bil nekaj izrazito novega. Feministična misel in kritika sta rezultat tega političnega gibanja. Postopno se je etablirala tudi v akademiji, na univerzi, postala je del kurikula. Danes se zdi, da na Zahodu feminizmi eksistirajo predvsem na univerzah in v procesih oblikovanja javnih politik.

Tanja, Katja: Kaj je za ta omenjeni boom najbolj pomembno?

Vlasta: Ključno zanj je, da si na eni strani prisvoji in kritizira sam pojem enakosti, percepcije in politike enakosti, hkrati pa problematizira dihotomijo in konstrukt ženskosti in moškosti. V ospredje najprej postavi ženske. Vendar je najbolj daljnosežna posledica feministične revolucije, da njene protagoniste izumijo analitični in politični koncept spola (gender), s katerim je mogoče pojasniti kompleksne statusne, strukturne in njihova prepletanja. Ta koncept ne omogoča misliti samo razmerij med ženskami in moškimi in razmerja znotraj teh samih kategorij, ampak tudi politične procese »uspoljenja« institucij, norm in organizacij. Tako lahko razkrije in izzove sistematično in pogosto problematično uspoljenost reprodukcije oblastnih razmerij. Obenem je koncept spola danes postal eno od globalno najbolj razširjenih teoretskih in političnih oprijemal, potujoči koncept, ki lahko pomeni marsikaj, odvisno od konteksta.

Tanja, Katja: Na začetku devetdesetih ste svojo knjigo naslovlili z *Dokler se ne vmešajo ženske ...* Ženske, revolucije in ostalo. Tam ste pisali ste o primeru francoske revolucije, o tem, kako se vanjo »vmešajo ženske«. Kaj se zgodi, ko se v revolucijo vmešajo ženske?

Vlasta: Uporabila sem slavni citat Mirabeauja: »Dokler se ne vmešajo ženske, ni revolucije ...« Rek sem interpretirala tako, da je ključno vprašanje o načinu tega

vmešavanja. Pri tem sem imela v mislih razlikovanje med družbenim in političnim, kakor ga v analizi modernih revolucij vpelje Hannah Arendt. Izpostavi nevarnost zgolj »socialne emancipacije«, ki nekatere dele prebivalstva sicer privede v javnost, vendar samo v prostor družbenega. Hkrati pa niso razumljeni kot politično enaki. Pri tem ne gre toliko za vprašanje, ali imajo volilno pravico ali ne – lahko gre seveda tudi za to. Gre za vprašanje, ali so vidni kot polnovredni, potencialno aktivni in enaki državljani in državljanke. Skratka, gre za nasprotno oceno, kot je Marxova, ki hoče socialno revolucijo, češ da je bila politična samo formalna, nepopolna, buržoazna, ter da gre zdaj za »vsebinsko«, in da je treba vpeljati dejansko, socialno, družbeno enakost. Gre za trditev, da se delavci in ženske socialno emancipirajo že z modernimi revolucijami, da se je torej socialna emancipacija (= vstop v družbo) že zgodila. Seveda to še ne pomeni, da so politično enaki državljani. Tudi ne pomeni, da so s tem zadovoljene njihove socialne potrebe.

Tanja, Katja: Za kakšno vrsto emancipacije gre pri družbeni emancipaciji žensk?

Vlasta: Emancipirajo in asimilirajo se v kraljestvo družbe in ekonomije, v katerih vladajo posebni diskriminatorni »zakoni« ter mehanizem »istenja«, ne pa enakost. Podobno se zgodi z judovskim prebivalstvom, in čeprav ne moremo govoriti o neposrednih paralelah, imata »ženska« in »jud« nekaj skupnega. Oba sta ceno vzpona na družbeni lestvici primorana plačati s konformizmom in prilagajanjem družbenim zahtevam, stereotipom itd. Družbena emancipacija terja uporabo mehanizmov družbenega priznanja, ustvarjanje posebne forme moči podrejenih, ki je zmeraj bumerang, saj se vrne nazaj kot nasilje. V tem smislu je antipolitična. Skratka, šlo mi je za tematizacijo vprašanja, ali gre pri »vmešavanju žensk« v revolucijo za političen princip, ki ustvarja novo izhodišče za razumevanje enakosti, ali pa gre za »vmešavanje« žensk kot dela množice, kot »vključevanje« ženskih teles, ženske »narave« v obstoječo paradigmo, ki se ji le dodaja kot nekakšen »ferment« ali celo podlaga, tako da potem v končni instanci predstavljajo del nacionalnega telesa. Politično enakost kot nasledek proglativne univerzalnega načela enakosti vseh ljudi so ženske začele prakticirati veliko pozneje. To še ne pomeni, da v času francoske revolucije ni bilo političnih dejanj žensk. Deklaracija o pravicah ženske in državljanke Olympe de Gouges je tak političen manifest. Feministke so to pozneje poimenovala politika »vključevanja« za razliko od politike »spremembe« ali »premembe« in transformacije.

Tanja, Katja: Ali so ženske danes družbeno ali politično emancipirane?

Vlasta: Politična emancipacija je leseno železo. Pri politiki ne gre za emancipacijo. Politika je vprašanje položaja, sposobnosti in poguma za javno delovanje, ki je vedno izpostavljanje. Emancipacija kot osvoboditev je akt, deklaracija, to je tako, kot da ptico izpustite iz kletke ali pa sama uide ... Nekakšno naravno dejanje. Ključni dosežek francoske revolucije ni emancipacija, ampak proglativne politične enakosti, ali, kot bi dejal Hegel, zavest, da so lahko svobodni in enaki vsi, ne samo nekateri. Enakost je popolnoma umetna tvorba, nekaj, kar smo ljudje dobesedno izumili, saj nismo rojeni enaki, ampak smo kot posamezniki in posameznice neskončno različni. V tem je revolucija, ne v tem, da so množice na ulicah, da se »dogaja ljudstvo«, in da ljudje zahtevajo kruh. Rekla bi, da so ženske danes v večini držav na svetu emancipirane, to pomeni osvobodene glavnih spon tradicije in v tem smislu podružbljene, vendar v tem vključevanju v družbo in ekonomijo ni nič novega, nič posebej političnega ali »svobodnega«. Ravno nasprotno. Ženske in moški samo prehajajo v podobne, bolj primerljive položaje kot prej.

Tanja, Katja: Kaj pa se je v tem smislu dogajalo v obdobju pred razpadom Jugoslavije, kaj je imel opraviti s tem feminizem?

Vlasta: Feministične skupine so nastale v zadnjih petnajstih letih obstoja Socialistične federativne republike Jugoslavije v treh urbanih središčih, v Beogradu, Zagrebu in Ljubljani. Deloma so bile rezultat upora proti enopartijski vladavini in paternalistično-socialistični obravnavi tako imenovanega »ženskega vprašanja«. Žensko vprašanje je bilo videno kot dodatek k domnevno univerzalni, delavski, proletarski, socialni emancipaciji in kot zadeva, ki je v socializmu rešljiva kot posebno vprašanje, ki se v nekem določenem obdobju preprosto »ukine«. Pravzaprav nekaj podobnega temu, kar danes vidijo nekateri novopečeni levičarji, le so da so jim prejšnje delavsko gibanje zamenjali »delavci sveta« in podobno. Te skupine so po vzoru zahodnega feminizma vzele resno geslo »osebno je politično« in problematizirale neenakosti, ki so jih »potihom« ustvarjali zakonodaja, predpisi ali pa neobstoj predpisov: denimo neenako obravnavo nasilja v privatnosti,

predvsem na spolu temelječega nasilja moških nad ženskami, ki ni bilo sankcionirano. Na drugi strani so nastale iz upora proti narodnjaškim strujam, ki so jih promovirali nekateri intelektualci. Ti so v Jugoslaviji predvsem po smrti Josipa Broza Tita od začetka osemdesetih dalje instrumentalizirali vprašanja intimnosti ženskih (in posredno moških) življenj: abortus, število otrok, starševske pravice. Skupine so nastale tudi pod vplivom zahodnega feminizma, ki je izrazilo poudarjal seksualne in reproduktivne svoboščine žensk kot predpostavko za osebno svobodo in politično udeležbo. Hkrati so odprle vprašanje homoseksualnosti in povezavo med feminizmom in političnimi pravicami. S tem se je gibanje izvijalo iz objema etničnih strategij, ki so del civilne družbe in tudi nekatera ženska gibanja vodile v naročje etnonacionalizma. Te skupine so ustvarjale drugačen, paralelen politični prostor za različne iniciative, za katere ni bilo prostora niti znotraj socialističnega niti znotraj narodnjaškega diskurza, in ki so pravzaprav šele zares odpirala postsocialistično demokratično vprašanje v celotni Jugoslaviji v smislu tistega, kar se v feministični teoriji imenuje transformacija.

Tanja, Katja: Koliko zahtev takratnih feminističnih gibanj s konca osemdesetih let se je dejansko preneslo v politiko v Sloveniji kot samostojni državi?

Vlasta: Nedavno sem skupaj z nekaterimi drugimi kolegicami, ki so bile dejavne v takratnem času, za večji evropski raziskovalni projekt pripravljala izbor tekstov, ki so že dostopni on-line v novi bazi feminističnih manifestov Evrope. Tam je zdaj predstavljen deset ključnih tem in del, ki so dala pečat takratnemu obdobju. Večina jih je iz osemdesetih in devetdesetih. Dodale smo tekst državne »feministke« iz časa socializma, komunistke Vide Tomšič, ki je bila tako pomembna pri uveljavitvi edinstvene pravice do svobodnega odločanja o rojstvu otrok v začetku sedemdesetih let. Tako sem imela čas ponovno preišljati natanko o tem, kaj je »prešlo« v to novoustanovljeno državo. Najprej je treba povedati, da so v osemdesetih letih obstajali obeti za veliko transformacijo ne samo v Sloveniji, ampak v celotni srednji in vzhodni Evropi. A ta priložnost je bila v Sloveniji zapravljena na več področjih: politične in socialne ureditve države, zunanje politike, varnostne politike, angažiranja in prostora za nove iniciative, mest za nove ljudi, ki so se takrat priseljevali kot begunci zaradi vojne v Slovenijo. Nekaj dosežkov je vendarle ostalo: zvečine ubranjena pravica do abortusa kot »svoboščina« odločanja o rojstvih, a hkrati je bila izpuščena zahteva po ustavni enakosti istospolno usmerjenih posameznikov (tudi za njih je še naprej obveljalo načelo »družbene« emancipacije, torej zahteva po konformizmu in asimilaciji). Prav zato je LGBT-scena v postsocializmu ena najbolj političnih in živih scen v Sloveniji. Državna mašinerija za enakost spolov je izšla iz teh bojev prek zahtev ženskih skupin, mladinske organizacije (pozneje LDS) in zelene stranke. Podpora skupinam, ki se ukvarjajo z nasiljem, temelječim na spolu, in zakonodaja na tem področju in tako dalje ... Ni prav veliko. Najbrž kaj izpuščam, upam, da mi bodo prizadete odpustile. Vstop v Evropsko unijo je prinesel direktive in, kar je zelo zanimivo, zahodni predsodek, da so bile ženske v socializmu strahotno diskriminirane, ter domneva, da šele zdaj, z EU, uvajamo politike enakosti spolov. A to, kar se popularno imenuje »backlash«, je prišlo s postsocializmom in posledicami ponovne uvedbe sistema, ki na novo izkoplje socialno vprašanje, ustvarja nezaposlenost in revščino, ki jo je socializem zvečine rešil. Mirna politična revolucija v toliko državah je bila možna prav na osnovi rešenega socialnega vprašanja. Ljudje niso bili na cestah zaradi lakote, ampak so zahtevali politične pravice. Kjer in če so se odprla socialna vprašanja, so dobili nasilje.

Tanja, Katja: Ali smo tudi zato v Sloveniji še zelo daleč od dejanske enakopravnosti žensk, kar je jasno vidno v nasilju v družinah, odsotnosti oz. nizki zastopanosti žensk v politiki, v večji brezposelnosti in slabših plačah žensk? Kje vidite razloge za to?

Vlasta: Socializem je bil sistem, ki je uspel zadovoljiti temeljne ekonomske in socialne potrebe ljudi. To ne pomeni, da ni bilo diskriminacije, je pa bilo gotovo manj kot danes. En od ključnih razlogov za neenakost in revščino velikega števila ljudi danes je prav gotovo vrsta ekonomije, ki je bila vpeljana, in temelji na absolutizaciji ponovne uvedbe privatne lastnine kapitala. Za to ni bilo nobenega opravičljivega razloga – razen argumenta, da so tržne ekonomije s privatno lastnino kapitala uspešne, in da prosperirajo, in da so logično povezane z demokracijo ... Nonsens. Mirno smo se pustili prepričati, da socialna ekonomija nima nobene etične podlage, in da moramo za vse poskrbeti sami. Tako daleč smo prišli, da zdravstveni sistem pusti ljudi tudi umreti, če ne plačajo zavarovanja. To je popolna dehumanizacija. Ženske, moške in spol kot sistem, ki ga živimo, je treba misliti v tem kontekstu. Skratka, gre za



to, da so številne ženske diskriminirane zaradi režima spola, hkrati pa se to križa še z vsemi mogočimi drugimi neugodnimi položaji, v katerih se znajdejo: če so denimo revne, če so neizobražene, če so iz narodnostne skupine, ki je diskriminirana, če so migrantke, brez državljanstva in tako dalje.

Tanja, Katja: Spet eden izmed problemov večinoma žensk je vprašanje neplačanega dela. Kje vi vidite rešitev tega vprašanja? Bi morda na tem področju UTD kaj spremenil?

Vlasta: Problem ni zgolj »neplačano« delo, neplačana dela opravljamo veliko in (vsaj upam tako) ne bo kar izginilo. Problem je, če opravljamo samo neplačano delo ali pa dvojni šiht samo zato, ker smo določenega spola. Problem je tudi, če gre pri delu, ki ga omenjate, za to, kar strukturno pripade tistim, ki so v položaju opravljanja suženjskih del. Univerzalni temeljni dohodek tu ne more ničesar bistveno spremeniti, saj ne bo ukinil ne skrbstvenega ne gospodinjstva dela. Tudi če dobim univerzalni temeljni dohodek, mora še vedno nekdo skuhati, pospraviti, pomiti, očistiti stranišče, urediti otroke, preobleči

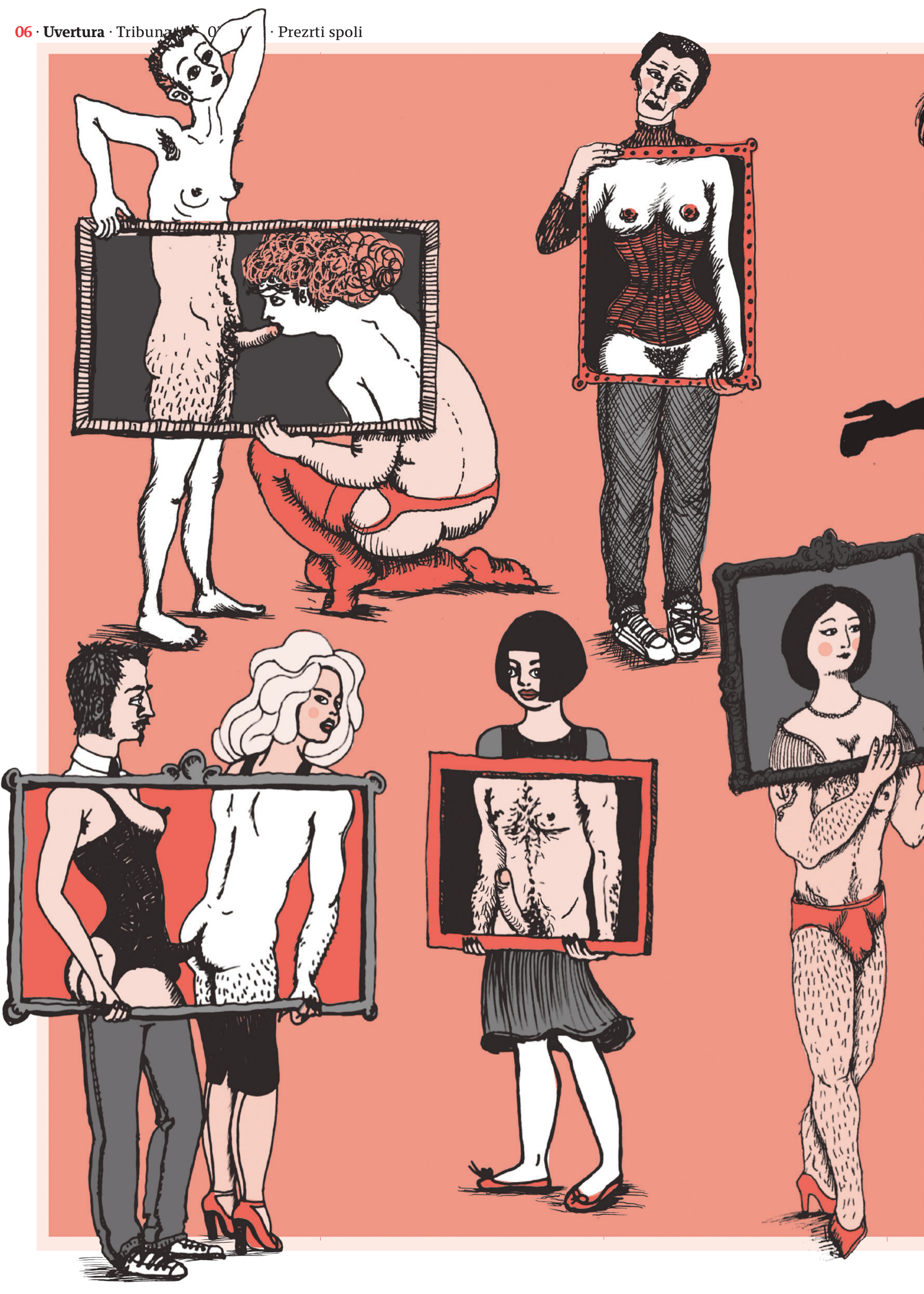
bolno mamo itd. Če bi se to delo v celoti podružbilo oz. ekonomiziralo kot delo za plačilo, in to so bile sanje socializma in kapitalizma šestdesetih let, potem bi izginilo iz zasebne sfere. V zvezi s socializmom je o tem je pisal že August Bebel, to je bila njegova vizija plačanega in podružbljenega gospodinjstva. Ampak vizija »plačanega« skrbstvenega in gospodinjstva dela, ki bi bilo vključeno v univerzalni dohodek, ne vidi obstoječih spolnih in drugih delitev, ki ohranjajo obstoječe strukturne pozicije. Hkrati ne vidi, da se pojavljajo čisto nove forme »dela«, ki se sploh ne kaže več kot delo, ampak kot užitek, in je zgolj presnova produktov, konzumiranje, ko naša telesa postajajo preprosto del reproduktivne ekonomske verige in so v tem smislu funkcija ekonomske matrice: prenažrta, bulimična in shirana anorektična telesa, popolnoma obrta telesa, porezana in zliftana telesa ... Telesa osebkov, ki ne »delajo« več, vsaj tako mislijo, ampak kupujejo, konzumirajo, so del te tako rekoč že naturalizirane družbene presnove ter tako opravljajo specifično »delo«, ki sploh ni več vidno ali pa celo izginja. Na drugi strani pripadniki smetane, ki gospodinjijo in kuhajo tako rekoč vsem na obeh ...

Tanja, Katja: V politiki v Sloveniji še vedno dominirajo moški. Kako spremeniti delež žensk na vodilnih političnih položajih?

Vlasta: Da, v strankah res dominirajo moški. In zdi se mi, da je veliko nesposobnih in diskriminatorških moških, ki se tam šopirijo že leta. Prav zato se zavzemam za omejitve poslanskega mandata na največ dva. Da nekateri večni poslanci ne bi mogli biti več izvoljeni. Tako kot to velja za predsednika/predsednico države ali vlade. Glede zastopstva žensk obstaja več poti, med njimi je zagovarjanje paritete v institucionalni politiki, sistem »zadrge«, ki pa ga si ga je treba priboriti. Več žensk v institucionalni politiki seveda ne pomeni nobene avtomatične spremembe. Ženske niso »po naravi« nič boljše od moških, lahko pa na podlagi svoje eksistencialne pozicije pripeljejo drugačne izkušnje v politiko. To lahko v simbolnem pomenu besede naredi veliko. Pri tem je uspelo kar nekaj tranzicijskih držav, med njimi tudi afriške, kar ni nepomembno. Hkrati se mi zdi, da v Sloveniji obstaja nek sloj dobro stoječih žensk, ki so prišle do določenih položajev, ne najvišjih, ampak v ozadju. In da so te ženske zelo konservativne, da nočejo v ospredje.

Tanja, Katja: Leta 2009 je Mirovni inštitut pod vašim vodstvom in v kooperativi z ruandskimi partnerskimi organizacijami implementiral razvojni projekt, namenjen afirmaciji ženske skupnosti v Kigaliju. Za kakšen projekt pravzaprav gre? Kako občutljivo in odgovorno pa je poseganje v prostor, obremenjen s kolonialno zgodovino in travmatično izkušnjo civilne vojne v devetdesetih?

Vlasta: Ta razvojni projekt je nastal paralelno z raziskovalnim delom na kolektivnih zločinih – zgolj raziskovanje se mi je namreč zdelo v ruandskih okoliščinah problematično. Ženski center Nyamirambo predstavlja poskus vzpostavitve trajne vezi med ljudmi na različnih kontinentih, zbijanja predsodkov, spodbujanja skupnega delovanja nas tukaj in skupin žensk, ki so izrazile željo, da v svoji skupnosti nekaj naredijo zase in za svojo okolico. Projekt zdaj poteka kot razvojni projekt in ga financira tudi Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije. Okvir »razvojne pomoči« seveda povzroča težave, saj tiči za njim določena ideologija razvoja ter logika upravljanja, ki ni nujno tisto, kar si sama predstavljam kot vzpodbujanje enakosti. Z drugimi besedami: veliko upravljanja in vodenja, manageriranja, ki pobere čas in energijo, na drugi strani pa obstaja zadovoljstvo ob dejstvu, da center izvaja opismenjevanje, poučuje angleščino, razpravlja z lokalnimi voditelji o nasilju nad ženskami, da je nekaj žensk uspelo pridobiti univerzitetno izobrazbo, da obstaja solidarnost in skupen prostor za razpravo med ženskami. Glede »poseganja« v postkolonialnih okoliščinah bi rekla, da v tem pogledu ne vidim nobene bistvene razlike med »poseganjem« denimo v BiH ali v Ruandi. Ali pa v Sloveniji, če gre za diskriminirane ljudi, migrante, Rome itd. Zame problem pri tem projektu ni toliko »poseganje« v nek postkolonialni in postgenocidni prostor – to počnemo tako ali tako strukturno, s svojo vpetostjo v svetovni družbeni red, v t. i. evro-atlantske integracije, pa če si to priznamo ali ne. Najbolj problematična taka primera sta seveda Afganistan in Irak, kjer smo posredno odgovorni za ubijanje civilistov. Mislim, da moramo »posegati« oziroma delovati proti tovrstnim posegom. Problem zame v kontekstu, o katerem govoriva, je sam pojem »pomoči«, ki v večini primerov vodi v perpetuiranje neenakosti ali podporo nepolitičnim rešitvam. V našem primeru gre za strukturno in zgodovinsko neenakost, gre za vprašanje rasnih delitev in njihovih katastrofalnih učinkov. In seveda se v takšnih okoliščinah še tako dobri nameni in ideje o enakosti v razvojnem projektu lahko sfižijo. Ne glede na to, koliko je »pomoč« usmerjena k tistemu, ki prejema, je njena »logika« na strani dajalca pomoči. In ta je včasih politični idiot. Ali pa kot tak izpade. Zame je denimo problematično to, da si ob izvajanju takega projekta ne upamo dovolj jasno opozarjati na nevrvalgične točke na videz vzornih politik enakosti spolov v postgenocidni Ruandi: denimo na abortus, ki je kazniv, in zaradi katerega v ruandskih zaporih sedi veliko žensk. Po drugi strani pa se postavlja vprašanje, ali so se ženske v Ruandi same pripravljene izpostaviti za svoje pravice. Če se niso, jim seveda nihče ne more »pomagati«. Nedavno so zaprli mladoletnico zaradi abortusa, o tem so pisali časopisi. Naša partnerska organizacija, v katero je včlanjenih veliko intelektualk, ki so privilegirane, tega vprašanja noče načeti. Tu se vidi, kako nek družbeni položaj določa antipolitično držo. Vprašanja ne načenjajo niti zelo številne ruandske parlamentarke, ki so v parlamentu v večini. V tem smislu »feministk« ni prav veliko in feminizem kot politična drža v Ruandi ni niti dobrodošel niti zaželen. Podobno kot v nekdanji Jugoslaviji, ki je imela politike enakosti, vendar neodvisni feminizem ni bil toleriran. Kljub temu so članice Ženskega centra same spregovorile o problemu kaznivosti abortusa v Ruandi, denimo predlani za časopis Amnesty International.✕





TEŽAVE S QUEEROM

Tea Hvala, ilustracija Ana Baraga

»Queer ... kaj to sploh pomeni?« me sprašujejo znanke in znanci, ki nimajo neposrednega stika s feministično, lezbično in gejevsko sceno, a vedo, da se oba, izraz in jaz, loviva med njimi. Vprašanje je umestno. Odkar je tudi v Ljubljani popularno trditi, da si queer, je iskanje politično spodbudnega odgovora še posebej pomembno za lezbično in gejevsko skupnost, saj queerovska novotarija (zaenkrat) zadeva predvsem njo. Zastavljajo se še druga vprašanja, recimo v kakšnih kontekstih se pri nas pojavlja ta izmuzljiva tujka? Ali zastopa novo samoopredelitev, življenjski slog, modno muho, novo politiko, posebno teoretsko metodo ali celo novo paradigmo? Menda ne vsega naštetega? Kdo in kaj se torej definira kot queer(ovsko)?

Ne gre drugače, če hočemo odgovore, se moramo tudi tokrat vrniti k zgodovini lezbičnega in gejevskega gibanja v ZDA. Tam se je queerovski aktivizem izoblikoval v odgovor na asimilacijsko politiko premožnejšega liberalnega in konservativnega dela gibanja, ki se je zavoljo uveljavljanja lastnih interesov (ti so se v devetdesetih dokončno zreducirali na zahtevo za obče priznanje »tudi-mi-smo-takšnikot-ste-vi« normalnosti) odkrito spogledoval s patriarhalno, patriotsko, militaristično, rasistično, predvsem pa izkoriščevalsko politiko. V slogu: dajte nam istospolne poroke in obljublamo vam volilno zvestobo do groba. Dvajset let kasneje zgodba v Sloveniji zveni znano, le da obstaja nekaj bistvenih razlik, ki jim posvečam ta esej.

ZGODBA IZ SAN FRANCISCA

Queerovski aktivizem v ZDA je kritiziral stališča dobro situiranih homokonzerv, ki so s predpostavko o homogenosti ali skupnem interesu celotne skupnosti utišale glasove vseh ostalih. Izraz queer je zajel »vse ostale«. Recimo tiste, ki so se tako kot aktivistična skupina Gejevska sramota raje zavzemali za odpravo zakonske zveze in splošni dostop do pravic, ki (včasih) iz nje izhajajo, recimo za pravico do državljanstva, prebivališča, zdravstvenega zavarovanja in socialnega zavarovanja po partnerju. V San Franciscu je aktivistična prisvojitve pojma z izrazito žaljivim pomenom spodbudila ustvarjanje avtonomnih prostorov, oblikovanje novih stališč in uporabo drugačnih strategij upora vsem obrobnežem, ki so se dotlej lahko prepoznali samo v nelagodnem »itd.«, to pa še danes neizogibno sklone vsak poskus umestitve družbenospolne in seksualne mnogoterosti v enoten političen subjekt. Tudi ko govorimo o GLBTI skupnosti v Sloveniji, imamo prevečkrat v mislih samo prvi dve črki.

Seveda gre za notranjo kritiko domnevne enotnosti gibanja. Z vidika bojev proti občemu patriarhalnemu in heteronormativnemu nasilju, ki potekajo v imenu utišanih interesov in zanikanih pravic, je nujno dodati, da vsako gibanje potrebuje dogovor o enotnem stališču, saj mu zunaj skupnosti legitimnost daje prav njegova enotna javna podoba, pa naj bo gibanje še tako raznoliko in razklano. Dilema nikakor ni nova. Prav tu tiči razlog za ambivalenten odnos, ki ga feminizem že dolgo goji do psihoanalize in njenega revolucionarnega uvida, da je odpor do identitete v samem središču psihičnega življenja. V tem smislu je med psihoanalizo in queerovsko teorijo precej vzporednic. Feministke so,

kot pravi Jacqueline Rose (*Ženskost in njeno nelagodje*, 1996), upravičeno ugovarjale, da ima »*pojem psihične fragmentacije le malo neposredne politične koristi za ženske, ki se prvič borijo za to, da bi prišle do besede, in skušajo združiti ločene sestavine svojega življenja v politični program*«. Tudi queerovski pogled svari pred lažno kohezivnostjo subjekta, zato je trditev, da si queer, nesmiselna, možnost delovanja v imenu te »neidentitete« pa zelo vprašljiva. In vendar vemo, da obstaja. Kako je to mogoče?

MED ULICO IN UNIVERZO (ŠE VEDNO V ZDA)

Judith Butler je v vplivni študiji *Težave s spolom* (2001) možnost sprevračanja spolne identitete prepoznala v njeni performativnosti, rekoč da kategorije biološkega spola, družbenega spola in seksualnosti naturalizira šele vztrajno ponavljanje stiliziranih telesnih dejanj – tistih, ki so dovoljena, ker pričajo o koherentnosti omenjenih kategorij, denimo o sovpadanju ženskega telesa z ženstveno vlogo in heteroseksualnostjo. Predvsem v aktivističnih krogih je njena teza naletela na navdušen odziv – in nerazumevanje. Ker je primere prevratniškega uprizarjanja spolov navajala iz dragovske prakse in kulture campa, performativnosti ni bilo težko izenačiti s performansom. Teorija o uprizarjanju spolov naj bi tako zagovarjala poljubno zamenljivost »fluidnih« spolnih identitet, ki jih po tej utopični razlagi ne omejuje niti umeščenost posameznika v telo niti vpetost v družbena in ekonomska razmerja moči. Kot vemo, se je tovrsten postmoderni voluntarizem zelo hitro sprevrgel v uspešno trženje queerovskega življenjskega sloga, po tem ironičnem zasuku pa je bilo queerovsko stališče dejansko mogoče razumeti kot novo legitimacijo identitetnih politik.

Možnost queerovske subverzije moramo očitno iskati drugje. Morda nas razmerje med psihoanalizo in feminizmom, kot ga je opredelila Jacqueline Rose, lahko napoti v pravo smer – seveda, če ga beremo kot opis razmerja med queerovsko teorijo ter lezbičnimi in gejevskimi študijami. Z njeno pomočjo (v naslednjem odlomku prosto povzemam zaključke študije *Ženskost in njeno nelagodje*; izraz ženska sem zamenjala z lezbijkami in geji, izraz psihoanaliza s queerovsko teorijo, feminizem pa z lezbičnimi in gejevskimi študijami, pri čemer teorijo velja brati v povezavi z aktivizmom. Prekrita mesta so podčrtana) trdim, da queerovska teorija zavrača tako biološki kot kulturni determinizem, saj trdi, da med psihičnim življenjem in družbeno realnostjo ni mogoče postaviti neproblematične in enoznačne vzročne zveze. Queerovska teorija torej ne more ponuditi načrta za politično akcijo, ker izpodbija idejo o vselej zavestnem in namernem političnem odločanju in nadzoru, poleg tega pa se njene ugotovitve ne ujemajo s politično nujnimi poskusi lezbičnih in gejevskih študij, da bi zahtevale »*novi gotovost identitete*« za lezbijke in geje.

Kaj nam potem sploh lahko ponudi? Prvič, queerovska teorija v politični prostor pripušča probleme subjektivnosti (subjektivnost kot problem), ki jih v drugih oblikah političnih diskusij skušajo potlačiti. Drugič, lahko nam pomaga odpreti prostor med različnimi identitetami – med idejo politične identitete za lezbične in gejevске študije (kaj lezbijke in geji zahtevajo) in idejo lezbične in gejevске identitete za lezbijke in geje (kaj smo in kaj nismo). In tretjič, queerovska teorija nastopa proti včasih prelahkotnemu hvaljenju lezbične in gejevске identitete, ki prekrije razlike med nami. Končno ostaja queerovska teorija eno redkih mest v naši kulturi, kjer lahko o naših izkušnjah lezbištva in gejevstva govorimo kot o problemu, ki je nekaj drugega kot problem, ki ga protesti lezbijk in gejev zastavljajo vse bolj konservativnemu političnemu svetu.

Obe politični identiteti – tisto, ki je pomembna za javno delovanje, in tisto, ki je pomembna za skupnost – je mogoče razumeti opozicijsko, kot namerno nikalni opis tega, kar smo, v odnosu do tistega, kar nočemo ali ne moremo biti. Pri iskanju opozicijskega in neesencialističnega temelja za politično enotnost se lahko naslonimo tudi na feministične in lezbične kritike kolektivnega subjekta žensk kot kolonialistične fantazije zahodnih belk. Audre Lorde je namesto o ženskah pisala o *hiši razlike*, Gayatri Spivak o *omahovanju med sredi in obrobjem*, Gloria Anzaldúa o *la mestizii*, Minh-ha T. Trinh o *neprimernih/neprisvojenih Drugih*. O opozicijski, nestabilni, mnogoteri in protislovni identiteti so pisale tudi zahodne belke: Zoe Sofoulis o *spolnopolitičnem razredu*, Donna Haraway o *kiborgih*, Adrienne Rich o *lezbičnem obstoju*, Teresa de Laurentis o *ženskem subjektu feminizma* in Judith Butler o *družbenospolnem performativu*. Z njihovo pomočjo je mogoče razmišljati o koalicijski politiki, ki temelji na solidarnosti, vendar ne sanja o skupnem jeziku, temveč, kot pravi Donna

Haraway (*Opice, kiborgi in ženske*, 1999), »*mogočni heteroglosiji nevernih. To je zamišljanje feminističnega nastopa v jezikih, ki bi nagnali strah v kosti superodrešiteljem nove desnice. Pomeni tako izdelavo kot uničenje (...) identitet, kategorij, odnosov (...)*«. Tudi Roman Kuhar (*Intimno državljanstvo*, 2010) je zaključil, da je »*tisto, kar akterje problemsko osnovane politike definira, (...) (skupen) problem, ne pa skupna, unificirana in homogenizirana identiteta*«. Od tod je torej mogoče razmišljati o queerovskem aktivizmu ali dejanjih, ki ne zanikajo pomena identitetne politike, temveč jo s svojo strateško izvornostjo spreminjajo na način, ki ji omogoča, da svoje boje opre na koncept pravičnosti. V tem smislu queerovska politika predstavlja prepotrebni most med boji za priznanje manjšinskih subjektov in boji za pravično razporeditev družbenega bogastva.

MED KULTURO IN POLITIKO (NA POTI V LJUBLJANO)

O queeru kot novi paradigmi v odnosu do feminizma je pri nas razpravljala Marina Gržinič. V eseju *Performans, feminizem in queer* (2006) je zapisala, da je queerovska paradigma s »*performativno inverzijo žalitve*« in »*dramatizacij[o] institucije moškosti*« prispevala k ponovnemu »*odkritju političnega subjekta v umetnosti*«; v performansu in videoumetnosti iz (post)socialističnih držav je novi subjekt povezal pojme državljanstva, pravic in skupnosti s telesom, s tem »*zgodovinskim dosežkom*« pa omogočil nove strategije upora proti »*kapitalističnemu stroju*«. Zaključila je, da se bodo queerovske oblike upora razvijale tako na umetniškem in kulturnem kot na družbenem in političnem področju.

Žal revolucionarni obljudi novih subjektov pri prehajanju iz umetnosti v politiko za zdaj povzročata težave dejstvo, da so možnosti (samo)reprezentacije v sodobni umetnosti precej širše od možnosti, ki so na voljo v zastopniški demokraciji. S tem problemom se ukvarja Roman Kuhar v pravkar izdani študiji *Intimno državljanstvo* (2010). Gre za prvo obsežnejše delo v slovenščini, ki queerovsko pozicioniranje obravnava v polju politike, in sicer kot novo obliko aktivnega in spolno zaznamovanega državljanstva. Koncept intimnega državljanstva predlaga »*fluidizacijo*«, ki bi odpravila potrebo po pragmatičnem esencializmu in zahtevala nič manj kot »*reorganizacijo celotnega pravnega sistema*«, temelječega na fiksnih kategorijah. Queerovska politika (avtor jo imenuje tudi politika razlik ali problemska politika) se torej začne s kritiko reprezentativne demokracije in nadaljuje z iskanjem drugačnih oblik politične (samo)reprezentacije, ki segajo »*od anarhije kot oblike politike do radikalnega demokratičnega pluralizma*.«

Queerovska »*teorija*« ni samostojna akademska disciplina. Ko bo (in če bo) to postala, se bo po vsej verjetnosti ukvarjala z umetnostjo in kulturo, tako kot večina queerovskih konferenc in festivalov, ki so v zadnjih petnajstih letih potekali v ZDA in v zahodni Evropi. V Sloveniji nanjo najpogosteje naletimo v literarni vedi, posledice skromne pozornosti, ki jo domača feministična teorija ter lezbična in gejevska skupnost posvečata queeru (in še bolj posledice njune ločenosti), pa se najbolj očitno kažejo v slovenskih medijih, kjer se queer pojavlja večinoma v zvezi z ameriško popularno kulturo.

Od takega queera nimamo veliko koristi. Če ostaja v zavetju (ameriške) kulture, če vztrajno ločujemo kulturo od politike in ekonomije, potem smo preslišali njegov nezaslišano kritični potencial. Zato se mi zdi tudi v slovenskem kontekstu pomembno vztrajati pri tem, da queerovska teorija ni nastala iz nič. Sledila je dogodku, nasprotovanju gejevski (in v manjši meri lezbični) asimilacijski politiki in si pomagala s starejšimi kritikami zahodnega feminizma. Ponovimo, obema je (bila) skupna slepota za razredne, etnične in druge razlike, ki jih bo tokrat nalašč strnil nelagodni »*itd*«. Pri nas takega dogodka ni bilo, v postsocialistična lezbična in gejevska gibanja, ki so bila pred petnajstimi leti še marsikje komaj v povojih, je izraz queer prispel z zahodno teorijo. V Sloveniji je scena starejša in podprta s politično analizo, umetnostjo, kulturo in mnogimi kl(j)ubovanji. Tudi o queerovski teoriji pišemo, vendar kljub izvirnemu študijam izraz ostaja neprevečen. Nепrevečljiv? Nekje tu se začnejo (ne izključno) naše težave s queerom.

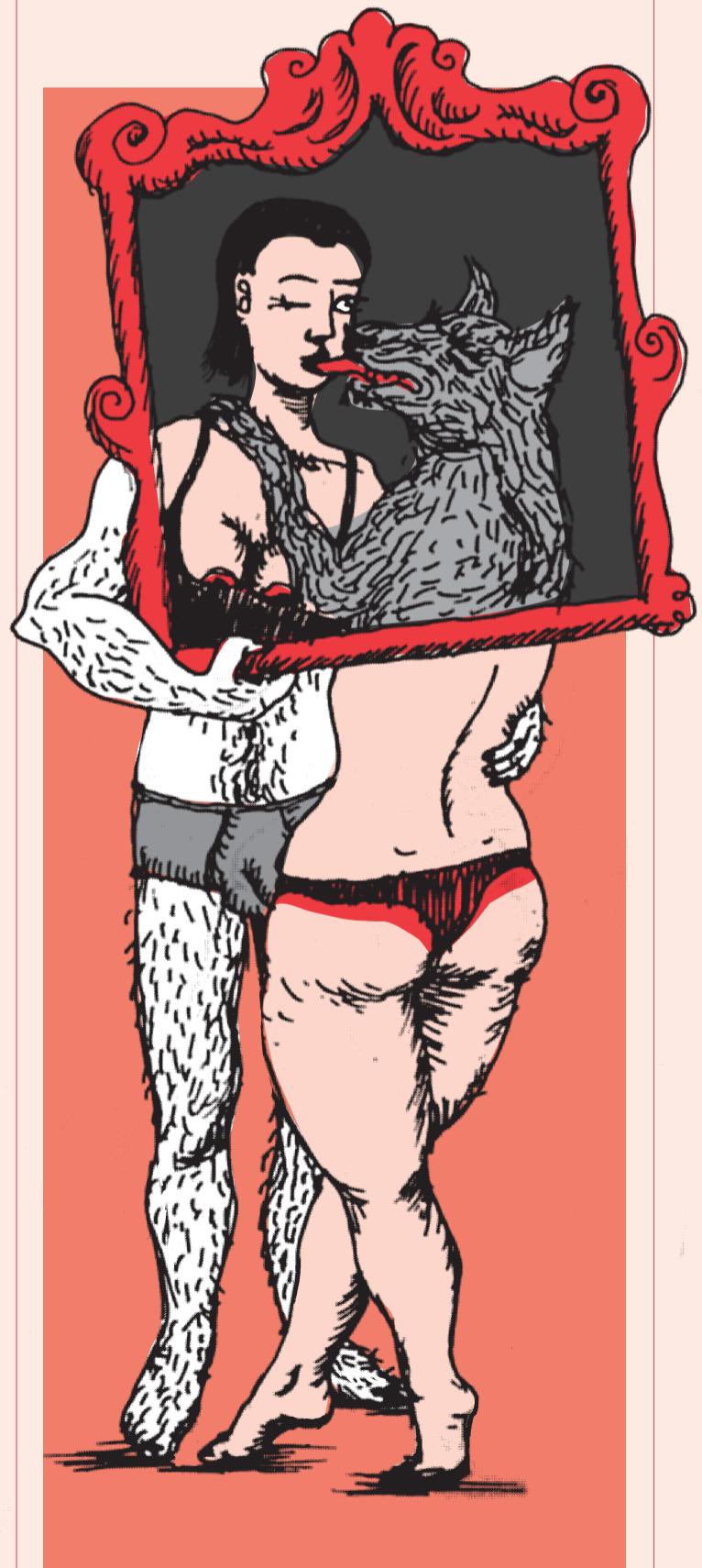
ZGODBE IZ LJUBLJANE

»*Ne tlači me v (o)queer!*«, odličen grafit, ki ga pripisujejo aktivistični skupini Vstaja Lezbosov, je zajel mavrico lokalnih interpretacij, ki se povečini izključujejo. Kaj pomeni queer, če pinkpartizanke očitno nočejo, da jih

kdorkoli tlači v njegov okvir? Mar ni bil queerovski aktivizem mišljen kot upor proti togemu in ozkemu razumevanju identitet? Z Andrejem Zavrlom lahko na tem mestu ponovimo, da queer »*ni sopomenka za geje in lezbijke in ni nadpomenka za GLBT in ni protipomenka za strejše. (...) Zato je reči, da si gej in obenem queer, teoretični nesmisel. Nobena teh besed/identitet ne pomeni istega kot katerakoli druga*«. A kako in kdaj se je izrazilo opozicijski koncept spremenil v lastno nasprotje?

V lezbični in gejevski skupnosti ga najdemo v imenu in programu Kulturnega centra Q, v Queer K4 in na drugih žurkah, v spletnih LGBTI klepetalnica, v kritiki umetnosti, v akademskih razpravah, v diplomskih nalogah, v rubriki Queer v reviji *Reartikulacija*, v programih mariborskega festivala dokumentarnega filma DokMa in ljubljanskega Festivala lezbičnega in gejevskega filma, v promocijski akciji za letošnjo *Parado ponosa* (*Queer road trip*) in v Foto razkritju v reviji *Narobe*. Vtis, da isto ime zaznamuje raznolikost, celo protislovnost, po tem naštevanju najbrž ne more biti napačen.

Med najstarejše prispevke k razumevanju pojma spada esej *Queer: teorija in politika spolnega izobčenja* (1995). V njem je Suzana Tratnik zapisala, da se stara zmerljivka za geje »*poigrava (...) z asociacijo, da so homoseksualci nekaj takega kot ponarejen denar, ki se zvito oziroma zahrbtno zamenjuje s strejt svetom »pravih« moških in žensk. V tem smislu je izraz »straight« pravo nasprotje zmedi, »gender trouble« oziroma »spolnemu nelagodju (...), ki ga razglasa queer*«. Dvanajst let kasneje je Tatjana Greif kritizirala lezbofobijo »*liberalnih dezertterjev*« (mednje je umestila slovensko inteligenco, parlamentarno politiko, univerzo in feministično teorijo), ki so »*skeptični do bojev za queer osvoboditev, še posebej tistih, ki izrecno vključujejo seks*«. Članek se je navezoval na pravkar omenjeno razumevanje queera, obenem pa spada med redke zapise v slovenščini, ki lezbični aktivizem vzporejajo s queerovskimi strategijami za radikalizacijo njune »*nevarne*« želje brez »*skrivanja in tihotapljenja*«.



Tatjana Greif in Nataša Velikonja v novejših besedilih svojih »radikalno lezbičnih« stališč ne povezujeta s queerovsko politiko. Nasprotno, izraz queer obravnava ta ironično, kot simptom občega političnega premika v desno, ki se odraža tudi v ljubljanski lezbični in gejevski skupnosti. Nataša Velikonja tako piše o »*queer simularkih*« kot znanilcih »*nove-stare kulture klozeta izpred začetkov gibanja*«, mednje pa v značilno pikrem tonu, ki sam po sebi deluje kot razlikovalna – tvegam oznako queerovska – strategija, umesti tudi »*strejt, poročeno, heteroseksualno žensko, ki na univerzi predava gejevske in lezbične študije*«. Kolonizaciji lezbične izkušnje in teorije, ki ju v tej perspektivi dopušča »*queerovska paradigma*«, avtorica dodaja nevarnost, da »*pod sicer zelo dobrodošlim načelom o fluidnosti identitete*« pozablamo na »*prostorske umestitve*«, torej na lastno razlikovalno kulturo in njeno vidnost.

Vztrajanje pri teoretskem privilegiju lezbijk in pri pravici, da govorijo v svojem imenu, te možnosti ne odreja drugim marginalnim skupinam – še strejtom ne. Predvsem omeji tveganje, da si bo lezbično izkušnjo spet nekdo prisvojil, jo posplošil ali interpretiral na načine, ki lezbijkam škodujejo. Ker queerovski pogled opozarja na politično in identitetno razdrobljenost lezbičnega in gejevskega gibanja, v razpravah, ki morajo iz političnih razlogov vztrajati pri enotni obravnavi, ni dobrodošel – še manj zato, ker trdi, da homoseksualnosti ni mogoče obravnavati ločeno od heteroseksualnosti, slednja pa zagotovo ni enoten političen subjekt. Queerovsko stališče je s tega vidika politično škodljivo, ker med homo in hetero polom vidi povezave pa tudi prostor za »*vse ostale*«. Ta relationalni pogled vzbuja nelagodje na obeh straneh ločnice, saj trdi, da tvojo spolno identiteto samo deloma določa dejstvo, da te privlačijo osebe istega ali drugega spola, tvojo politično identiteto pa samo deloma določa tvoja spolna identiteta. Morda smo se zato v Sloveniji doslej pogovarjali predvsem o tem, kako in kje zamejiti queerovsko politiko, da nam ne bo škodovala.

KATERI OKVIR?

Kako bi bilo, če bi za merilo emancipacije nasploh vzeli lezbično emancipacijo? To velikopotezno razmišljanje mi v Ljubljani še ni prišlo na uho, razen v zvezi s Parado ponosa. Člani kolektiva Sindikat so menili, da »*če že ciljamo na množični obisk, moramo najprej pokazati, da vprašanje spola ni zgolj manjšinsko vprašanje, ampak da zadeva množico, da so pravice istospolnih splošna družbena vrednota*«. Če se strinjamo z Lidijo Radojevič, da bodo to, »*kaj queer pomeni pri nas, (...) določili ljudje, ki se s tem ukvarjajo*«, bi bilo lahko del queerovske politike tudi prizadevanje za čim širšo javno podporo lezbičnemu in gejevskemu gibanju. Vprašanje je le, kako široko jo lahko zastavimo, ne da bi tvegali izgubo njene opozicijske moči; ne da bi njena spektakelska funkcija zasenčila politično.

Skupina Alter Šalter je leta 2007 opozorila na protislovne rabe v teoretskih in aktivističnih krogih pa tudi na to, da je za nekatere že poskus konceptualizacije queera »*zelo ne-queer*«. Kljub temu so organizatorke poskušale s primerjalno definicijo: »*Nekateri mislijo, da je queer bolj kot identiteta pozicioniranje, ki se ne omejuje zgolj na lezbijke in geje, temveč jo lahko prevzamejo vsi, ki se zaradi svojih spolnih praks počutijo marginalizirani*«. To problematično, a obetavno stališče zagovarja tudi Mednarodni feministični in queer festival Rdeče zore. Vesna Vravnik, ena od članic skupine Alter Šalter, je po letu dni organiziranja dogodkov o queerovski teoriji in nekaj aktivističnih poskusih sklenila, da je stališče predvsem utopično. »*Slovenija oziroma ta prostor še ni pripravljen za queer aktivizem*,« je povedala. Med razlogi za razpustitev skupine je navedla svoje razočaranje ob pomanjkanju solidarnosti med skupinami, ki se na domači »*alter sceni borijo za svojo specifično vidnost*«.

V ožji obliki je queerovsko politiko leta 1997 opredelila Nataša Sukič. Queer je opisala kot »*krovno identiteto devetdesetih*«, ki poziva k solidarnosti in dialogu med različno opredeljenimi skupinami znotraj lezbične in gejevske skupnosti. Medtem ko je bila njena navezava na ameriški kontekst jasna, tega ne bi mogli trditi za slovenskega ali, širše, postsocialističnega, saj je trdila, da queerovska politika »*zaostruje konfrontacijo in vidnost v družbi*«. Morda je bilo takrat na to še mogoče upati, vendar je danes vtis drugačen; o tem, da vpeljava, še bolj pa popularizacija queera vodita v (novo) nevidnost ali (nazaj) v klozet, govorijo v Ljubljani, Zagrebu in v Beogradu. Grafit »*Just queer it!*« z Roške ceste v Ljubljani, ki parodira slogan korporacije Nike, dobro povzame to specifično dvojnost: na eni strani opozarja na komercializacijo queera kot življenjskega sloga, na drugi pa sporoča, da gre za aktivno opomenjanje, za delovanje (odznatraj) navzven.

ČIGAVA NEVIDNOST?

Izraza queer v postsocialističnih državah ne razume skoraj nihče zunaj lezbične in gejevske ter feministične skupnosti. Kolektiv Queer Beograd ga je uporabljal prav zato, ker mu je zagotavljal varnost. Med peščico ljudi, ki so pojem prevedli, da bi bolj zbudil v oči, spadajo organizatorji festivala Queer Zagreb: leta 2007 so pripravili filmski program o »*balkanski nastranosti*«. V Sloveniji še čakamo na prevod. Nič se ne sliši dobro. Pred kratkim se je v prevodni prozi pojavil slovenjeni zapis kvir, ki dopušča nekaj izpeljank (recimo glagol pokviriti), vendar te niso posebej žaljive. Prej smešne. Pokvirjenka! Pokvirjenec! Hm, kaj pa pokveka?

Zdi se, da ima v ljubljanski lezbični in gejevski skupnosti večina do queera negativen odnos zato, ker so interpretacije vezane na kontekst, ki ga nihče od nas ni izkusil. Morda se prav zato uporablja predvsem za slabšalne opise (dejanj) drugih in le redko za ponosno samoopredeljevanje. Nekaj članic neformalne skupine Lezbično-feministična univerza (LFU) sem vprašala za mnenje, kdo se pri nas sploh opredeljuje kot queer. Ena od njih je navedla »*nekatero mlade lezbijke in geje, ki so še homofobični do sebe*«, že omenjene »*strejt akademičarke*« in »*zares, zares redke queer izobražene posameznice/ke*«. Špela Bibič je dodala, da gre v slovenskem primeru za »*kolonizacijo marginalnih identitet s strani strejtov, ki želijo biti alter, drugačni, čeprav zvesto sledijo patriarhalni, heteronormativni in*« we're just like you »*usmeritvi sveta*«. Tadeja Piriš, nekdanja koordinatorka programa kluba Monokel, je sklenila, da je odklonilen odnos do queera v lezbični in gejevski skupnosti torej tudi posledica »*prisvajanja pojma kvir s strani nasprotnikov LGBTIQ [skupnosti] in političnega besedičenja*«.

Slabšalen prizvok izraza queer, ki se je razvil v Ljubljani, ni primerljiv s tistim v angleščini, saj je nastal znotraj scene, ne zunaj nje. Res je, da je izraz v obeh primerih označil robove lezbične in gejevske skupnosti, vendar v Sloveniji ne gre za že pripoznane manjšine (trans osebe, biseksualke/ce, interseksualce/ke ipd.), ampak za ljudi, ki jih skupnost (še) ne sprejema, ker meni, da pripadajo večinski družbi, ali pa zato, ker meni, da spodkopavajo enotni lezbično-gejevski politični subjekt. Ni mi uspelo najti človeka, ki bi se opredeljeval kot queer in ustrezal kateremu od zgornjih opisov, zato dopuščam možnost, da se pri nas s queerom istoveti zelo malo ljudi, pa tudi možnost, da queerov v Sloveniji lezbična in gejevska skupnost enostavno ne zanima. V katero kategorijo recimo spada članek *Geji in lezbijke so out, queer je in* (2010)? V njem je Grega Zakrajšek trdil, da se ljubljanski Festival lezbičnega in gejevskega filma »*narobe prodaja*«, ker organizatorji niso opazili, »*da gejevsko in lezbično kulturo nadomešča bolj emancipirana queer kultura, ki se ji ni treba več ukvarjati s spolnimi preferencami in je zelo in*«. Za avtorja je boj za pripoznanje očitno končan – ali pa samo preveč dolgočasen. Ni odveč poudariti, da je, kot pravi Brane Mozetič, »*verjetno (...) večina GLBT populacije v nekih normah heteroseksualnega sveta tudi s svojimi pogledi in željami, torej znotraj te potrošniške družbe*«.

Opredelivam, ki zadevajo druge ljudi, dodajam primere pozitivnega samoopredeljevanja. Vsi trije so kolektivnega značaja. Prvi je queer à la Sindikat. Didžej-vidžej kolektiv Sindikat je svoje zabave preselili iz gejevskega kluba Tiffany v klub K4 in kasneje v Berlin zaradi »*razočaranja nad občinstvom*«, ki se je zadovoljilo »*že s samim dolgočasnim dejstvom, da so geji*«. Povedano drugače, člani kolektiva so se od gejevske scene oddaljili »*ravno zato, da bi lahko bili queer*«. Govorimo o različnih okusih (glasba, moda) ali o različnih pogledih na to, kaj v Ljubljani šteje kot politično dejanje? Če željo in prizadevanje za bolj raznoliko lezbično, gejevsko ipd. skupnost razumemo politično, se pravi kot boj za javne prostore, potem Sindikat predstavlja specifično queerovsko politiko, ki širi prostore za druženje in sprostitve na področja, ki v takšni obliki še niso obstajala ali pa so bila strejt. Sindikat torej z užitkom pokvirja strejt mladino! Drugo pozitivno vrednotenje queera prihaja s feminističnega roba, ob katerega se spotika festival Rdeče zore. Od leta 2006 se predstavlja kot feministični festival, ki zagovarja queerovsko solidarnost v najširšem smislu, čeprav je queerovske vsebine v ožjem smislu (denimo filmski program *XXX do zore!*) in goste (recimo trans osebe) vabil že pred preimenovanjem. Velja omeniti še mariborski festival dokumentarnega filma DokMa, ki je leta 2007 vključeval sekcijo queerovskih dokumentarcev. Prikazovali so filme o homofobiji v državah v razvoju, o transseksualnosti, interseksualnosti in o lezbičnih razmerjih. Združitev naštetih tem pod krovno oznako queer kaže, da je tudi ta organizacijska ekipa koncept skušala prilagoditi svojim potrebam in domačim političnim razmeram.

Poskusna definicija bi se lahko glasila, da izraz queer v Sloveniji poimenuje scene, skupine, prostore in situacije, v katerih prihaja do stika med homo in hetero

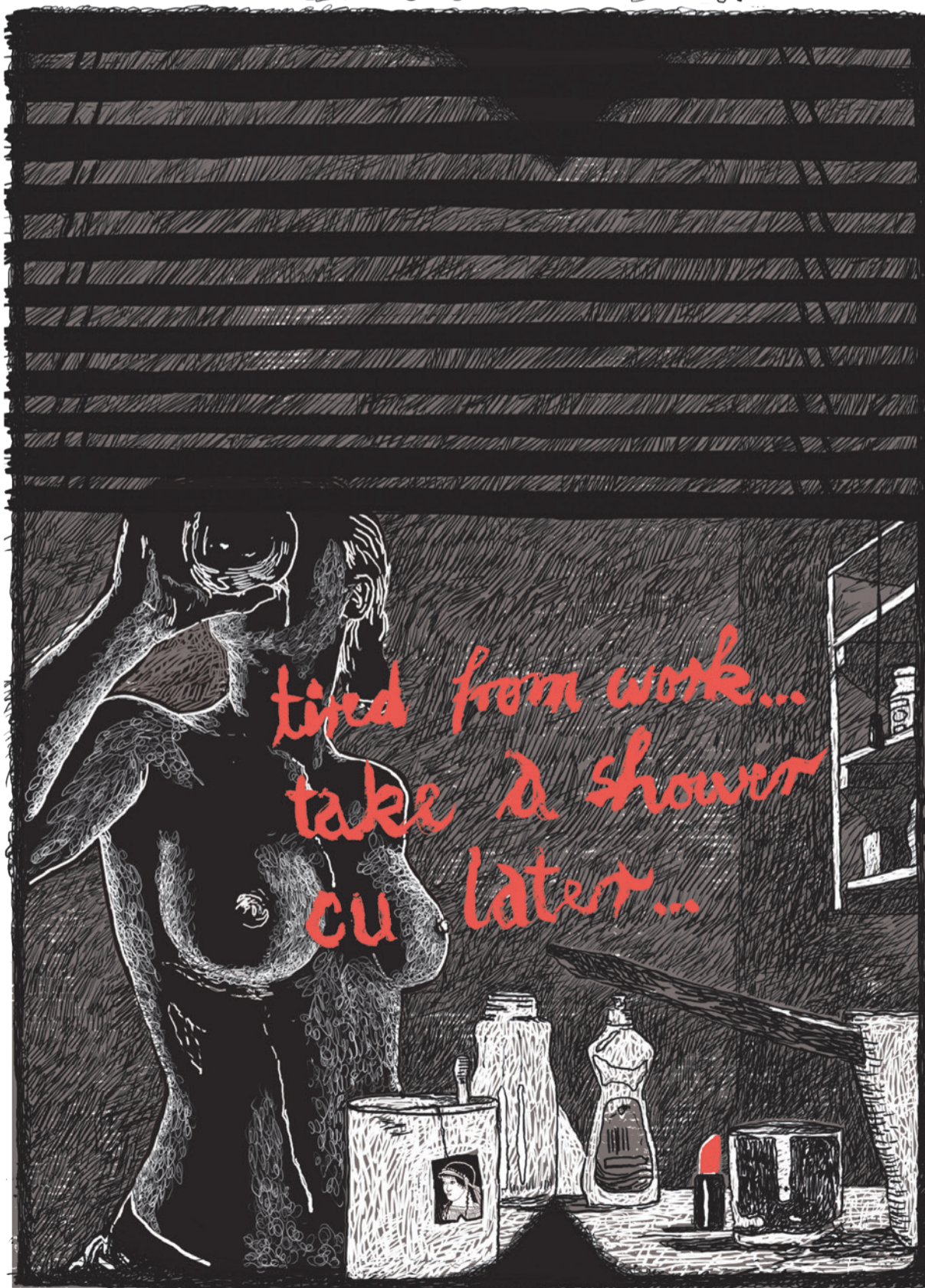
ljudmi. Seveda je preširoka, saj so potemtakem queerovski vsi prostori in dogodki, kjer se srečujejo geji, lezbijke, queeri in strejti/tke, ne glede na to, kaj si organizatorji in obiskovalci mislijo o tovrstem »*queerovanju*«. Po drugi strani je preozka, saj izključuje ljudi, ki so se javno opredelili kot queer (recimo v Foto razkritju revije *Narobe*). Nenazadnje je preozka zato, ker pomensko polje queera zameji z že obstoječim. Če bi sledili izvorni rabi, bi queer lahko zajel vse ljudi, ki so nevidni v lezbičnem in gejevskem gibanju v Sloveniji. V nelagodni »*ipd.*« gotovo spadajo (skrite in razkrite) biseksualke, transspolne in transseksualne osebe ter interseksualci/ke. Na robu lezbične scene so tudi »*lezbijke, ki sodelujejo z geji, feministke, ki ne izpostavljajo lezbične identitete ali jo prikrivajo, (...) nefeministične lezbijke, deklarirane lezbijke, ki niso politično aktivne (pasivne uporabnice), ženske, ki se identificirajo kot homoseksualke, čeprav ljubijo ženske (pripisuje se jim homofobičnost)*«, homoavanturistke, ki imajo lezbične ljubice in stalnega homopartnerja, starejše lezbijke (posebej tiste, ki niso iz Ljubljane) in podobno. Tudi gejevski skupnosti ima nedvomno svoje odpadnike.

Poskusni sklep bi se lahko glasil, da v Sloveniji opredelivke queera, ki izhajajo iz ameriškega konteksta, najdemo v lezbični in feministični teoriji, izvorno rabo pojma pa predvsem na robovih lezbične, gejevske in feministične skupnosti. Čeprav del teorije nastaja znotraj skupnosti, med teoretskim in vsakdanjim razumevanjem obstajajo razlike – tako kot med lezbično in gejevsko rabo izraza. To, da se koncept pri nas družijo s strejti in včasih spogleduje z liberalno ali konservativno politiko, moti predvsem lezbijke. Tudi sicer se s političnim vidikom gibanja v Sloveniji ukvarja več lezbijk kot gejev, kar je s feministične perspektive razumljivo, saj so lezbijke dvojno diskriminirane; kot ženske in kot lezbijke. Vendar to še ne pomeni, da si lahko privoščimo trditev, da so v Sloveniji lezbijke »*napredne*«, geji pa »*konservativni*«. Boj o mejah seksualne svobode, ki ga je leta 2006 sprožila Nataša Velikonja, se je reducirjal prav na to. Na njeno kolumno *Homokonzerve v Sloveniji* (2006) se je odzval samo Mitja Blažič, ki ga je edinega izpostavila kot »*homokonzervo*«. Molk ostalih aktivistk in aktivistov je avtorica interpretirala kot dokaz za »*vztrajno potlačevanje konfliktnosti*« v lezbičnem in gejevskem gibanju, ki »*ni bilo sposobno vzpostaviti svojega, notranjega političnega prostora*«. Razlogom za neodzivnost, ki jih je kasneje navedla v eseju *Dolgi marš skozi obrobja* (2007), bi dodala svojega: molk kot upor proti zahtevi za politično opredeljevanje v jeziku, ki vztraja pri dihotomiji med »*konzervami*« in »*radikalkami*«, med zatiranjem in osvobajanjem, med hegemonijo in subverzijo. Celotisto, ki bi hoteli delovati v vmesnem prostoru, to prisili, da svoj odnos do sveta spremenijo v odnos potrošnika: njihove izbire se zožijo na »*sprejemanje ali zavračanje (kupiti ali ne kupiti) ene ali druge pojavnosti obstoječega, ki prikazujeta le dve skrajnosti, prisilo in prostovoljnost*«, je zapisala Eve Kosofsky Sedgwick (*Dotik občutka: Afekt, pedagogika, performativnost*, 2007).

NAMESTO ZAKLJUČKA – VABILO

Do kritike enotnega političnega subjekta ali krovne identitete je moralo priti, sicer ne bi nikoli izvedeli, koliko različnih potreb, interesov, izkušenj in znanj vsebuje. Poleg tega bi težje dojeli, v čem je smisel vztrajanja pri združevanju posameznih identitetnih skupin v enotna politična telesa. V eseju *predlagam, da enotnega subjekta ni treba misliti esencialistično, če ga nočemo*. Queerovska politika nam v ta namen ponuja opozicijsko in taktično opredeljevanje, ki ima precej več opraviti s tem, kaj počnemo, kot s tem, kdo (mislimo, da) smo. Govorjenje o povezovanju različno zaznamovanih skupin, ki morajo skupno vrednoto, zahtevo ali problem prepoznati v vsakem boju znova in drugje, ni utopična želja, naperjena v revolucionarno prihodnost, bi pa lahko imela takšne posledice. Seveda, lahko se izkaže, da gre »*samo*« za staro dobro solidarnost, ki ne potrebuje novega imena, a ne izključujem možnosti, da gre za novo obliko solidarnosti, ki ne sanja o skupnem jeziku, ampak o »*mogočni heteroglosiji nevernih*«, pa čeprav drži, da v tem trenutku queer/i na lezbično in gejevsko skupnost deluje/jo bolj razdiralno kot povezovalno. Če nič drugega, to pomeni, da imamo najmanj dve izhodišči za debato. Preden torej queerovsko stališče (ali kar quere osebnost) razglasimo za rabljiva ali odrešitelja lezbične in gejevske skupnosti, se raje pogovorimo o tem, kako prepoznati srednja, vmesna območja med njegovim zatiralskim in osvobajajočim robom. Težav s queerom zato še ne bo konec, vendar pa bomo imeli od njega gotovo več kot doslej. ✕

Objavljeni prispevek predstavlja krajšo verzijo članka, ki bo izšel v posebni številki beograjske revije *ProFemina*.



to be continued...

Draga mati!

Ko sem prejel vaše pismo, se je ravno nekoliko otoplilo. In precej imenitno sem se počutil, ko sem se z ameriško znamko v roki po Čopovi sprehodil. Saj veste, kako pravijo - bolje en sorodnik v New Yorku kakor tisoč kron v banki.

In res je tako. Tisoč kron ti le stežka tako bogastvo svetov kupi, kot mi jih vi delite. To mi veliko pomeni, zato jih jemljem kar se da resno. Čustva so pomembna, a se nebrzdana med lastnimi valovi izgubijo. Zavoljo tega vedite, da vsa pisma pišem preudarno. Če ne bi, bi do zdaj že mnogokrat izlil vso grenkoto in vso vznemirjenost. Na račun nejasnosti bi pisemski papir preplaval z bolečino zbog očeta, zbog velikanov, zbog življenja, ki me tepe iz dneva v dan, in takisto zavoljo drobnega dogodka, ki me navdaja s sladko nado.

Ponos in hrepenenje čutim v vaših besedah, ko pišete o očetu. Predstavljam si, kako se počutite, in upam, da bom tudi jaz nekoč sposoben takih sentimentov. Meni je teže. Ime očeta se pri meni meša z bridkostjo. Teta Magda, vrag jo vzemi, ni veliko govorila o njem. Zanj je bil diletant, kalilec miru, lenuh in nebodigatreba. Dejala mi je, ko sem se na vseučilišče odpravljal: »Bister si in hitrih misli kot tvoj oče. Da se le ne bodeš predolgo po njem oziral in vse pameti v prazen nič zmetal.«

To je bila ena redkih omemb očeta iz njenih ust. Odrasel sem z občutkom brbotanja na mestu, ki mi ga je spomin prihranil nanj. Tetine pikre pripombe so se bile s spominom na dan, ko nas je zapustil. Vi ne veste, mati, takrat ste zarana še spali, jaz pa sem očetu s pilo vrtalnik nabrusil in kladivo sem mu v malho del. Ko je privihral iz kleti, me je z mrkim pogledom, a z iskrico v očeh premeril in me potrepljal po otroškem ramenu. Preden si je klobuk in malho oprtal, pa je iskrica prerasla okvir oči in zmogel je kratek, a topel nasmešek.

To je bil eden redkih trenutkov, ki se jih spominjam kot trenutkov, ko sem storil prav. Kako se mi duša dvigne in vzdrhti, ko mi pravite, da bi bil ponosen name! V zamahu bi lahko za nekaj uric skočil na ramena velikanov. Pa naj mi nihče ne pravi, da je lahko tam gori: »Množina presežne vrednosti, ki dá z vsakokratnim povišanjem skupnega kapitala vedno manjšo profitno mero, je torej vedno ista.« - Kar nekaj časa sem potreboval, da sem to razumel, in še zdaj nisem čisto gotov. Kak svet morda?

Nadalje, vaše zadnje pismo in - če se pošalim - težave z vidljivostjo na ramenih velikanov sta me zadnje čase kar nekajkrat zbezala iz mrzle kamre. Spoznal sem, da se na krajih, ki bi jim še pred nekaj meseci zaničevalno dejal beznice, zadržujejo nadvse fini ljudje. Danes tako lahko komaj stoječo točilnico nasproti tovarne ob Grubarjevem kanalu takisto beznica imenujem, a z odobravanjem. Spoznal sem tam nekaj novih velikanov, takih vsakodnevnih, ki jim lahko roko podam in v korak z njimi stopim. Taki vročekrvni se najdejo in taki preudarni. Taki v ideale zagledani in taki, v katere se sam zagledaš kot v ideal. Ena slednjih je ona. Strastna, močna, odločna, nepopustljiva. Štefka ji je ime. Še najmanj, kar je, je, da sem ob njej spoznal nove nepravice, ki se godijo na Kranjskem in po svetu. Veliko več mi pomenijo tople urice, ki sva jih preživela ob hladni leščerbi, kramljajoč o boljšem svetu, karajoč starčevsko sodobnost.

Štefko so mlado, premlado, poročili z lokalnim veljakom. Čez nekaj let je spoznala, kje ji je mesto namenjeno, in trpinčila jo je misel, da bo tako za vedno. Iz utesnjujoče koroške kuhinje je pobegnila v Ljubljano, k ljubeči teti, premožni, a naivni. Družba jare gospode, v katero je bila pahnjena, ji ni godila in odcepila se je še od te ter se postavila na lastne noge. Zagrabila je za delo v tovarni in si zakupila majhno stanovanje. Ljubi, kogar hoče, bere, kar hoče, na tržnico gre, ko ji zapaše, in kupi, kar ji pristoji. V cerkev ne hodi, gre raje v gostilno na pir.

Vprašal sem jo, kako je, ko si bila nekoč zatirana, zdaj pa lahko razpreš krila, kadar te je volja, pa mi je odvrnila: »To ni nobena svoboda.« Kako da to ni svoboda? Kaj pa je svoboda, če ne to, da lahko zaslužiš svoj denar in z njim delaš, kar ti srce, duh in želodec poželijo? Mar ni ona veliko svobodnejša od mene, ki sem odvisen od denarja, ki mi ga vi pošiljate, in od firičev, s katerimi me teta Magda zalaga? Že res, da je plača slaba in pogoji težki - a bolje to kot nič, mar ne?

Dejali boste, zakaj sprašujem vas mesto nje. Razlog je precej preprost, pa malce me je sram. Štefka mi dušo vnema, če veste, kaj mislim, in le stežka se pred njo kot nevednež postavim. Tako odločna je in točno ve, kaj hoče, jaz pa sem navaden razvajenec, ki je ravno dobro povohal diletantsko literaturo in se obrača po vetru kot strani Svetega pisma. Na tem mestu vas prosim za nekaj spodbude in pomoči, ki pa naj ostaneta teoretske narave. Vi kot mati gotovo veste o življenjskem izkustvu v patriarhalni družbi, z drugimi gledišči Štefkine osebe se bom pa že sam ukvarjal. Če ne drugega, ste mi že v zadnjem pismu dali dober svet: »Če je meč prekratek, stopi bliže.«

Ljubezni polni sin.

PS.: Obršakovi so novega bratca dobili, Matija mu je ime, in vaša vdana prijateljica Marija vam pozdrave pošilja.

ČISTO NAVADNA DRUŽINA

Zdaj sedita pred mano – mož in žena, ki sta si več kot četrto stoletja delila dobro in slabo [...] Človek enkrat prepozna nevidne niti, ki Milana in Štefko vežejo ter med njima in okoli njiju ustvarjajo neke vrste težko opisljivo atmosfero bližine in iskrenosti. Naskrivaj se ozrem po stanovanju, ki ni dovolj veliko, da bi gostilo psa, ki si ga otroci tako želijo; je svetlo in polno zelenja; zdi se prostorno in udobno, čeprav je ekonomično in preprosto, brez kančka ekstravagance.

»Reprezentacijske strategije konstruirajo institucionalne elite kot gonilo navad in vrednot navadnih ljudi, kot simbole nacionalne normalnosti, legitimirajo ali normalizirajo njihov politični projekt in jim tako pomagajo, da postanejo glas ljudi, da njihova avtoriteta prihaja od ljudi, da govorijo za ljudi. Še več, politiki so reprezentirani, kot da nimajo nikakršne institucionalne ali simbolične (označevalne) moči. Dejstvo, da okupirajo institucionalne pozicije moči, in da so v centru simbolne moči, je popolnoma odsotno iz narativizacije njihovega zasebnega življenja. [...] Edini kriterij vrednotenja politika brez moči je njegova/njena navadnost, normalnost in konformnost.«

(Breda Luthar)

MODA

Najprej je sladek...

Čeprav se zdi, da oblačilo, kot je črni puli, ne more biti seksi oziroma zanimivo, je eden izmed vročih trendov zime. Vse je odvisno od tega, kako ga kombinirate. Poskusite kombinirati različne barve, izberite dodatke in v dolgočasnem črnem puliju boste videti zelo modne.

Najbolj zmrzljive se lahko odločite za gamaše ali pa toplo obutev. Če se posvetimo čevljem brez pete, lahko hitro ugotovimo, da so starodavne skibucke dobile novo podobo. Okrašene so z lakom in zanimivimi materiali. Pogosti so tudi gumijasti škornji, ki so dodatno podloženi in okrašeni z različnimi barvnimi kombinacijami.

Potrošništvo je fenomen, ki je čedalje bolj vpet v matrico doseganja ugodja večinskega prebivalstva in je kot tak en temeljnih kamnov, ki vzdržujejo tržno ekonomijo in ji omogočajo, da se neprestano širi.

»Zgodovina ženske revije je pravzaprav zgodovina konstrukcije ženske kot potrošnice.«

(Valerija Vandremmin)

Letošnji trendi notranje opreme narekujejo barve, naravni les, minimalizem in celo baročno obilje – za vsakogar nekaj. Naj vas žive barve v kombinaciji s surovim lesom in modernimi sodobnimi elementi prepričajo o novi ljubezni. Preproge, krpanke, prti z različnimi vzorci, živobarvne skledice in blazine se lepo dopolnjujejo s pohištvo, ki je različno po materialu, barvti in obdobju oblikovanja glede na posamezne elemente. Prepustite se domišljiji in naključnemu izboranju po občutku.

...potem pa postane tak kot vsi ostali

»Ženske revije praviloma konstruirajo ženske kot homogeno skupino in predpostavljajo skupno žensko izkustvo ne glede na razlike v izobrazbi, kulturnem, ekonomskem in socialnem kapitalu. Bralka je vedno pripadnica iste kategorije: ženske kot potrošnice. Predpostavlja se torej, da med bralkami ni razlik, s tem pa se ustvarja občutek lažne enotnosti. Revije dajejo občutek, da je

glavna skrb vseh žensk – ne glede na razlike v izobrazbi, statusu, premoženju, upravljanju poklica – kako dobiti moškega, kako izgubiti odvečne kilograme, kako biti oblečen po najnovejši modi.«

(Maja Bizjak)

»Ženske revije praviloma konstruirajo ženske kot homogeno skupino in predpostavljajo skupno žensko izkustvo ne glede na razlike v izobrazbi, kulturnem, ekonomskem in socialnem kapitalu. Bralka je vedno pripadnica iste kategorije: ženske kot potrošnice. Predpostavlja se torej, da med bralkami ni razlik, s tem pa se ustvarja občutek lažne enotnosti. Revije dajejo občutek, da je glavna skrb vseh žensk – ne glede na razlike v izobrazbi, statusu, premoženju, upravljanju poklica – kako dobiti moškega, kako izgubiti odvečne kilograme, kako biti oblečen po najnovejši modi.«

(Maja Bizjak)

»Kultura potrošniške družbe biva znotraj zahodne kapitalistične hegemonске ideologije (BU! VELIKE TEŽKE BESEDE!). Termin potrošniška kultura opisuje novo organizacijo simbolične produkcije in vsakdanjih praks. Presežna produkcija generira potrebo po večji potrošnji, ki zagotavlja povečan obseg potrošnje s spodbujanjem »potrošniške etike«. Potrošništvo kot središčni koncept ne deluje zgolj kot proces trošenja, temveč kot neka oblika produkcije, produkcije kulture in identitet.«

(Tina Vuga)

»Problem tako imenovane 'permisivne', 'potrošniške' družbe zato nikakor ni v tem, da bi nam namesto pravih potreb vsiljevala lažne potrebe, marveč – skraj bi lahko rekli nasprotno – v tem, da skozi nenehno zasipavanje z novimi potrošnimi objekti in vzbujanjem zahtev po njih zapira prostor želji, maskira tisto 'prazno mesto', ki poganja željo, konstituira zasičeno polje, v katerem se ne more več artikulirati 'nemogoča' želja. Nekoliko poenostavljeno povedano, 'patološki narcis' je tako zasičen z 'odgovori brez vprašanj', s toliko koncev mu dopovedujejo, kaj 'v resnici hoče', da sploh ni več zmožen izkusiti paradoksa želje, razkoraka med želeti in hoteti, dejstva, da ob objektu želje konstitutivno 'ne vemo, kaj hočemo.'«

(Slavoj Žižek)

Motili bi se potemtakem, če bi potrošništvo zvedli na golo vsiljevanje tega ali onega izdelka. Pravzaprav nam reklame ne govorijo, naj kupimo nek določen izdelek, marveč da si ga moramo želeti. Še več: izdelek lahko kupimo šele, če si ga želimo. Ne vsiljuje se nam izdelek kot takega, marveč imperativ po izpraševanju lastnih željah. Nismo podrejeni izdelku, ampak izpraševanju samega sebe, iskanju naših želja. Ideologija zato ni na strani umetnosti, ampak na strani avtentičnosti.

»Vsakdanje razumevanje razmerja med užitkom in oblastjo, pri katerem oblast zatira subjektovo uživanje, je torej postavljena na glavo – na mestu svojega uživanja subjekt ni samo najbolj svoboden ali morda celo družbi subverziven, pač pa je tam hkrati tudi točka njegove najgloblje podrejenosti oblasti in vpletenosti v oblastna razmerja. Produkcija disciplinirane ženskosti na način, da se discipliniranje telesa ujema z ženskim užitkom in avtonomijo, je torej nadvse prefinjen oblastni mehanizem in najbolj ekonomična oblika nadzora in regulacije ženskosti – to je ženska, ki pri svojem samonadzoru in samoregulaciji uživa.«

(Majda Hrženjak)

STIL MESECA Bodi prava teoret- ska uportnica!

Da boš lahko v teh pomladnih mesecih, ko se lahko že sprehajamo s knjigo v roki, nanj naredila pravi vtis, poskušaj svoj uporniški in antikapitalističen imidž kombinirati z vedno aktualnim Marxovim Kapitalom in Badioujevo Teorijo subjekta. Kot pravi Špela iz Jevnice: Žižek je pase!

Kapitalizem hlasta za tujimi otroci in proizvaja različne: biti drugačen, različen, biti samosvoj. V formo kapitalističnih odnosov se tako vpeljujejo tudi številni elementi, ki sicer vznikajo zunaj njegovih robov. Upor tako ni vedno glasen. Včasih je tih in pride točno opoldan.

Samomotivacija je ključ do uspeha!

Samomotivacija je ključ do denarja!

ZNANSTVENIKI ODKRIVAJO

Sreča=ugodje=oblast=moč=uspeh

KARIERA

Uspešna ženska je ženska z dobrimi možnostmi na področju zaposlitve in izobraževanja, nadzira svojo reprodukcijo in ima dovolj denarja, da sodeluje v potrošniški kulturi. Vse naokoli se pridobitve, ki so jih v zadnjem času dosegle ženske, kažejo kot žive priče temu, da so bile socialne reforme in spremembe zakonodaj uspešne. Treba je pokazati na nevarnosti, ki se pokažejo, ko je del feminističnih vrednot in idealov vključen v poskus političnih in kulturnih sil, da bi predručile poteze ženskosti, ki bi tako ustrezale novim in porajajočim se (neoliberalnim) družbenim in ekonomskim ureditvam. Pomeni, ki konvergirajo okrog podobe mlade ženske, so nagnjeni k sposobnosti, uspehu, pridobivanju, užitku, upravičenosti, družbeni mobilnosti in participaciji.

Če boš v karieri uspešna, boš bolj kakovostno preživela tudi svoj prosti čas, ker se ne boš obremenjevala z neuspehi, ampak boš zadovoljno požela pohvale in si brez slabe vesti privoščila popolno užitekarenje slehernega trenutka tudi zunaj službenega okolja ... Torej začni s samomotivacijskim procesom, ki ti lahko spremeni življenje na bolje.

S pripadnostjo podjetju boš imela vedno večjo moč odločanja, a nikar prevelikih možnosti odločanja ne pričakuj po enem letu zaposlitve. Vedi, da se moraš najprej izkazati za zaupanja vredno delavko, nato pa ti bodo dovolili več samostojnosti tudi pri pomembnejših odločitvah.

Si uspešnejša od njega? Če si ga v tem pogledu prehitela, imej v mislih, da mu morda ni vedno lahko – zlasti če je med manj ambicioznimi in mu tvoja zagnanost ni povsem jasna.

Od jecljajoče strahopetke ...

Izolčanka Tjaša Knap Maršič, ki vodi podjetje En Tim, je hkrati tudi mama dveh hčerk, Yvonne, stare 18 let, in devetletne Blanke. Nič drugačna ni od drugih mam, saj jo je stalni problem nenehnega usklajevanja dela, doma in prostora, ki ga potrebuje zase, sam od sebe opozoril, da danes družina potrebuje nove rešitve.

Tečajji javnega nastopanja, na katerih lahko izboljšaš svoje govorniške sposobnosti, so na voljo praktično že za vsakim vogalom, in če bi rada uspešno začela graditi svojo kariero, ti toplo priporočamo obisk katerega od njih. Torej je samo en način, kako se boš soočila s strahom in z dvignjeno glavo stopila pred množico ljudi in nejecljajoče povedala svoj govor ... Tako da se naučiš javno nastopati. Pri pridobivanju tega znanja res ne odlašaj na jutri!

... do drzne nosilke trendov

»Ideologija emancipacije mlade ženske v revijah Cosmopolitan in Elle konstruirajo sodobno urbano, samostojno, samozavestno, samozadostno, torej emancipirano mlado žensko, ki s samodisciplino in samonadzorom dosega pozitivno samopodobo in identiteto, ta pa ji omogočata maksimiziran uspeh in delovanje na vseh področjih njenega družbenega udejstvovanja.«

(Tina Vuga)

»And now it's quite clear that danger has changed.«

(Michel Foucault)

»Proizvajanje ženskosti, dekliskosti, vključuje tok spodbujanja in vabljenja k določenim praksam, ki jih razumemo tako kot progresivne, kot izpolnjujoče in pomirjujoče ženske.«

(Angela McRobbie)

Uspeh=denar=moč=oblast=ugodje=sreča

ZDRAVA, MLADA, LEPA, ZDRESIRANA

»... telo, potiskano z zgodovino ...« (Michel Foucault)

Žensko telo – potiskano z žensko revijo.

Si se zredila? Potrebuješ le dieto?

Gladki in sijoči lasje, ki so polni življenja, so najbolj čudovit modni dodatek, zato si lahko le predstavljaš, kaj lahko narediš v mislih fantov, če so pri tem lasje še rjave barve (ta odtенок velja za najbolj inteligentnega).

Kaj o vašem zdravju izdaja pogled v ogledalo? Naše počutje se nam dobesedno zapiše na obrazu. Če se počutimo dobro, je polt obarvana lahko rožnato, koža pa je dobro prekrvavljena.

Življenjski ritem svobodne ženske je naporen in nepredvidljiv. V vsakodnevni naglici smo nego telesa omejili na nujno opravilo, pri tem pa pozabili, da je nega kože pravzaprav lepotni ritual. Zato so znanstveniki laboratorijev Vichy z novo linijo poskrbeli za dvoje: da koži vrnejo prožnost, vam pa užitek.

**Resnica je ena
sama: hujšanje
je proces!**

Mit: Mazanje s pivom

Mazanje s pivom preden greste na sonce, zagotavlja lepo polt. To nikakor ne drži. Sončenju na soncu (lol) se morate izogibati. Preden greste na sonce vam nanos piva vam ne bo popolnoma nič pomagal. Nekateri so pač nagnjeni k zlati zagorelosti, drugi pa na soncu postanejo rdeči kot rak. Vse to je stvar genetike.

Ali moraš spremeniti način prehranjevanja?

»Nagovori specializiranih ženskih revij so usmerjeni k vzpostavljanju korelativnega odnosa med idealnim telesnim videzom in pozitivno telesno samopodobo ter samopodobo nasploh. Boljše počutje, povišana samozavest, širše družbeno sprejemanje, sreča nasploh in v razmerju s partnerjem, celo karierni uspeh so le nekatere najpogostejše pozitivne spremembe bralkinega življenja, ki naj bi jih prinašal telesni videz.« (Tina Vuga)

ALI TE OSVAJA?

V zahodni kulturi, kjer prevladujejo moški diskurzi, je ženska obravnavana kot objekt razkazovanja in kot objekt moškega pogleda.

Kako ujeti in obdržati njegov pogled?

Poišči svoj menstrualni koledarček in obkroži dneve, ko imaš ovulacijo. Ta pri rednem ciklusu nastopi 14. dan po začetku menstruacije. Takrat imaš rahlo povišano temperaturo, nožnična sluz je gostejša, tvoje telo pa izloča poseben parfüm, ki vpliva na izločanje njegovega testosterona. Na 14. dan in še nekaj dni zatem se odpovej najljubšemu parfümu, ker je tvoj naravni vonj veliko bolj zapeljiv. Ne pozabi! In ker v teh dneh nisi le dišeča, ampak tudi najbolj plodna, ne pozabi na zaščito, da vajin fuk ne bo obrodil našega največjega bogastva – otrok.

Ne dovoli, da izgine. Pošiljal ti je prave signale in vse je kazalo na obetaven začetek ... Zdaj pa ga kar naenkrat

ne vidiš več na obzorju. Povabi ga na neobvezen zmenek. Dovolj mu, da izklopi možgane. Bodi odštekana. Sleci se.

Hlačke, ki mu dvignejo srčni utrip ... ko v njih zagleda tebe, pa še kurac.

Ti nekaj prikriva?

»S konceptom emancipacije bistveno protislovni nagovori revij vzpostavljajo dvom v dejansko željo po oblikovanju in vzpodbujanju emancipatornega potenciala pri bralkah. Teza je v večji meri aplikativna na revijo Cosmopolitan, ki se v nasprotju z Elle primarno konceptualizira ravno okoli odnosov med partnerjema. V odnosu do moškega ženska (bralka) deluje izključno skozi tradicionalno percepcijo ženske vloge, torej iz podrejenega odnosa, njeno vedenje in mišljenje pa ključno pogojuje imaginarni moški pogled, ki določa ustreznost ali neustreznost praks.«

(Tina Vuga)

RECEPTI ZA ZDRAVJE

Alternativa: grenivka

Smetanova krema z grenivkami: za 2 osebi

Potrebujemo: 1 rožnata grenivka, 2 žlici želeja iz rdečega ribeza, 1 dl sladke smetane, 250 g polnomastne skute, 1 vanilin sladkor

Recepti so določena stalnica ženskih revij. Vendar dandanes ne gre več enostavno za to, da bi recepti predstavljali kuhanje kot žensko opravilo in s tem utrjevali delitev gospodinjanskega dela ter moči znotraj privatne sfere – dasiravno to seveda počnejo – marveč se kažejo kot določena izbira v procesu samorealizacije. Kuhaš ZASE. ZASE. SAMO ZASE.

Priprava: grenivko si najprej strastno ogledamo in jo otipamo. S tem uvidimo, ali je bio (naravna) ali gensko spremenjena (povečana). Nato iz nje počasi iztiskamo sok in jo zraven po malem ližemo. Medtem z rokoma stepemo sladko smetano in si oblijujemo prste. V kozici segrejemo tresoč se ribezov žele. V dva kozarca nato naložimo najprej nekaj ribezovega zavretka in grenivkinega rdečega mesa, na vrh pa damo zapeljivo belo kremo.

ZNANSTVENIKI SE VEDNO ODKRIVAJO

Cosmoleaks

Medtem ko Julian Assange informacijsko tehnologijo uporablja za razkrivanje vladajočih kot zarot, se komercialne revije posvečajo obratnemu procesu. Razkrivanje vladanih, občinstvu specializiranih ženskih revij je na čedalje bolj fragmentiranem trgu čedalje pomembnejše. Podrobne analize bralstva specializirane ženske revije oskrbujejo z natančnimi informacijami o interesih, pričanjih, vrednotah in preferencah svojih bralk, medtem ko dejanska slika strukture in načinov delovanja revije večini bralstva ostaja skrita.

Znanstveniki so (do) končno odkrili

Nedavna raziskava je znanstveno dokazala, da znajo ženske solze popolnoma ohladiti vzbujenega moškega – še posebno, če jih 'zavoha' (ker se vse skupaj dogaja na nezavedni, primarno biološki ravni, fantje le težko razložijo, zakaj se jim jokajoče dekline ne zdi tako zelo pri kupno). Ja, strokovnjaki so dejansko ugotovili, da vonj ženskih solz povzroči reakcijo, da moški začne proizvajati manj testosterona, manj privlačen pa mu postane tudi ženski obraz.

STROKOVNJAKI SVETUJEJO

Ojla Janez. Velikokrat si zaželim, da bi imela ob sebi koga tako razumevajočega in razmišljajočega, kot si ti.

Super si in upam, da boš malo pomagal tudi meni. S fantom sva skupaj pet let. Ves ta čas sva se imela super, počela sva ogromno stvari in po mojem mnenju zgradila odnos, ki je bil dober. Vse do takrat, ko sva se odločila, da se preseliva skupaj. Potem so se začele dogajati čudne stvari. Čeprav je skupno življenje predlagal on, se me je kar naenkrat začel izogibati. Vem, da boš napisal, da je to strah pred odgovornostjo in resno zvezo, ampak jaz vseeno ne vem, kaj naj naredim. Pogrešam ga in res me je strah, da me bo kar zapustil. Mislim, da je fant, za katerega se je vredno boriti, problem je samo v tem, da ne vem, kako.

»Človek je na zahodu postal žival, ki priznava. [...] Dolžnost priznanja se nam zdaj vrača s toliko različnih koncev in je odslej utelešena v nas tako globoko, da je ne dojemamo več kot učinek oblasti, ki nas prisiljuje; nasprotno se nam zdi, da resnica v najbolj skritem kotu nas samih samo 'prosi', da pride na dan.« (Michel Foucault)

**TRIBUNA –
KJER POLITIKA
POKAŽE SVOJ
PRAVI KURAC**

Ženske revije so imele od nekdaj normativno funkcijo, ki je, s pokroviteljskim odnosom do bralk, predpisovala primeren način življenja in vedenja. Tudi današnji revije imajo to funkcijo – imajo namreč eno najpomembnejših vlog v konstrukciji ženskosti. Upravljajo z ženskim vedenjem in videnjem, subjektiviteto, z njihovo seksualnostjo in percepcijo politike. Definicija ženskih revij temelji na predpostavki, da obstajajo vsebine, ki te revije in ženske združujejo: moda, lepota, odnosi, gospodinjstva opravila. Ciljna publika teh revij so ženske – bralke različnih starosti, izobrazbe, premoženjskega stanja in življenjskih stilov. Tudi ustvarjalke vsebin so ženske. S ponavljanjem značilnih vsebinskih in strukturnih elementov (kratki članki, fotografije, oglasi) so se revije postopoma standardizirale tako vizualno kot tekstualno. Imajo značilno medijsko podobo, ki jih razlikuje od ostalega revijalnega tiska.

Politika je falocentrična. Skrbimo, da takšna tudi ostaja.

»Nimamo namreč na eni strani moških, ki zasedajo mesta moči v družbi, obvladujejo medije in producirajo lažne podobe ženskosti, in na drugi, nasprotni strani žensk, ki so tej prevladi nemočno podrejene in se ji neuspešno upirajo. Temeljni problem je ta, da je »prava«, »resnična« in »realna« ženska vedno že reprezentacija, da je vedno že kontroverzna konstrukcija, ki se nenehno oblikuje v mediju diskurza, in da je to oblikovanje v glavnem nezavedno.« (Majda Hrženjak)

×

ŽENSKA ZNOTRAJ RAZREDNEGA BOJA

Ana Štromajer

Če je še nekaj časa nazaj veljalo, da ženske sodijo zgolj za štedilnik, lahko trdimo, da je v moderni in razviti družbi to zgolj mit, ki je že zdavnaj presežen. Vedno več moških, kot emancipiranih in v veliki meri vključenih v vzgojo otrok, pomaga ženi pri gospodinjstvu, kuha, zjutraj odpelje otroke v vrtec. Na prvi pogled se nam zdi, da živimo v družbi, kjer so spolne razlike presežene, vendar moški svoje otroke zaupajo v varne roke prijazne, dobre vzgojiteljice, kar se nam večkrat zdi bolj kot ne samoumevno. Toda ko moški otroka zaupa prijazni vzgojiteljici namesto emancipirani partnerki, je tradicionalno funkcijo zgolj prenesel na drugo žensko, ohranil pa je delitev dela nasploh. Pri tem pa se mi pojavi pomembno vprašanje. Je to, da so ženske sfero reprodukcije zamenjale za sfero produkcije, resnično dovolj za dejansko enakopravnost?

Da bi odgovorili na zastavljeno vprašanje, moramo najprej na kratko analizirati, kako se je zgodovinsko gledano pojavila neenakost med spoloma. V skupnostih, kjer ni prevladala stroga monogamija, je veljalo tako imenovano pokolenje po materinem pravu. Bogastvo znotraj klana so hčere dedovale po svojih materah, sinovi pa so morali zaradi možnosti incesta klan zapustiti, si dobiti ženo drugje in si s poroko omogočiti sredstva za lov. Ženske so opravljale gospodinjstva opravila in skrbele za otroke, moški pa so hodili na lov in se ukvarjali s poljedelstvom. Na neki stopnji so moški z udomačevanjem živali in z razvojem poljedelstva začeli producirati vse več bogastva, kar jim je omogočilo močnejši položaj znotraj klana. Uspeli so uveljaviti normo, po kateri so morale klane zapuščati ženske, moški pa so dedovali poljedelstvo in živino ter ostajali v klanu. Ženska tako postane orodje za ploditev otrok. Ker je moški potreboval dokazljivo in nesporno očetovstvo za določitev svojih dedičev, je od ženske zahteval popolno zvestobo in ženska je postala privatna lastnina moškega. Posamični zakon tako ne pomeni sprave med možem in ženo, ampak prinese podjarmljanje enega spola drugemu. In kot pravi Engels: »Prvo razredno nasprotje, ki se pojavi v zgodovini, se je rodilo

z razvojem nasprotja med možem in ženo v posamičnem zakonu in prvo razredno zatiranje se je rodilo hkrati z zatiranjem ženskega spola po moškem spolu.«

V tej razredni delitvi so bili na eni strani moški, ki so si lastili produkcijska sredstva, in na drugi strani izkoriščan razred, ženske in sužnji, ki so z danimi sredstvi upravljali. Z nastankom privatne lastnine in razredov ter monogamnih družin ostane – preko vseh zgodovinskih stopenj razvoja od fevdalizma do kapitalizma – moški na poziciji dominantnega in izkoriščajočega razreda. S kapitalizmom pa se za ženske pojavijo prve spremembe, ki so na prvi pogled kazale, da bodo rešile vprašanje ženske podrejenosti. Pred kapitalizmom ženske za opravljeno delo niso dobile plačila, saj je potreba proizvodnje začne množično vključevanje žensk v vse produkcijske veje in prvič so za svoje delo dobile mezdo. Na prvi pogled se je zdelo, da je ženska »osvobodjena« in enakopravna moškemu, saj je zaradi lastnih dohodkov lahko postala samostojna in neodvisna od njega. To drži, vendar je bila z vključitvijo v mezdni odnos dvojno izkoriščana. Po eni strani je kapitalu pomenila dobrodošlo ceneno delovno silo, ki jo je izrabljala proti moški delovni sili, ki se je v že organiziranih oblikah bojevala za zvišanje mezd, ter s tem razbijala enotnost delavskega razreda, po drugi strani pa so morale vzdrževati družino in skrbeti za gospodinjstvo, s čimer so zopet opravljale nepogrešljivo funkcijo reprodukcije delovne sile za potrebe kapitala, ki je kakopak ostala neplačana.

Tako je izgledalo, da se z ekonomsko osvoboditvijo odpravi razredno vprašanje na področju spolov, in da so ženske enakopravne. Enakopravnost med spoloma je v kapitalizmu (vsaj na Zahodu) postala splošno sprejeta norma, vendar pa se v vseh sferah družbe še vedno opazi dokaj jasno delitev dela po spolu, zato se mi zdi smiselno, da si na tem mestu zastavimo vprašanje, ali sta spola v poznem kapitalizmu zares enaka ali pa je moderna spolna delitev dela le bolj prikrita oblika zatiranja in neenakosti.

Zgolj vključitev žensk v produkcijo samo podvaja njeno izkoriščanost in še zdaleč ni dovolj za enakopravnost. Še vedno se ženskam pripisuje njihovo »naravno funkcijo«, kar je bil uporaben argument tako v času upada industrije kot tudi v času krize, v kateri smo sedaj. Na podlagi teh karakteristik se jim namreč krajša delovni čas, kar se opravičuje s tem, da je ženska naravna funkcija vzgoja in skrb za družino. Ženska je tudi tisti segment delovne sile, ki je najprej postavljen na cesto. Prav tako se ženskam pripisuje psihološke lastnosti, ki se prilagajajo družbenim funkcijam, kot so vzgoja otrok, nega, skrb za starejše. Čeprav so ženske funkcije postale družbene funkcije, je največji delež žensk še vedno zaposlen prav v teh poklicih, ki pa so slabo plačani in malo cenjeni.

Lik uspešne ženske danes predstavlja že dokaj običajen del družbenega imaginarija, tudi mezdni odnosi so statistično vedno bolj izenačeni in spolne razlike v razrednem vprašanju se, vsaj na Zahodu, že nekaj časa problematizirajo in tudi odpravljajo, niso pa še presežene. Ugotovili smo, da je ekonomska vključitev žensk zagotovo velik korak na poti k osvoboditvi, ni pa še zadosten pogoj emancipacije. Če analiziramo lik uspešne ženske, se jasno pokaže, da je prevzel diskurz simbolne in psihološke karakteristike še vedno dominantnega patriarhata. Izkaže se, da »naravne lastnosti« – nežnost, pasivnost in fragilnost – niso nič kaj naravne, temveč zgolj družbeni konstrukt, in sicer konstrukt vladajočega razreda, ki se je ohranil vse od obstoja prvotne delitve dela. In kot pravi Simone de Beauvoir: »Ženska se ne rodi kot ženska, ženska to postane.« Rešitev, osvoboditev ženske in preseganje razrednega vprašanja na področju spolov vidim v preseganju binarne delitve na moške in ženske ter v izgradnji nove morale, ki ne bo ne ženska in ne moška. V kolikor naj bo ta morala emancipatorična, pa mora biti njena bistvena poteza radikalna enakost med vsemi spoli, hkrati pa se mora preseči pogojevanje družbenih vlog s spolno identiteto posameznika. ×

CAPITALISM, A GIRL'S BEST FRIEND

Jurij Smrke
ilustracija Feminist

Emancipacija žensk v najožjem smislu še ni dokončana. Še vedno so delavke zgolj zato, ker so ženske, v večini primerov na slabšem kot moški. Govorimo o fenomenu, o površinskem stanju, ki mu lahko iščemo globoke teoretske in zgodovinske korenine. Stanje je presenetljivo, ker si na Zahodu brez pomislekov predstavljamo, da smo, če nič drugega, dosegli enakopravno izkoriščanje moških in žensk. Odsotnost pomislekov glede tega razmerja govori o odsotnosti dveh vrst gledanja. Za prvo potrebujemo očala globalnosti, ki nam dajo vednost o kapitalizmu kot sistemu, ki ga ne moremo jemati kot omejenega z mejami nacionalnih držav. Za drugo potrebujemo očala prekarnosti, ki nam pokažejo, da tudi japijevsko kulturo zahodnih držav v skritih (pa tudi najbolj vidnih) kotičkih razjedajo ostanki patriarhata. Skozi ta dva pogleda upajmo, da bomo lahko ugledali razmerje, v katerega so do moških in kapitalistov na globalnem nivoju postavljene ženske.

STANJE 1: PREPLET KORENIN KAPITALIZMA IN PATRIARHATA

Ženske so v času, ko je vznikal kapitalizem, v javnost in na trg vstopile kot priveski moških. Družbena pogodba, en temeljnih konceptov, prek katerih razumemo sodobne politične ureditve, je po spolu lahko ženska, a je po naravi moška. Po osnovni, najoklestenejši definiciji pomeni dogovor med vladajočimi in vladanimi. Ljudstvo se odpove svoji suverenosti, ki jo prenese na takšno ali drugačno obliko avtoritete, zato da bi vzpostavilo družbeni red prek vladavine zakona. Pride do strinja glede načina in pravil, po katerih



se mu bo vladalo. Ključno za našo zgodbo je, da je v 17. stoletju v Angliji, v 18. stoletju v Franciji in ZDA, v 19. stoletju v Nemčiji itd. to strinjanje pomenilo strinjanje med belimi moškimi. To, da so očetje stopili v »pogodbeno razmerje« (prek bolj ali manj omejene forme volitev) v imenu družin, se je zdelo razsvetljenim intelektualcem samoumevno. Jean-Jacques Rousseau, oče izraza »socialna pogodba« in glavni zagovornik modernega republikanizma kot idealne forme njenega udejanjenja, je kot otrok svojega časa trdil, da so ženske nesposobne razviti moralo in socialni čut, da niso sposobne nadzirati strasti, ter da je dominacija moškega nad žensko naravna.

Tako mišljenje je imelo daljnosežne posledice in je odločilno prispevalo k patriarhalni naravi kapitalizma. Ključna posledica, ko govorimo o ekonomski emancipaciji, je bilo dobrodušno mišljenje, da je dolžnost moškega, da mora poskrbeti za člane družine. **Po zapisih britanskega socialnega zgodovinarja Wallyja Seccoma naj bi bilo za moškega sramotno, če je ženska morala delati. Tega »dogovora« so se držali tako kapitalisti kot delavci. Za kapitaliste je bilo stanje ugodno, saj so si s tem pridobili ogromen bazen poceni rezervne delovne sile. Ženski in otroški dohodek je bil namreč dojet zgolj kot dodatek k moškemu in žensko delo v tovarni zgolj kot dodatek domačemu delu. Čedalje bolj konzervativno delavsko gibanje je konec 19. stoletja v večini Evrope igralo po istih notah.** Leta 1875 je Henry Broadhurst, vodja britanskega Kongresa sindikatov, zapisal: »[The goal of the labour movement must be] to bring about a condition ... where wives and daughters would be in their proper sphere at home, instead of being dragged into competition for livelihood with the great and strong men of the world.«

Boj žensk za emancipacijo je boj proti temu stanju. Je boj proti privešenosti, boj za samostojnost in enakost (enakopravnost je kočljiva kategorija, saj namiguje, da se boj konča z listinami in določili) v zasebnem in javnem prostoru. Ob tem izhajamo iz predpostavke, da je enakost v javni sferi glavni (ne pa edini) pogoj za emancipacijo žensk v zasebni sferi, saj je materialni predpogoj vseh drugih svobodščin. In ta osnovni materialni pogoj še danes ni izpolnjen.

POVEZAVA 1: KAPITALIZEM JE EDEN

Zelo jasno mora biti, da relativno dober položaj žensk v zahodnih nacionalnih državah ni argument za kapitalizem, demokracijo in socialdemokratsko politiko. Prav tako relativno dober položaj žensk ni več in tudi njegova relativna dobnost ima svoje vzpone in padce. **Dober položaj dela svetovne populacije je prej argument proti vzpostavljenemu načinu spopadanja z nesvobodo in revščino. Ne pomeni namreč, da bodo nacionalne države, če krenejo po poti Zahoda, nekoč dosegle enak življenjski standard, pravice itd. Nasprotno – to je fantazma, ki zakriva dejstvo, da gre izkoriščajočemu delu sveta lahko bolje le na račun izkoriščanega. Socialdemokratizacija tretjega sveta bi pomenila le jasnejšo delitev revščine po razredih, ki je danes za Zahod »zabrisana« z delitvijo po geografskih področjih.**

NY Times je leta 2007 poročal: »Po podatkih Združenih narodov je neto transfer kapitala iz revnejših v bogatejše države od leta 2002 do 2006 zrasel z 229 milijard dolarjev na 784 milijard dolarjev letno. Celotno najrevnejše države, kot so države Subsaharske Afrike, so zdaj izvoznice denarja.« Paul Baran, en redkih akademikov, ki so se v petdesetih letih v ZDA predstavljali kot marksistični ekonomisti, je ugotovil, da je en glavnih razlogov, zakaj revne države ostajajo revne, to, da niso deležne profita, ki ga na njihovem ozemlju ustvarjajo tuja podjetja: »Najhuje pri tem pa je, da je zelo

težko reči, kaj je večje zlo v navezavi na razvitost nerazvitih držav: odstranitev presežne vrednosti njihove ekonomije s strani tujega kapitala ali ponovno investiranje le-te.« Na koncu koncev služi le čedalje večjim profitom in čedalje večji revščini. Leta 1820 je bilo razmerje med BDP najrevnejših in najbogatejših držav 1 : 3. Leta 1996 je znašalo 1 : 72.

Odtokanje kapitala večini držav tretjega sveta onemogoča, da bi ujele gospodarsko razvitejšo svetovno elito. Iz tega izvzemamo nekatere, ki so zaradi dobrih odnosov z Zahodom (Južna Koreja, Tajvan) ali revolucije (Kitajska) lahko izbrale drugačno pot. Nujno je razumeti, da bi bili proletarci na Zahodu brez mednarodne opresije tretjega sveta s strani državnih aparatov in transnacionalne točno tam, kjer so danes delavke v izvozno-predelovalnih conah. Zahodne države izkoriščajo tretji svet, dividende od tega izplačujejo izkoriščanim v lastnih nacionalnih državah in si tako kupujejo socialni mir. Če se kdaj zgodi, da se odtokanje kapitala ustavi in zahodne države ne bodo več sposobne plačati velikanskih subvencij kmetom, ki zato lahko konkurirajo cenam indijskega in kitajskega žita, ne bo več nacionalnih skupnosti, ki jim gre razmeroma dobro, in nacionalnih skupnosti, ki jim gre slabo, pač pa bomo končno jasno ugledali temelje kapitalizma. Ugledali bomo razred, ki mu gre dobro, in razred, ki mu gre slabo.

Zatorej ne moremo reči, da nam gre dobro, dokler je velik del svetovne populacije izkoriščan (tudi zunaj marksistične definicije tega izraza) za naše udobje. Ne moremo reči, da gre ženskam dobro le zato, ker se je nekaj Evropejkam uspelo postaviti na lastne noge.

STANJE 2: SEŠIJ SI SVOBODO

Iz zaključka prejšnjega odseka moramo izpeljati povezovalno, ki bo pokazala na specifičen položaj ženske znotraj delavskega razreda/proletariata. Ta povezava je sledeča: Najnebovpijočiji način ustvarjanja profita na račun prebivalcev in prebivalcev držav gostiteljic je izvozno-predelovalne cone (IPC) in ena največjih značilnosti teh con je, da prevladujoč delež delovne sile sestavljajo ženske. Delež glede na državo niha med 65 in 95 odstotki.

IPC so v osnovi manjša zamejena (z drugačno zakonodajo in včasih tudi zidovi in bodečimi žicami) območja znotraj države, katerih namen je, v papeškem izrazoslovju, »privabiti tuje korporacije z zagotavljanjem čim bolj ugodnih investicijskih in trgovskih pogojev.« V veliki večini con gre za opravljanje predelovalnih dejavnosti – šivanje oblek in sestavljanje elektronskih aparatov. Prej omenjeni ugodni pogoji se kažejo v davčnih olajšavah in zrahljani delovnopравни zakonodaji. V Gvatemali, kot navaja dr. Vasja Badalič v svoji knjigi *Za 100 evrov na mesec, so »tuja podjetja oproščena plačila carinskih dajatev in DDV za uvožene materiale, prototipe, steklenice in embalažo; oproščena so plačila davka na dobiček za obdobje prvih 10 let delovanja; oproščena so plačila carinskih dajatev in davkov na uvoz delovnih strojev, opreme in rezervnih delov; oproščena so plačila izvoznih davkov ...«* Badaličeva splošna ocena delovnopravne zakonodaje je, kot sledi: »Situacija, v kateri bi se spoštovalo vsaj minimalna delovna pravila in kjer bi bilo omogočeno svobodno združevanje zaposlenih v neodvisnih sindikalnih organizacijah, je v conah prisotna bolj kot nekakšen neuresničljiv mit kakor dejanska realnost.«

Leta 2007 je v IPC delalo 66 milijonov ljudi v 130 državah – od Šrilanke do Bolgarije. Slednje so skupno gostile okrog 3.500 con. Zanimiv fenomen, ki spremlja vzpostavljanje teh neformalnih širitev proizvodnje zunaj območja tovarn, nekakšne IPC za IPC, ki ob večjem prilivu prevzamejo presežek naročil. Lahko gre za očitno širitev v obliki organiziranih obratov ali pa za delo na domu. O tem pojavu je pisal že Marx in zaključil, da so delavci na domu najbolj izko-

riščana kategorija: so najbolj nepovezani, delajo v najmanj primernih razmerah, so zadnji v verigi, kar pomeni, da dobijo najnižje plačilo, in so prvi, ki ostanejo brez službe. Poleg tega morajo večinoma sami skrbeti za orodja in delovni prostor. Na ta način se podjetje izogne številnim stroškom.

Val odpiranja IPC, ki se je začel v sedemdesetih, je šel brez težav z roko v roki s strategijo »integriranja žensk v razvoj«, saj se je prevladujoča industrija skladala s tradicionalnimi nalogami ženske delovne sile. »Če ta tradicija še ni bila zasidrana v nekaterih državah, so cone poskrbele, da se je pričela vzpostavljati« (Badalič). Delavke so v svetovnem merilu postale ujetnice najslabših možnih pogojev.

POVEZAVA 2: DELO NA DOMU IN IPC PREKMURJE

Dejstvo biti ženska definira položaj na trgu delovne sile tudi za prebivalke Evrope. Kot prvo lahko opazimo trend zmanjševanja pravic, povezanih z materinstvom. Posledično je večji delež zaposlitev za določen in polovičen delovni čas med ženskami. Kot drugo so ženske večinska delovna sila v nižje plačanem sektorju, ki združuje skrbstvene in oskrbovalne dejavnosti. Kot tretje se jim čedalje večkrat ponujajo »ugodne« priložnosti dela na domu.

Na predavanju DPU je dr. Lilijana Burcar, raziskovalka na FF, povedala: »Prehod od socialistične družbe blaginje v kapitalistično družbo sloni na procesu repatrializacije. Na eni strani praksa po Evropi kaže na širjenje vse bolj podplačanih porodniških dopustov, kar dela ženske odvisne od njihovih partnerjev in jih nasilno odrija v zasebno sfero, to pa krepi mišljenje, da je primarna funkcija ženske materinstvo. Po drugi strani pa sili žensko v zaposlitve za skrajšan delovni čas in zaradi istočasnega krčenja dostopnosti javnovarstvenih zavodov (vrtcev, jasli op. p.) avtomatično zmanjšuje nabor njihovih zaposlitvenih možnosti, poklicev, višino dohodka, možnosti dodatnega poklicnega usposabljanja itd.«

Delo na domu je prav tako pogost fenomen. V Španiji obstaja sfera žensk podizvajalk, ki delo na domu opravljajo že skoraj 35 let. Enako velja za Grčijo, za določene predele Nemčije in VB. Burcar pravi, da so delavke registrirane kot samostojne podjetnice. Podjetja se tako, poleg vseh ostalih že navedenih ugodnosti, izognejo še plačevanju prispevkov: »Mezdno delo na domu zajema vse od sestavljanja transformatojev, obutve, zgornjih delov elektronskih naprav, avtomobilskih delov, umetnih cvetlic, čiščenja in priprave hrane pa vse do vnašanja računalniških podatkov, procesiranja zavarovalniških pogodb, oglaševanja, anketiranja po telefonu, šivanja ...«

Leta 2009 je bilo 258 delavk Mure vpeljanih v programe za samozaposlitev. Naslednje leto je parlament, brez glasu proti, sprejel Zakon o razvojni podpori Pomurski regiji v obdobju 2010–2015, na podlagi katerega lahko domači in tuji investitorji pridobijo subvencije in so upravičeni do davka na dobiček. A le v »coni Prekmurje«.

ERGO

Če je delavski razred na slabšem od kapitalističnega, potem je svetovna kategorija žensk na slabšem od moške. Tu je treba biti previden in poslušati pravoverne marksiste, ki bi dejali, da je pravi boj notranje enakopraven boj obeh spolov proti kapitalistom. Boj za množičnejši vstop žensk med izkoriščevalce oziroma *better-off* izkoriščane je mehkužna varianta. ✕







OBLIKOVANJE: ŽENSKI POGLED

Barbara Predan

Priznati moram, da me je deljenje oblikovanja na žensko in moško vedno precej motilo, saj zagovarjam stališče, podobno tistemu, ki ga je za literaturo konec 19. stoletja zapisal Oscar Wilde: »Moralne ali nemoralne knjige ne obstajajo. So zgolj dobro ali slabo napisane knjige.« In podobno lahko zapišemo za oblikovanje: okoli nas so le dobro ali slabo oblikovane stvari. Seveda pa z opredelitvijo na dobro ali slabo stopimo na tanek led vzpostavljanja kriterijev. John Ruskin je že sredi 19. stoletja ovrgel vse morebitne zakone, ki zapovedujejo, kako nekaj dobro oblikovati, saj so pravila, ki jih pišemo sami, najbolj minljiva, odvisna od sprememb v družbi, povsem enako kot naš okus.

Kljub zapisanemu pa spola v oblikovanju ne gre zanemariti. Da gre za pomembno temo, dokazujejo številne študije, ki skušajo izmeriti in opredeliti vlogo žensk v oblikovanju. Med odmevnejše sodi raziskava, ki so jo med članskimi organizacijami mednarodnega združenja za oblikovanje ICSID in ICOGRADA izpeljali leta 2004. Študija z naslovom *Ženske v oblikovanju* je med drugim pokazala precej drastično sliko v starostnem razmerju med spoloma. Več kot 50 odstotkov članic obeh združenj je bilo starih do 25 let. Že v naslednji kategoriji, med ženskami od 25 do 35 let, je odstotek s prejšnjih 58 padel na 12. Pri moških je bila slika obratna. Najvišji odstotek članstva so sestavljali člani, ki imajo petdeset let ali več – 39 odstotkov. Avtorice in avtorji študije so slednje pripisali dejstvu, da so ženske v oblikovanju razmeroma mlade in posledično šele prevzemajo svoje pozicije v članskih organizacijah obeh združenj. Drugi, verjetno bolj ključen razlog pa je, da so ženske v glavnem še vedno tiste, ki iščejo ravnovesje med službo in družino, in posledično lažje razumemo, zakaj v nadaljnjih starostnih skupinah pride do tako drastičnega padca. Zanimivo je tudi primerjati odgovore na vprašanje o ovirah, s katerimi se srečujejo pri svojem delu. Ženske so kot ovire opredelile podplačanost svojega dela, neustrezno vrednotenje oblikovanja, podrejen položaj pri pridobivanju vodilnih mest, pomanjkanje samozavesti, iskanje ravnovesja med družino in službo, diskriminacijo. Moški pa so kot ovire opredelili priložnosti za delo glede na izkušnje, nezmožnost javnosti, da bi razumela pomen oblikovanja, ter nasprotno poglede na upravljanje in prakso (diskriminacija glede na leta/izkušnje). Zato ni čudno, da na zadnje vprašanje, ali lahko govorimo o enakopravnosti med spoloma, kar 63 odstotkov žensk odgovarja, da stanje v oblikovanju ni enakopravno, z njimi pa se strinja le slabih 17 odstotkov moških.

Ne končajmo pa zgolj pri statistiki. Podobno kot so si pred časom pri nizozemski reviji *Dot Dot Dot* za enega od oblikovalskih vzornikov izbrali švicarskega oblikovalca Ernsta Bettlerja, ekipa Pekinpaha navdih za svoje delovanje črpa pri nedvomno izjemni oblikovalki in borki za ženske pravice Liberjani Kacz. V arhivskih zapiskih Liberjano še kot najstnicno prvič zasledimo med navdušenimi podpornicami britanskega združenja s frazetsk. Prvo svetovno vojno preživi na Nizozemskem, kjer prijateljuje z bodočimi člani gibanja De Stijl. Na novo odkrita ljubezen do oblikovanja jo v začetku dvajsetih let odpelje v Weimer, na Bauhaus. Pod Ittnovim vplivom postane vegetarijanka, vedno bolj pa jo privlači študij odnosa oblikovanje/znanost. Kljub začetnemu navdušenju nad Gropiusovim manifestom njena volja do nadaljnega študija kmalu splahni, saj jo kot žensko potiskajo v tekstilne delavnice, njo pa primarno zanima delo s kovino. Pot jo po dveh letih pripelje v Slovenijo (njena babica je bila Slovenka), kjer kratek čas prijaja

teljuje s Kosovelom in Černigojem. Zatohlost prostora ji kmalu začne presedati, zato emigrira v Ameriko. V petdesetih jo ponovno zasledimo med sodelavkami nemškega oblikovalca Willa Burtina. Kot strokovnjakinja za kovinske inštalacije z njim sodeluje pri razstavah *The Brain, The Cell* in ostalih projektih, ki jih Burtin oblikuje za ameriško podjetje Upjohn. V enem od svojih nikoli objavljenih intervjujev je izjavila: »Če me je življenje kaj naučilo, me je to, da se je vedno vredno zalagati za manjše ali večje spremembe. Treba se je upirati, če

Fetus ima več pravic kot ženska.

hočete. V času svojega življenja sem doživela, da so si ženske priborile volilno pravico, da smo se lahko enakopravno vpisale na zeleno šolo, in če smo tako želele, po lastni volji zapustile mesto za štedilnikom. Pot je še dolga, toda spremembe, ki sem jih doživela, me navdajajo z upanjem.«

Če smo si članice in člani društva Pekinpah ime društva izbrali po režiserju Samu Peckinpahu, ki je po našem mnenju na svojem področju dosegel takšno stopnjo odličnosti, h kateri lahko (vsak na svojem področju delovanja) le stremimo, pa nam Liberjana Kacz manifestira tipično oblikovalsko razmišljanje: vsako stanje se da izboljšati, pri svojem odnosu do dela pa je treba predvsem vztrajati. Pa čeprav to pomeni, da v slovenskem prostoru deluješ na najbolj deficitarnem področju oblikovanja – na področju njegove teorije. ✕

ko je po tisočletjih zamajal patriarhalno podobo družbe (izvzemši stare Grkoe, kjer gre za čisto drugačno fabulo) – je na oder le postopoma in počasi prinesel, kar si je zadal. Emancipirano, a ne objestno ali fatalno žensko so prebudili in odkrili v 60. letih, ko je Anglijo preplaval duh feminizma in se je (skoraj povsod po Evropi) pričela seksualna revolucija. Jugoslovanski topos je v 70. letih predramila Marina Abramović, Srbkinja, eno najbolj znanih in priznanih imen, kar se tiče ženskih performansov. Naturalistična Nora je tako postala razkazovalka telesa, ne ekshibicionistka, pač pa – prek fizisa – katalizator družbenih razmer in spreminjajočih se političnih sistemov. Angleški prostor je sočasno z ženskimi performansi pridobival na ustanavljanju feminističnih gledaliških skupin; četa žensk-dramatičark je dobila mesto pod šibkim (ženskim) gledališkim soncem. Nova generacija feministk-pisateljic in feministk-igralk (v feminističnih gledaliških skupinah) svobodno ustvarja; tako je Wendy Kesselman postavljena ob bok Genetu in – morda zaradi svojega »spola« – v različnih interpretacijah bliže feministični dramatik kot Francoz. ✕

KJE SE DANES NAHAJA IBSENOVA NORA? JE SPLOH PREŽIVELA?

Anita Volčanjšek
fotografija Nada Mihajlović

»Radikalna seksualna politika v najskrajnejši obliki nasprotuje psihoanalizi ali, bolje, njeni implicitni normativnosti, neoformalisti pa nasprotujejo queerovskim študijem kot tragičnemu utopičnemu podjetju.« (Butler, 2009)

Druga polovica 19. stoletja je – s približevanjem naturalizmu kot smeri, ki obravnava človeka celostno in v vsej psihofizični strukturi – v dramatik (in na odru) doživela nekakšen preporod. Z odmikom in zavračanjem »dobro narejenih iger« (*pièce bon-faite*) je v literaturo pronicala nova, sodobnejša in svobodnejša miselnost, izviračica iz Skandinavije. Družba se je 50 let pred zarezom v moderno stoletje le počasi spopadala s predsodki o ženski kot enakovredni partnerici moškemu. Industrijska revolucija je, sprva v Angliji, prinesla ženskam nekaj delovnih mest, vendar pa tudi očitke o nezmožnosti kompetentnega uskla-

jevanja službe z družino. Pojavil se je pojem »moralnega materinstva«, ki obsega skrb za otroke in moža kot največjo in najpomembnejšo žensko vlogo. O ločitvi – vsaj do sredine 19. stoletja – ženska ni mogla razmišljati brez radikalnih posledic.

Prvi dramatik, naturalist in zvesti pristaš Kierkegaardovih spisov Henrik Ibsen je začrtal novo gledališče. *Hiša lutk* ali *Nora* (1879) je velik odmik od pisanja lahkotnih salonskih burk in kreiranja likov brez psihološke podstat. Protagonistka Nora zapusti moža in tri otroke ter glasno zaloputajoč z vrati iz »vate« odide v širni svet. Drama je s svojo provokativnostjo – od razkazovanja ženskih nog, namigovanja na nerealizirano ženskost in katarzičnega plesa tarantele – razburila takratno (še vedno konzervativno in plehkkih komedij vajeno) javnost. Na plesu v maskah Nora temperamentno in nebrzdano zapeše tarantelo v kostumu sicilijske kmetice. Doživi ekstazo in, v nasprotju z dotanjimi tradicionalnimi gledališkimi znaki, prav prek preobleke (le-ta do Ibsena predstavlja začasno izgubo identitete) najde svojo »pravo« identiteto. Zаметki ženskega osvobajanja torej, ko se rušijo pregrade pri delitvi spolnih vlog (Norin mož ostane sam s tremi otroki). Tudi Regina v *Strahovih*, druga Ibsenova emancipiranka, zapusti dom in prične živeti na svoje. Vendar Ibsen ne pretirava in ni diametralno nasproten družbeni miselnosti takratnega časa; resda obsodi puritansko moralno teologijo (predvsem v *Strahovih*), vendar žensk ne postavi na piedestal. Dodeli jim mesto, kjer se lahko razvijajo, a vendar je včasih njihovo delovanje škodljivo; delujejo proti okolici in navsezadnje proti sebi (Hedda Gabler, Hilde v drami *Stavbenik Solness*). **Njegov namen je preseči družbeno prepričanje, da ima ženska le biološko vlogo; postavi jo torej ob bok moškemu, z vsemi napakami vred. Ibsenove junakinje niso prignane do same skrajnosti; želijo le svobodno voljo (Ellida v drami *Gospa z morja*), a zaradi morebitnega neuspeha ne bi ubijale. Pri Heddi Gabler (*Hedda Gabler*) in Hildi Wagner (*Stavbenik Solness*) ne gre za kratenje svobode, temveč za nepojasnjene vzgibe posameznic, ki so se lahko prostovoljno odločale.**

Na osnovi naturalizma, ki poudarja, da je človek del narave in ga je mogoče raziskovati kot posledico treh temeljnih naravnih faktorjev, to so dednost, okolje in doba, je Ibsenu (vsaj v začetnem, predsimboličnem obdobju) sledil malo mlajši dramatik Avgust Strindberg. Oba sta najmočnejše zaznamovala obdobje naturalizma; njuna skupna točka je motiv zakonske zveze, ki jo najdemo v večini dram. Na ženske sta gledala drugače kot večina predstavnikov družbe druge polovice 19. stoletja, vendar je Strindberg žensko osvobodil predvsem zato, da pokaže pogubne vplive, ki jih prinaša emancipacija; njegova ženska je fatalna absolutistka, krvi željna pijavka s potenciranim maščevanjem zaradi večstoletnega zatiranja. Ženska ne predstavlja zgolj emancipirane osebe, ki se zaveda svojega manjvrednega položaja in temu primerno želi prestopiti meje konformizma in družbenih konvencij, ampak bitja, ki želi na silo vzpostaviti matriarhat (*Oče, Mrtvaški ples*).

MODERNA NORA

Ibsen in Strindberg sta postavila novo dramatik, novo gledališče, nov oder in javnosti do tedaj še nepoznan (nekonvencionalen) pogled na žensko. Odprla sta pot osvobajanja in drugačnih načinov za vzpostavitev spolnih identitet. Toda kam je odšla Ibsenova Nora? Kje se nahaja danes; se je sama sploh znašla? Dramatika in gledališče 20. stoletja prineseta nova imena; docela se – v gledališkem slovarju – uveljavita pojma dramaturg in režiser. Odmik od bulvark in lahkotnega smeha se prek Čehova nadaljuje in pelje vse tja do absurda in smeri avantgarde. Takoj po *fin de siècle* pa je svoj pečat na novo vpeljanih in pogosto šokantnih tem pustil nemški dramatik – pomemben člen pri razvoju epske dramatike – Fran Wedekind. *Pomladno prebujenje* je drama, ki odkrito in brezprizivno obsoja tradicionalen vzorec družine, kjer je

Ženske - proti narodu, za pravico do splava!

otroku odvzeta lastna identiteta in je kompenzacija le-te udejanjena skozi različna odklonska dejanja. Wedekind velja za osvoboditelja spolnosti; tako je *Pandorina skrinjica* za Lulu kot glavnim ženskim likom še radikalnejši opis ženske narave. Lulu je veljala za pohujšljivo, nevarno, dekadentno *femme fatale*. Tovrstnih predikatov se je (kolikor toliko) znebila šele ob eseju Karla Klause, ki je zapisal, da vzrok za njeno

vedenje tiči v posesivnih, zatirajočih in agresivnih moških. Ibsenova Nora je v svetu – vzpostavljeni identiteti navkljub – srečevala moške, podobne možu Torvaldu: navzven prijazne, a v resnici posesivne in povsem podvržene patriarhalnemu vzorcu družine. Se bo raje vrnila v izolirano in asocialno okolje ali – prav zaradi docela prebujene ženskosti – potovala dalje?

Pri kratkem pregledu položaja žensk v evropski dramatikii od začetka do danes se velja ustaviti ob imenu Jean Genet, dokaj kontroverznemu francoskemu pisatelju in dramatikii, ki je slovenskim obiskovalcem Talijinega hrama poznan po igri *Služkinji*. V dve leti po drugi svetovni vojni napisan tekst – ko se je šele vzpostavljala nov družben in kulturni red – je Genet ponovno vpeljal žensko vprašanje in dosegel, da je dotično delo pogosto v primežu feminističnih interpretacij. Vloge spola so izmenljive; v *Služkinjah* sadomazohistično pozicijo zavzameta dve ženski, služkinji, ki – z odsotnostjo gospodarice – načrtujeta njeno smrt (pri tem uporabljata svoji telesi). Izmenljivost spolov in družbenih vlog prehaja v nesmiselni ritual, kjer smrt ene izmed protagonistk pelje v simbolično smrt gospodarice. Delo na domu je – potem ko je hlapec Jean ugonobil Strindbergovo Julijo (*Gospodična Julija*) in so lakaji odšli – v domeni žensk, ki ob odsotnosti gospodarjev prehajajo iz ene (spolne ali družbene) vloge v drugo. Ženska z dna socialne lestvice je, zaenkrat še vedno, kar

Jebeš višje plače, če je nimam! Gospodinja.

v resnici želi biti, znotraj hišnih zidov. Naturalizem – ko je po tisočletjih zamajal patriarhalno podobo družbe (izvzemši stare Grkoe, kjer gre za čisto drugačno fabulo) – je na oder le postopoma in počasi prinesel, kar si je zadal. Emancipirano, a ne objestno ali fatalno žensko so prebudili in odkrili v 60. letih, ko je Anglijo preplaval duh feminizma in se je (skoraj povsod po Evropi) pričela seksualna revolucija. Jugoslovanski topos je v 70. letih predramila Marina Abramović, Srbkinja, eno najbolj znanih in priznanih imen, kar se tiče ženskih performansov. Naturalistična Nora je tako postala razkazovalka telesa, ne ekshibicionistka, pač pa – prek fizisa – katalizator družbenih razmer in spreminjajočih se političnih sistemov. Angleški prostor je sočasno z ženskimi performansi pridobival na ustanavljanju feminističnih gledaliških skupin; četa žensk-dramatičark je dobila mesto pod šibkim (ženskim) gledališkim soncem. Nova generacija feministk-pisateljic in feministk-igralk (v feminističnih gledaliških skupinah) svobodno ustvarja; tako je Wendy Kesselman postavljena ob bok Genetu in – morda zaradi svojega »spola« – v različnih interpretacijah bliže feministični dramatikii kot Francoz.

VSAKDANJI PROBLEMI EMANCIPIRANE ŽENSKE

Danes – vsaj tako se zdi – je Nora oblikovana in svobodna, v toku s časom pač, in v dramatikii (ko so se spolne vloge nekako izenačile) lovi duh kapitalistične sedanosti. Ne bori se več za enakopravnost ali možnost izreke svoje volje; sedaj – predvsem v 21. stoletju – se, tako kot realne ženske, bori s celulitom in kilogrami. Najnovejša dramatika tematsko variira glede na tržno ponudbo, ki se je (ne) polasti novodobna ženska; tak je primer *Pomarančne kože* srbske dramatičarke Maje Pelević. Delo predstavi obsedenost s telesom (videzom), ki ga je zamenjala prejšnja odvisnost od moža in otrok. Sodobno gledališče predstavlja ženske, ki bolj kot probleme s partnerji rešujejo probleme zaradi (nesrečnega) otroštva; Nora 21. stoletja ima svobodo govora in se redno udeležuje volitev, težijo jo spone preteklosti (naj v poplavi dram s tovrstno motiviko omenim zgolj *Dramo o Mirjani in tistih okoli nje* Ivorja Martinića in *Harper Regan* Simona Stephensa) ali težnja po popolnem *new age look-u*, ko se mora uveljaviti kot ženska (zaposlena ženska), mati, gospodinja in ljubica. Nora je danes – vsaj v evropskem prostoru – očiščena bremena puritanske miselnosti, vendar bolj kot moški determinirana s težo kapitalističnega ustroja sveta. Ekonomija in posvetne ideologije so (do)končno prevladale nad interesi cerkve in spremenile obrise družinskega življenja. Na bolje? Tudi svoboda in odmik od patriarhalnega družinskega vzorca terjata svoje. Nenehno prežo za lepotnimi izdelki, čudežnimi kremami in prefinjenimi oblekami. Nova Nora se ne preoblači v sicilijansko kmetico; danes je dama (s preteklostjo), ki v občasnih *intermezzih* ponovno išče svojo identiteto, ki jo je izgubila že nekje v primarni socializaciji. Vsaka vloga (žene, matere, zaposlene) terja nov kostum, drugačno masko. Jih je dovolj? ×



LEZBIČNO-FEMINISTIČNA UNIVERZA

fotografija Vanja Bučan

Lezbično-feministična univerza (LFU), ki bo marca letos praznovala svoje prvo leto obstoja, je iniciativa posameznic, ki se je vzpostavila kot odgovor na zaznano pomanjkanje feminističnih vsebin v Sloveniji. Kljub bogati tradiciji v preteklosti se je slovenski feminizem predvsem v zadnjem desetletju začel zapirati v akademske kroge in institucije (kjer smo na univerzitetni ravni na žalost priča tudi odrinjanju predmetov ženskih in LGBT-študij na margino, v domeno izbirnih predmetov) in s tem izgubil svoj aktivistični, protestni naboj ter poudarek na politični drži posameznic. LFU želi ponuditi alternativo tej hermetičnosti in vzpostaviti koncept, ki bi gradil predvsem na ozaveščanju in združevanju ter dal ženskam možnost artikulacije. Univerza si tako za

svoj obvezni, glavni predmet izbira (lezbično) žensko in predstavlja avtonomen izobraževalni, teoretski, umetniški in akcijski prostor za lezbijke in ženske, ki jih zanima lezbični feminizem.

Izraz »Univerza« je mišljen ironično, v nasprotju s strogim strokovno-teoretskim principom, saj načini učenja potekajo v neformalnem duhu in slonijo na načelih samoorganizacije, avtonomije, aktivne udeležbe in demokratičnem odločanju vseh udeleženk.

Ker želimo omogočiti varno in predvsem svobodno okolje za ženske ter razvijati lastne misli udeleženk, LFU vztraja pri politiki *women-only* prostorov in so srečanja tako odprta le zanje. Na ta račun so se seveda pojavile tudi kritike, ki – podobno kot to očitajo mnogim projektom LGBTQ-organizacij – tovrstno držo označujejo za getoizacijo in izolacijo. Le-te pa ne vzamejo v ozir dejstva, da je še vedno neizogibno moški tisti, ki kolonizira prostor, takoj ko vstopi vanj, čeprav morda nevede. Pretekle izkušnje na podobnih debatih srečanjih nas žal učijo, da so, četudi se znajdejo v manjšini, prav oni tisti, ki si samozavestno in brez pomisleka vzamejo besedo ter tako preglasijo glasove tistih, okoli katerih se debata pravzaprav vrti – žensk.

Tako brezkompromisno razmišlja v svojih Esejih Monique Wittig: »Večnost spolov in večnost sužnjeva ter gospodarjev izvirata iz istega prepričanja; tako kot ni sužnjeva brez gospodarjev, tudi ni žensk brez moških /.../« in nadaljuje: »Kategorija spola je produkt heteroseksualne družbe, ki spremeni polovico populacije v spolna bitja, kajti spol je kategorija, izven katere ženske ne morejo obstajati.«

V LFU verjamemo v brezpogojno nedotakljivost pravice do ženskih prostorov, saj menimo, da je boj za enakopravnost – kljub dobrodošlim prizadevanjem moških – treba biti najprej in predvsem z ženskami/lezbijkami v prvih vrstah, enako kot to velja za vse skupine zatiranih in marginaliziranih – LGBT-jevcev, delavcev, temnopoltih idr., ki morajo biti za dosego cilja sami nosilci gibanja in sprememb. Srečanja Lezbično-feministične univerze po pred-

hodni napovedi potekajo vsaj dvakrat mesečno v ŠKUC – Kulturnem centru Q (klubu Tiffany) v AKC Metelkova mestu. Rdečo nit pogovora običajno vodi ena izmed članic Lezbično-feministične univerze, na samem začetku je bila to sociologinja Jasmina Šepetavc, v drugi polovici leta doktorica sociologije Alenka Spacal, danes pa se v tej vlogi izmenjavamo. Občasno vodenje krožka prevzamejo tudi gostujoče »predavateljice« (pred kratkim je krožek o feminističnih zinih vodila magistra Tea Hvala). Glavna smernica LFU pa je predvsem poudarjanje kolektivnega sprejemanja odločitev, samoiniciative in sodelovanja vseh udeleženk brez vzpostavljanja hierarhičnih odnosov.

V preteklem letu smo skupaj študirale knjige in članke pomembnih avtoric (med drugimi Monique Wittig, Mary Daly, Bonnie Zimmerman, Tamsin Wilton in Laure Cottingham), si ogledale nekaj filmskih projekcij, obiskale več razstav, okroglih miz in predstav, na skupni debati pa smo gostile KUD Apokalipsa in kolektiv revije *Apokalipsa Gender*. V letu 2011 članice LFU soustvarjamo tudi Lezbični kinoklub v Kulturnem centru Q.

Načrti za prihodnost poleg že ustaljenega programa vključujejo izdajo fanzina, vnovično priložnostno povezovanje s podobnimi iniciativami in obravnavanje klasik lezbično-feministične teorije, kmalu pa bo LFU sodelovala tudi na dvanajstem feminističnem *in queer* festivalu Rdeče zore (www.rdecezore.org).

Poleg interne e-liste je glavni kanal komunikacije blog Lezbično-feministične univerze, ki ga pišemo zainteresirane udeleženke in s tem odpiramo medijski prostor za raznovrstna mnenja in izrazno moč vsake izmed nas (lezbicnofeministicnauniverza.wordpress.com). Na spletni strani objavljamo domače ter tuje novice prek Twitterja, napovedi in dogodke, komentarje, pizive, proteste in druge prispevke, ki se navezujejo na tematiko žensk in (predvsem lezbičnega) feminizma, na voljo so povezave na tematsko vezana predavanja in dokumentarce, poleg tega pa je v nastajanju lastna spletna knjižnica s študijsko literaturo. Na blogu lahko najdete tudi vse informacije o naših prihajajočih srečanjih.

Vse, ki vas zanima lezbični feminizem, vabljeni, da se nam pridružite, vabilo za morebitno sodelovanje v prihodnosti pa velja tudi sorodnim iniciativam! ✕

Kontakt: lezfemuniverza@gmail.com



REAPROPRIACIJA ŽENSKEGA VPRAŠANJA

Asja Hrvat

Feminizem in vprašanje ženske je danes odmaknjeno iz prostora javne razprave, spol je izgubil političnost, ženska gibanja in boji za njihove pravice pa na eni strani izgubljajo svojo aktualnost in pomen, na drugi pa si morajo obstoj in upoštevanje vsak dan znova izboriti. Prvi korak pri ohranjanju problematike, prisotne in relevantne, je, da se o njej neprenehoma govori. Le tako lahko postane enakopraven del kolektivnega doživljanja. V kolektivno doživljanje, prenasličeno s posplošenimi informacijami, morajo preiti celovite, kompleksnejše slike, ki obstoječim percepcijam ženske dodajajo alternativne podobe. Ustvarjanje podob, ki so drugačne od prevladujočih, poteka vsako leto na konferenci TED (*technology, entertainment, design*), na kateri nastopajoči poskušajo med poslušalci spodbuditi razmišljanje, prevpraševanje in osebno iniciativo. Krajše govore združuje geslo TED-a »Ideas worth spreading« – misli, za katere govorci in govorke sami presodijo, da so pomembne, da je o njih treba govoriti, in jih želijo deliti. Zveneca imena iz političnega, intelektualnega, kreativnega in ekonomskega prostora in ljudje, katerih vizija je bolj zveneca od njihovih imen, delijo velike misli in delujejo kot zastopniki odrinjenih tem v javnem prostoru. V tem članku želim raziskati, na kakšen način se na TED-u govori o ženskah in njihovem gibanju in na kakšen način temu vprašanju vračajo političnost in prisotnost.

Začela bi z vprašanji Sheryl WuDunn: zakaj ženske niso novica? Zakaj je njihov boj proti represiji po svetu potisnjen ob rob zanimanja svetovne javnosti ali pa je zbanaliziran na nekaj krutih prizorov nemočnih mater, ki so izgubile otroka? Zakaj se boju, ki najbolj osebno poveže z najbolj političnim, ne pripisuje pomena in se ga dela nevidnega? Odgovor lahko poiščemo v paradoksnih govorih, v katerih se govorke ne morejo odločiti, kakšen položaj naj pripišejo ženskam: Hanna Rosin navaja navdušujoče podatke o enakopravni zastopanosti spolov na vodilnih položajih, medtem ko se drugi govori vrtiljo okrog žensk, ki se povsod po svetu vsak dan znova borijo za pravico do izobrazbe, izbire in življenja. Zdi se, da živimo v dveh vzporednih svetovih, ki jima manjka medsebojne komunikacije, da bi se povezala in sestavila celovito sliko: dramatisacija ženskih dosežkov je v svetu, kjer je enakopravnost od rojstva avtomatizirana, nečinkovita; hkrati pa so krivice, ki se dogajajo ženskam po svetu, tako zelo zunaj polja zaznave, da so ženske kot subjekti in glavne akterke zgodb izgubile identiteto in s tem pomembnost faktorja spola, ki omogoča ostalim ženskam, da v zgodbah najdejo svojo vlogo. Politično je pogojeno z osebnim – prazna opozarjanja o moči, ki jo

imamo kot privilegirani posamezniki, hitro izzvenijo, če ne dobijo podkrepitve na osebni ravni. Ženske so se zaradi odsotnosti neposredne ogroženosti odpovedale političnosti svoje identitete in dopustile, da je vprašanje le-te postalo zreducirano na objektivizacijo intimnega in telesnega.

WuDunn nadaljuje govor s tezo, da je neenakost spolov največja krivica tega stoletja. Rešitev vidi v vlaganju v deklince in njihovo izobrazbo ter v mobilizacijo ženskih virov na vseh področjih. Očitnemu bi sama dodala še prestrukturiranje uporabe virov, saj samo izpolnjevanje nekakšne »ženske kvote« ne zadostuje, da bi ženske stopile iz podrejenih vlog delavk v senci, podizvajalk in podpornih delavk, ki so jim pogosto namenjene na trgu delovne sile.

Eve Ensler se ženske loteva na drugačen način, namesto političnega vzame za izhodišče osebno in izhaja iz bistva ženske – njene vagine. Vagina postane posebnost ženska, ki se upira tabuizaciji in zahteva, da se o njej spremeni (ne)obstoječi diskurz, da se jo demistificira, in da se ji vrne pravica, da sama oblikuje zgodbo o sebi. Vagina postane predstavica in zagovornica žensk, ki se v njihovem imenu upira simptomatičnemu uničevanju žensk in pravilom igre, na katero so ženske pristale, in namesto sprememb prinaša prilagajanje, namesto svobode odločanja prisilno izkoriščanje in namesto žensk moške. Vagina kot simbol zatiranja identitete pokaže tudi na vprašanje ženske odgovornosti: ženske se morajo vprašati, ali so v stremljenju k enakopravnosti in moči izgubile svojo ženskost in postale moški? Odrči bi se morale pristajanju na to, da se njihovim vaginam odvzame glas, kajti s tem dopuščajo, da se jim glas odvzame kot celotam. Na tem mestu želim omeniti ženske bojevnice, ki zase in svoje vagine zahtevajo glas: »vagina warriors«. Ensler jih opisuje kot ženske, ki so doživele zlorabo, nasilje in izkoriščanje in so svojo bolečino uporabile, zato da »se kaj takega ne bo zgodilo nikomur več.« Bojujejo se za to, da se dejanske pravice žensk izenačijo s formalnimi, in da se formalne izenačijo s sprejemljivimi.

Na drugi fronti poziva k preprečevanju širjenja

Četrtnina vprašanih žensk (23%) je imela izkušnjo s fizičnim nasiljem od 15. leta starosti dalje. Poudariti je potrebno, da nismo spraševali o nasilju v otroštvu. Od teh jih je 37,6% imela prvo izkušnjo fizičnega nasilja pred 20 leti, 5,7% pred več kot 10 leti, 2,9% pred več kot 5 leti. Nekateri ga doživljajo že skoraj vse življenje.

(Vir: Leskovšek, Vesna; Urek, Mojca; Zaviršek, Darja; 2010; Nacionalna raziskava o nasilju v zasebni sferi in v partnerskih odnosih)

mehanizmov, ki utišajo vagine. Formulirala ga je v svoj naiven, vendar osebni pristop s pozivom »Change the verb!«, s katerim zahteva zamenjavo glagola ugajati, ki ga vsiljujemo deklicam že od rojstva, z glagoli izobraziti, aktivirati, vključiti, ustvariti, spreminjati. Glagoli, ki dodajajo moč, glas in veljavo deklicam. Kot pozitiven, čeprav banalen primer »spreminjanja glagola« lahko navedem projekt Brende Laurel, ki je skupaj s sodelavci izdelala računalniško igrice, namenjeno deklicam. Kot podlaga za projekt so bili pogovori z več sto deklicami, ki so govorile o svojih željah in potrebah ter izstopile iz podrejenega položaja, v katerem drugi vedo, kaj je najboljše zanje.

Ideji, ki povezujejo govore med sabo, se upirata spolu kot družbeni kategoriji in sta zahtevi za korak naprej. Izhajata iz opažanja, da obstoječe stanje ni sprejemljivo, in da sredstva za spreminjanje in izboljševanje niso ustrezna. Da se stvari lotevamo na napačen način, v katerem smo obtičali, in se vrtimo v krogu, namesto da bi priznali, da ne funkcionira, in šli naprej. Prva taka je zahteva po drugačni kolektivni socializaciji prihajajočih generacij in resocializaciji obstoječega sistema. Kolektivna socializacija bi morala biti zasnovana na razblinjanju družbenega spola in morala bi sam spol priznati le kot biološko kategorijo brez predznaka. Namesto ukvarjanja s predznaki ter neekonomičnim in izključujočim podeljevanjem sposobnosti in lastnosti bi se morala osredotočati na kvalitete v posamezniku in jih okrepiti. Vendar je vpliv družbenega spola preveč sistemski in vseprisoten, da bi ga lahko uničili le

s spreminjanjem odnosa do bodočih generacij; treba se je usmeriti tudi v prevladujočo mentaliteto, ki ženske viktimizira, objektivizira ali pa jim zaradi uspeha pripisuje negativne lastnosti. Obe zahtevi v svojem govoru o tem, zakaj imamo tako malo žensk na vodilnih položajih, povzema Sheryl Sandberg. Govori o tem, da je ženska podoba konstruirana in kontrolirana s strani družbe – kot primer navede raziskavo, s katero so ugotavljali povezavo med uspehom in privlačnostjo. Dvema skupinama študentom so dali v branje enaki poročili o poklicnem uspehu, edina razlika med njima je bila, da je šlo v enem primeru za žensko, v drugem za moškega. Razlika v spolu je bila očitno ključna za presojanje osebnosti: moškemu so namreč pripisali pozitivne lastnosti, medtem ko so bili do ženske negativno naravnani. V nasprotju s tem pa se od ženske še vedno zahteva, da bo uspešna tudi na poklicnem področju, ker drugače ne bo popolna. Zunanja zahteva po uspehu in popolnosti se je prek nenehnega zatiranja in podrejanja ponotranjila in v zavesti o ženski zgradila mit superženske, ki zmore vse, je vedno popolna in nasploh predstavlja ideal. Ideal, h kateremu morajo ženske stremeti, če želijo, da bi jih družba jemala resno, je hkrati ideal, ki jih, če se mu preveč približajo, naredi osovražene. Poleg tega delujejo same proti sebi, saj ne dopuščajo le obstoja takega ideala na abstraktni ravni, ampak ga poskušajo na vsak način tudi konkretizirati, s čimer mu dajejo verodostojnost in ga ne postavljajo pod vprašaj, pač pa ga vse bolj potiskajo v sfero samoumevnosti. Konfliktnost vlog, ki jih ženskam pripisuje družba, in ki si jih prisilno izbirajo same, je soočena še s patologizirano nezmožnostjo, da bi zasluge za svoj uspeh pripisale sebi. Medtem ko ženske vedno iščejo zunanje dejavnike, moški nimajo problemov s tem, da se čutijo zaslužne. Vseprisotno zatiranje pušča kolektivne psihološke posledice – ženske se ne čutijo zaslužne in tako menijo, da ne smejo biti ambiciozne, vztrajne ali sprejeti pomoči.

In s prvo zahtevo je tesno povezana druga: po redefiniciji feminizma. Poudarjanje pomena ženske in njenih pozitivnih, deklinskih lastnosti, vendar ne njihova ekskluzivnost in prilaščanje na račun večanja razlike med spoloma. Eve Ensler je prepričana, da »imajo tako ženske kot moški v sebi deklico«. Prepoznavanje ženskih sposobnosti in pripisovanje pomena njihovi vrednosti, vendar ne na hierarhičen »ženske smo boljše kot moški« način. Zamenjava stališča »ali/ali«, ki je ekstremistično in kot tako podlaga za vse vrste neenakosti, s stališčem »in«, ki je sodelovanju prijazno in ni že v samem začetku izključujoče. Izenačevati pravice, priložnosti in pomen obbeh, vendar ne popolno enačenje spolov. Opogumljati in opolnomočiti ženske, vendar jim dovoliti, da so pomanjkljive, in da ne zmorejo. Dovoliti to tudi moškimi. Namesto viktimizacije žensk spoštovanje njihove bolečine in spreminjanje le-te v moč za nadaljevanje. Sheryl WuDunn ovrže pozicijo žensk kot nemočnih opazovalk: »Ženske niso problem, so rešitev.« Kavita Ramdas pa nemočne pozicije sploh ne priznava: »Ne razmišljajmo o tem, kako rešiti in opolnomočiti ženske, temveč izhajajmo iz tega, kako one to že počnejo za nas.« Razmišljati o tem, kaj ženske že imajo v sebi in kako bi to lahko uporabili za pozitivne spremembe, namesto konstantnih zahtev, da ženske postanejo nekaj, kar niso in jim tudi ni treba biti. Odkrivanje notranje moči namesto iskanje zunanje. In nazadnje Isabel Allende pravi, da si »močnih žensk ni potrebno izmisliti, ker te že obstajajo.«

Govorom lahko očitamo recikliranje idej rahlo izrabljenih pozivov za njihovo udejanjanje in moralistično naravnost. Velike misli dajejo na trenutek vtis, kot da ne gre za kaj več kot lepe želje, in so daleč od revolucije ali politizacije problematike, so pa zagotovo »ideje, vredne razširjanja«. So ideje, ki bi morale biti še bolj dostopne in se pomakniti iz intelektualnega kroga k širšim množicam, dokler ne bi postale tako samoumeven del kolektivne zavesti, da bi aktivirale zeleno sodelovanje in prinesle spremembe. x

1. Sheryl WuDunn – avtorica knjige *Half the Sky*, v kateri se posveča vprašanju represije in opolnomočenja žensk
2. Hanna Rosin – ameriška novinarka, avtorica članka *The End of Men*
3. Eve Ensler – avtorica predstave *The Vagina Monologues*, ki je prerasla v gibanje proti nasilju nad ženskami
4. Brenda Laurel – ena od ustanoviteljic podjetja Interval Research, ki se ukvarja s povezovanjem tehnologije in vsakdanjega življenja
5. Sheryl Sandberg – direktorica operacijske mreže pri Facebooku
6. Kavita Ramdas – direktorica sklada Global fund for Women, ki se bori za pravice žensk
7. Isabel Allende – čilenska pisateljica (*The House of the Spirits*)



ON/ONA

Sandra Ocepek,
fotografija Marina Abramovič

»Ženska se ne rodi, ženska to postane. Lika, ki si ga znotraj družbe nadeva človeško bitje ženskega spola, ne definira nikakršna biološka, psihična, ekonomska usoda; izgradnja tega vmesnega produkta med moškimi in kastratom, ki je označen kot ženski, prispeva celotna civilizacija.« (Simone De Beauvoir)

ON<>ONA

Ne bom trdila, da razlike med njo in NJIM ne obstajajo. Tu so, povsem očitne. NJEGOVA konstitucija je v povprečju fizično močnejša od njene, po krvi se MU pretakajo drugačni hormoni kot njej, imata različne spolne organe, poleg fizičnih obstajajo tudi drobne variacije v čustvovanju, osebnostnih potezah in nekaterih drugih duševnih komponentah med njo in NJIM. Vprašanje, ki bi si ga rada zastavila, pa se nanaša na tisti del razlik, ki ni biološko pogojen, ampak ga ustvari družba skozi proces vzgoje. Spolna identiteta je nekaj pridobljenega in ne nekaj v zibko položenega. Spolna identiteta se ustvari, konstruira, želim pa se posvetiti tistim delčkom te konstrukcije, ki jih doda okolje. In ko govorimo o NJEGOVIH in njenih lastnostih, se moramo zavedati, da so le-te v veliki meri posledica okolja, v katerem se nahajamo. Ona se pojmuje kot manj agresivna, podredljiva, bolj čustvena, odvisna, pasivna, iracionalna, usmerjena na dom in družino, občutljivejša, neodločna, obzirnejša, sočutna, empatična itn., medtem ko NJEGA dojemamo kot bolj agresivnega, dominantnega, nečustvenega, neodvisnega, logičnega, racionalnega, bolj pustolovskega, manj občutljivega in manj ranljivega. Ali povedano malce drugače: od nje se pričakuje manjša agresivnost, podredljivost, večja čustvenost, pasivnost, iracionalnost itn., od NJEGA pa dominantnost, neodvisnost, logičnost, racionalnost ... In prav pričakovanje okolice je tisto, ki njo ustvarja tako drugačno od NJEGA.

RAZVOJ POJMOV ONA IN ON

(Novorojenček) Otrok se ne rodi z zavestjo o svojem spolu. Starši so torej tisti, ki v kali otroškega razvoja predajajo svojim potomcem informacije o tem, kakšno obnašanje priteče njihovemu spolu in kakšno ne. Oni so tisti, ki se različno odzivajo na otroka glede na njegov spol. Vedenje, ki je v skladu z otrokovo spolno identiteto, izzove odobravanje, tisto, ki ni, pa grajo. Ti procesi se razvijajo na več ravneh in se sprehodijo skozi tri stopnje. (Otrok) Na prvi stopnji se otroci naučijo, katere sestavine se lahko povezujejo z enim ali drugim spolom. Kljub temu da sta si tako mali ON in mala ona docela podobna v razvoju, sta deležna drugačne vzgoje, če pa ni tako, bo to po vsej verjetnosti v spotiko okolici; deklica, ki se igra z avtomobilčki, se oblači in izgleda kot fantek ter se druži s samimi fanti, ali še huje deček, ki se oblači v dekliška oblačila, se igra s punčkami in včasih skrivaj ukrade mami šminko? Raziskovalci ugotavljajo, da se starši že od vsega začetka različno odzivajo na NJEGA/njo. Deklice opisujejo kot drobne, nežne in občutljive, medtem ko o dečkih govorijo kot o močnih in živahnih. Starši tudi verjamejo, da potrebujejo hčere več pomoči kot fantje (Renzetti in Curran). Starši imajo do izražanj čustev pri sinovih in hčerah različna pričakovanja, s čimer pravzaprav lahko utrdijo različno izražanje čustev pri NJEMU in njej. O emocijah se več pogovarjajo z dekleti, medtem ko se z dečki pogovarjajo predvsem o jezi in mu tako sporočajo, da je jeza moško čustvo (Eisenberg in drugi, 1998). Raziskovalci tudi ugotavljajo, da se različno odzivajo na jok novorojenčka ženskega spola in novorojenčka moškega spola. Starši otrokove reakcije nagrajujejo (kadar se skladajo s spolom) ali pa tudi kaznujejo (kadar se ne). Najbolj očitno spolno razlikovanje se kaže na področju igranja. Ona se igra s punčkami, ON z avtomobili. Ona se igra v nami-

šljeni kuhinji, ON v namišljenih avtomehaničnih delavnicah. Deklice se igrajo namišljene »ženske« vloge, dečki »moške«. Odrasli so tisti, ki spodbujajo otroke, da izbirajo spolno tipizirane igrače. To poteka skozi proces kaznovanja oziroma nagrajevanja. Ko se mala ona igra s punčko, ji bo okolica pošiljala trume odobravočih nasmeškov, če v podobno situacijo postavimo majhnega NJEGA, bo reakcija vse prej kot polna odobravanja. Tudi spodbujanje k različnim stilom igranja je odvisno od otrokovega spola. Okolica dečke spodbuja h gibalnim in aktivnim igram, deklice k umirjenim. Reakcija staršev bo tako drugačna na dirjajočega majhnega NJEGA kot na dirjajočo njo. Prav tako se njemu dopušča večja agresija v gibalnih dejavnostih kot njej. NJEGA se bolj spodbuja k vključevanju v skupinske športe bolj grobe narave, njo k tistim blažjim. Tudi na ravni čustvovanja obstajajo razlike v dopustnosti vedenj glede na spol. Deklice starši pogosteje spodbujajo k do drugih naklonjenemu vedenju in pomoči, altruistično vedenje je pri njej bolj odobravano in spodbujano kot pri NJEM. Prav tako je njej bolj dovoljeno čustvovati kot NJEMU. Ko deček odrašča, ga okolica med drugim počasi navaja na vsesplošno znano o pravilo o tem, da fantje ne jokajo. Starši se tako na njegov jok odzivajo drugače kot

Med učnim osebjem, ki je v študijskem letu 2008/09 vodilo pedagoški proces na višjih strokovnih šolah in visokošolskih zavodih, je bilo le dobrih 40 % žensk.

vir: SURS

na njenega, na njegova čustva ponavadi reagirajo nekako takole (karikiram): »A s dec al baba?« Deklicam je dovoljeno in celo priporočeno močnejše čustvovanje, okolica jih ima za nežnejše, mirnejše, prijetnejše. Na drugi stopnji (Vrtec) otroci že zmorejo povezovati različne sestavine spola, ki so prevladujoče omejene z otrokovim lastnim spolom. Ta stopnja se pojavi nekje med četrtem in šestim letom, torej v obdobju, ko večina otrok obiskuje vrtec. Na zadnji stopnji (Šola), ki pride po osmem letu, otroci praviloma razumejo nasprotni spol enako kot svoj in imajo v celoti oblikovan koncept spola, ki ga spremlja tudi vrsta spolno stereotipiziranih vedenj. Otrok se je tako naučil, kakšna ravnanja so in kakšna niso v skladu z njegovo spolno identiteto. Skozi proces vzgoje jih tako spodbujajo k tipično deškimi oziroma tipično dekliškim nalogam in vedenjem. Tu ne gre zgolj za starševski vpliv, okolica tudi na drugačne načine (mediji ...) vpliva na razvijanje spolnih shem. Otroci precej časa presedijo pred televizijskim (računalniškim) ekranom. Če jim omenimo risanke, kot so Trnuljčica ali Sneguljčica, skorajda ni otroka, ki jih ne bi poznal; vsi jih poznamo, nihče pa ne opazi spolnih stereotipov, ki se tako očitno kažejo v ustvarjenem pravljicnem svetu. Vsa omenjena otroška dela dojemajo ženski lik kot čustveno, nebogljen osebno, ki čaka princa na konju, ta pa jo bo s svojo močjo, plemenitostjo in dobroto rešil pred tem krutim svetom. Ženska na poziciji moči je v večini domišljjskih otroških del negativno opredeljena. Naj bo to Sneguljčica, Pepelkina ali Trnuljčica mačeha, vsi ti močni ženski liki so pojmovani kot hudobni, zlobni in grdi. Glavne junakinje pa niso zgolj nebogljene in do brega srca, ampak tudi neznansko fizično lepe. Majhna ona bi utegnila pomisliti, da je bistvo njenega obstoja pasivno, melanholično čakanje na močnega in dobrega princa, ki jo bo rešil bede, ki jo obdaja. In pa seveda to, da je neznansko lepa. In majhen ON bi morda utegnill pomisliti, da mora biti kot princ na belem konju, močan, nezlomljiv in neskončno pogumen. In gotovo bi se za pusta želela obleči v princesko, da lahko vsaj enkrat simbolično izpolni svoje poslanstvo. In ON bi se zagotovo želel obleči v princa, bojevnika ali karkoli podobnega. Pa ne gre zgolj za risanke in pravljice, igrače in čustvovanje; predstave o čustvenih, nebogljenih in iracionalnih ženskah in nečustvenih ter racionalnih moških predstavljajo enega najbolj razširjenih in pogostih stereotipov današnje družbe, na podlagi katerega obstaja množica utemeljevanj, zakaj ON lahko počne to in to, ona pa tega ne more (ali obratno).

ŽIVLJENJE V KONCEPTU NJE IN NJEGA

(Odrasel) Vse te drobne razlike iz otroštva ustvarjajo predispozicije za nadaljnji razvoj spolnih vlog pri NJEMU in njej in se kažejo v družbi odraslih na različnih področjih.

Dogodki iz otroštva predstavljajo pisan mozaik spolnih konstrukcij, s katerimi sedaj živita ona in ON. V večini družb je še vedno ON tisti, ki zavzema pozicijo moči tako v javni kot v zasebni sferi. Na spolno segregacijo vpliva socializacija, mišljenje, da so ženske po naravi bolj sposobne za določene poklice, in seksizem. Poklici, kjer prevladuje ženska delovna sila, so v povprečju manj cenjeni in manj plačani. Tudi v politični sferi so ženske še vedno v hudi manjšini. Ona je tista, na kateri še vedno (kljub spreminjajočim se trendom) sloni skrb za otroka

Povzročitelji spolnega nasilja so večinoma moški (98%), le 2% je povzročiteljic. Ena od povzročiteljic je partnerka v istospolni partnerski zvezi.

(Vir: Leskovšek, Urek, Zaviršek,)

in gospodinjstvo. Kljub zmanjševanju socialnih razlik med spoloma se tudi s telesnim videzom še vedno zarisujejo odnosi med moškimi in žensko. S patriarhalnim pogledom je razlika v tem, da lep telesni videz danes ni zgolj simbol razlik med spoloma in seksualnih želja, temveč tudi simbol za zdravje in dobro počutje, zadovoljstvo, samospoštovanje, občutek moči, nadzor nad svojim življenjem. Z videzom obsedena in z mediji zasičena kultura po Barbie sitemu zastuplja mlada dekleta. Oskrbuje nas z diskurzi o telesnih idealih, kot so lepota, zdravje, samonadzor, samodisciplina ipd. Diktatom tega kulta ne moremo ubežati – tudi če ne konstruiramo svojega videza v skladu z njegovimi standardi in zahtevami, je naša identiteta v nekem odnosu do njega. Telo, ki se ne prilagaja, je stigmatizirano; pripisujejo mu negativne oznake. Subtilno nam sporočajo, da je dovolj, da smo lepe in privlačne, in da mirno čakamo princa na belem konju, da nas odreši tega krutega sveta. Živimo v Barbie svetu, kjer koncept NJEGA in nje ne izhaja iz bioloških razlik, ampak so le-te zgolj opravičevanje in postavljanje kriterijev za njuno obnašanje, videz, cilje, vrednote in družbena pričakovanja.

RAZKROJ NJEGA IN NJE

Rekli bodo, da je takšna delitev vendar koristna, da je to tisto, zaradi česar se privlačimo, da so razlike tiste, ki nas združujejo, da smo drugačni in tako pač je. Pika.

Ali niso prav razlike in njihovo ustvarjanje tisto, ki opravičuje diskriminatorno in stereotipno vedenje in razkroja možnost vzpostavitve enakosti? Menim, da razlikovanje med spoloma ne doprinese bistvene koristi ne eni ne drugi strani, saj se zatira potencial enih in tudi drugih. Vsakemu od spolov zapira možnosti za vedenja, ki ne spadajo v njegov koncept, in ga na tak način krepko omejuje v javnem in zasebnem življenju. Začne se z majhnimi in prenaša v velike.

Rešitev? Morda ustaviti mrke poglede, ko se ONA želi igrati z avtomobilčkom in ne z lutko Barbie ... ✕

Vsaka druga ženska (56,1%) je od dopolnjenega 15. leta starosti doživela eno od oblik nasilja. Najpogosteje so doživljale psihično nasilje (49,3%), potem fizično (23,0%), premoženjsko (14,1%), omejevanje gibanja (13,9%) in spolno nasilje (6,5%). Vsaka druga ženska je doživela nasilje tudi v zadnjih 12 mesecih in sicer na račun psihičnega nasilja, ki ga je toliko kot od 15. leta dalje. Manj pa je fizičnega nasilja (5,9%), spolnega (1,5%), premoženjskega (7%) in omejevanja svobode (6,1%).

(Vir: Leskovšek, Urek, Zaviršek,)

KRIŽEV POT DO VEČNOSTI

Katja Šircelj,
ilustracija Aljaž Vindiš

finančno-bivanjskih stisk. Žensko tako postavlja v položaj brez izbire in jo obravnava zgolj skozi pozicijo reprodukcijske matice brez pravice odločanja, medtem ko zarodek s temi pravicami razpolaga. Pravica do splava je univerzalna pravica staršev in stvar intimne izbire, ki nikoli ne bi smela postati predmet cerkvenega diskurza. Tisto, česar bi se Cerkev lahko sramovala, je nasilno prisvajanje in nadzorovanje ženskega telesa skozi indoktrinacijo zlaganih in nikoli napisanih norm, ki popredmetijo in degradirajo. Podobno je z vprašanjem kontracepcije, ki ji Cerkev jasno nasprotuje, zagovarja pa naravne načine uravnavanja plodnosti. Ne samo da zopet omejuje pravico do izbire, pač pa s podobno nazadnjaško propagando onemogoča napredek in pošilja napačna sporočila, kar je še posebej kritično v državah nerazvitega sveta, kjer je Cerkev strateško še posebej angažirana. Posledice nezaščitenega spolnega odnosa pa največkrat občutijo ženske in spet se lahko zapletemo v začaran krog bogoskrunskega abortusa. Vendar ne gre samo za problem nenacrtovanih zanositev, zaskrbljujoč je problem širitve virusa HIV in ostalih spolno prenosljivih boleznih, ki pogosto prizadenejo specifične marginalne skupnosti z omejenim dostopom do zdravstvenih storitev. S svojo napačno in škodljivo pridigo cerkev resno ogroža lastne vernike, a komu mar! Medtem ko krščanstvo in islam žensko obravnavata podobno seksistično – z razliko, da je slednji še radikalnejši in si je žensko nepopustljivo podredil – pa jo vzhodne religije obravnavajo manj abstraktno. Kljub temu da vsebujejo ženski princip, pa ne zagotavljajo enakosti, saj se je večina teh religij razvila v prostoru in času, ki ženskam ni pripisoval enakega položaja. **Obstaja torej možnost, da je ženska kljub enakopravnosti in božanskosti, ki ji jo pripisuje izročilo, neopravičena do spolne egalitarnosti. To diskrepanco pa z zlorabljanjem religije povzročajo institucije same.** Medtem ko si prilagajajo vlogo žensk, ustvarjajo okolje, ki to podrejeno vlogo opravičuje, hkrati pa ponuja številne izgovore za nove represije. Religiozne praske so torej brezpogojno enbazičnih vzrokov nastanka androcentričnega sveta, ki ženske nikoli ni zares inkorporiral. A toliko, kolikor so lahko religije ofenzivne do ženske, ravno toliko moči premorejo, da jo operejo krivde. Če to želijo. Prvi paradoks zgodbe o religiji in ženski je ta, da Cerkev največkrat izloča tisti spol, ki je v svoji verski pokornosti nemalokrat bolj spoštljiv in predan, ki v veri vzgaja in poučuje, žensko. Drugi paradoks zgodbe pa je cerkvena selektivnost, tudi religija namreč izbira. Morda je pred bogom vsak enak v tisti drugi dimenziji, tukaj pa zagotovo ne. Trdijo, da religija ženski nalaga le drugačno vlogo od moške, sama pa ne morem mimo neobhodnega dejstva, da je ta vloga predvsem manjša. **Enkrat sta bili grešnica Eva in odrešenica Marija. Zakaj smo vse ženske potomke Evinega rodu?** ×

Religije so maskuline. Skoraj vse po vrsti žensko postavljajo nižje od moškega, bliže vicam, kot biološko in družbeno inferiorno bitje z nižjim socialnim, spiritalnim in moralnim statusom. V okvirih religij je ženska reproduktivni aparat in drugorazredni pripadnik božjega občestva, izenačena zgolj s svojo materinsko in partnersko funkcijo. Bi bilo mar drugače, če bi tisto črvido jabolko odtrgal Adam? Ne verjamem. Ženska je svojo čistost izgubila nazaj v preteklosti, nekaj svoje kozmične veličine pa že takoj ob njenem stvarjenju. Moški je bil ustvarjen pred žensko, ta pa je bila po svetopisemski razlagi ustvarjena ne iz taiste materije kakor Adam, pač pa iz njegovega rebra. Da bi mu bila v družbo in oporo, ustvarjena je bila iz in za moškega. Ženska, rojena iz kosa moškega hrustanca, je bila Eva, grešnica, ki je utrgala prepovedano jabolko in ga ponudila Adamu, prvemu človeku. Evina lahkomišelnost je oba izgnala iz paradiza, izvirni greh pa je povzročil počasno propadanje človeške rase. **Poleg občutka sramu ob izdaji stvarstva je Eva nase prevzela breme bolečega rojevanja, materinstva in mesečne čišče, znamenja nečistosti, ki v moških vzbujajo gnus in jim narekuje, da se žensk v**

tistem času ogibajo. Velika moralna krivda izvorne ženske se je v prilagojenih formah uvozila v številne svetovne religije, ki so s svojimi enostranskimi interpretacijami religioznih besedil brez dvoma pripomogle k uveljavitvi patriarhata in globalne moške superiornosti. Ženska je pregrešno, zapeljivo in misteriozno bitje. V trinajstem stoletju je postala sumničava zaradi svoje višje duševne in transcendentne zavesti, ki jo je Cerkev dojemala izključno v povezavi s heretičnimi verovanji, ergo čarovništvom. Zaradi domnevne konspirativne narave je v naslednjih stoletjih inkvizicije cerkev brutalno pomorila vsaj dva milijona krivovercev, večino teh pa so predstavljale ženske. **Genocid, ki ga ni Cerkev samo dovolila, pač pa tudi izvajala, je med drugim brez dvoma temeljil na spolni diskriminaciji.** Historična percepcija ženske v kontekstu religije se do danes ni kaj dosti spremenila, vsaj ne, kar pritiče njenim bazičnim funkcijam. Ženska se definira šele v odnosu z moškim, jasno tu ne gre za kakršenkoli odnos, pač pa za zakonsko zvezo, svojo eksistenco pa osmisi le z materinstvom. Po domače: krščanstvo je ustvarilo podobo ženske po modelu lastne cankarjanske matere, katere delo in mesto sta v družini. Na ta način so religije reprezentativen primer vpenjanja žensk v umetne sponne že zdavnaj preživete oblike jedrne družine, dodatno pa ji nalagajo še nemogočo nalogo in odgovornost ohranjanja trajnosti družinskih zvez, ne oziraje se na njene lastne želje in potrebe ter odrekajo razvezo. Tako idealizirane in puristične predstave pa povzročajo anomalije v družbenem dojetanju ženske ter povzročajo degradacijo in feminilno uniformiranje. Umetno se ustvarjajo profili nezaželenih žensk, ki jih okolica še danes izloča iz lastnega kolektiva. Cerkev pa jih izrablja kot ilustrativen primer posledic nespoštovanja božjih naukov. Nezakonske matere so večkrat izenačene z lahkoživkami, samske ženske z otroci pa odgovarjajo vsem definicijam pohujšanja in neodgovornega ravnanja. Poleg stigmatiziranja jim podpora pogosto odrečejo bližnji, zdrsnjejo pa tudi na statusni lestvici. **Še huje je s samskimi ženskami brez otrok, saj niti v eni točki ne opravičujejo svojega poslanstva. Etiketiране so kot nekoristne in frigidne posameznice, ki ne bodo nikdar dosegle višjega smisla sebe.** Bog ne da, da je ženska sama in si zaželi družine! Enostarševske družine, ki nastanejo s posvojitvijo ali umetno oploditvijo, so blasfemične kot sam vrag, saj katolicizem obravnava samo klasično obliko družine, alternativa je popolnoma nesprejemljiva, istospolne skupnosti pa fikcija. Iz katastrof zgoraj omenjenih primerov pa je izvzeta posebna kategorija žensk, katerih samstvo je ključnega pomena. Redovnice se zaprisežejo spiritalnemu življenju in absolutni kontemplaciji, skozi katero vzpostavijo eteričen in netelezen odnos z bogom. Kljub enaki duhovni predanosti pa v poklicni funkciji znotraj institucije niso enakopravne, ženskam je normativno onemogočeno napredovanje po principu moških, saj so izvezete iz opravljanja duhovniškega poklica. Prav tako ne sodelujejo na ekumenskih koncilih, vesoljnih zborih škofov, namenjenim aktualnim problematikam in razpravam o prestrukturiranju Cerkve. Ženskam se zavedno odreka pravico, da sodelujejo v dialogu in reševanju pomembnih vprašanj, ki zadevajo notranji ustroj institucije, katere del so tudi same, in odnose z verniki. **Cerkev kot oblika odnosov med ljudmi in institucija, ki naj bi enako ljubila in spoštovala vse svoje sledilce, z omenjenimi politikami in praksami popolnoma izključuje ženski princip ter že ves čas svojega obstoja legitimno ustvarja kompleks moške večvrjednosti.** Gre za ekspliciten primer sprevržene ideologije v lastno korist in na družbeni račun. Čista hipokracija. Če spregledamo banal-

nosti, kot je denimo ločevanje Cerkve na moško in žensko stran, ki sicer je nekakšni psihosomatski znak biološkega favorizma, pa enostavno ne moremo mimo vseprisotnosti in absolutnosti Cerkve, kadar gre za aktualna družbena vprašanja, ki ne potrebujejo spiritalne in moralne intervencije, pač pa lucidne in razumne družbeno-politične rešitve. V mislih imam predvsem vprašanja splava in kontracepcije, problematiki, ki v prvi vrsti zadevata žensko. Cerkvena doktrina abortus obsolja in ženskam vleva brezpogojni porod ne glede na okoliščine, v svojih nazadnjaških prepričanjih je celo tako ekstremna, da abortusa ne odobrava niti v primerih posilstev, kaj šele v primerih

FEMINISTIČNA AFRIKA: KRATEK PREGLED FEMINISTIČNE LITERATURE AFRIKE IN NJENE DIASPORE

Rok Kovač

Skozi svojo sedaj že več kot 100-letno zgodovino so dosežki feminističnih gibanj vtisnjeni v družbeno tkivo in z mirno vestjo lahko trdimo, da so bili velik agens družbenih sprememb pri ključnih zgodovinskih prelomnicah, brez katerih bi danes govor o npr. volilni pravici žensk ne bil v tolikšni meri samoumeven, kot dejansko je. Vendar se cilji in borba feministk in feministov ne pričnejo niti ne končajo zgolj z birokratsko korekturo obsega volilnega telesa, pač pa so tako korenine kot tudi vizije gibanja v isti meri daljnosežne in heterogene, kot je heterogeno gibanje samo. Danes je, tako kot pred šestdesetimi leti, nemogoče govoriti o feminizmu kot enotnem gibanju, ki ga opisuje prav tako enotna zgodovina. Članek, ki je pred vami, je posvečen večinoma spregledanemu, predvsem pa zapostavljenemu področju feminizma – tako v splošnejšem javnem in akademskem diskurzu kot tudi znotraj gibanja samega – tj. črnem feminizmu (*Black Feminism*).

Medtem ko t. i. »tretji val« feminizma poskuša preseči latentne predsodke, ki so botrovali rasistični epistemologiji subtilnega ustvarjanja Drugega znotraj feminističnega teoretskega diskurza, nosi feminizem šestdesetih, sedemdesetih in osemdesetih let prejšnjega stoletja očiten pečat do neke mere nezavednega rasizma in aristokratske vzvišenosti v odnosu do temnopoltih avtoric, ki jih v obdobju srditega boja za rasno enakopravnost v ZDA in antikolonialističnih uporih v Afriki in Latinski Ameriki obenem afirmira in diskreditira. Poglavitna zamera gre zlasti na račun evropocentričnosti takratnega (in v določeni meri tudi sodobnega) feminizma, saj večina feministične teorije ne posveča zadostne pozornosti vprašanju rase in razmerjem moči, ki jih le-ta posledično producira, in je potemtakem neadekvatna pri pojasnjevanju pozicije, v kateri se nahajajo temnopolte ženske. Po besedah Audre Lorde, umetnice in aktivistke, ki je svoje udejstvovanje v ženskem gibanju pričela že v zgodnjih sedemdesetih, je problem gibanja predvsem v dejstvu, da »se bele ženske osredotočajo na lastno zatiranje zgolj iz vidika ženske, pri tem pa zanemarjajo razlike v rasi, spolni orientaciji, razredu in starosti. Teži se k nekakšni homogenizaciji gibanja pod sloganom sestrstva, ki dejansko sploh ne obstaja.« Že znotraj samega črnkega feminizma je težko govoriti o epistemološki in eksplanatorni uniformnosti. Kot v zborniku *Feministična Afrika* (vsi izvodi dostopni na www.feministafrica.org) pojasnjuje Violet Eudine Barrieteau, je dojemanje rase temnopolte ženske na Karibih (kjer se delež temnopoltih giblje med 75 % in 95 % v večini držav) in v ZDA popolnoma drugačno. Čeprav je ekonomija npr. na Barbadosu

povsem v rokah belcev, so izkušnje rasizma v zdravstvu, javnem transportu, izobraževalnem sistemu ipd. večini prebivalstva povsem tuje.

NEKSUS ŠTIRIKRATNEGA SIMULTANEGA ZATIRANJA

En izmed najpomembnejših teoretskih prispevkov črnih feministk je koncept »štirikratnega simultanege zatiranja«, ki ga na svoji koži in (med drugim) tudi zaradi nje doživljajo temnopolte ženske. Konceptualna razširitev in kreacija štiridimenzionalnega neksusa zatiranja daje poleg spola poudarek še na preostala spregledana razmerja hegemonije – razred, barva kože, spolnost in seksizem (oz. razmerja moči med spoloma). Poleg razširitve koncepta zatiranja je posebna pozornost namenjena tudi preučevanju fluidnosti, povezanosti, dinamičnosti in zgodovini njegovih sestavnih elementov.

Vpeljava rase v feministično teorijo nekatere njene temeljne koncepte postavi na glavo. Dojemanje doma in družine, ki je v radikalni feministični teoriji opredeljeno kot gnezdo podreditve ženske patriarhalnim mehanizmom ureditve sorodstvenih razmerij, je znotraj rasistične družbe dojeta kot zatočišče, saj se obče rasistične prakse v javnem manifestirajo v rekonfiguraciji privatnega življenja. Dom kot zatočišče pred rasističnimi praksami ni predmet romantiziranja, saj se tudi črnska feministika zaveda možnega zatiranja v spolno hierarhiziranih družinskih odnosih, vendar je pomenljivost doma in domačnosti nekaj povsem drugega za temnopolto žensko v rasistični družbi kot njeno bledolično sodržavljanke. Prav tako je za karibsko žensko, ki je bila v preteklosti prisiljena obdelovati tuja polja in plantaže, pomembnejša opcija »biti doma« kot pa »biti osvobodjena od doma«. Kot nadalje pojasnjuje britanska teoretičarka Hazel Carby, je »struktura črnske družine v Veliki Britaniji s strani države dojeta kot patološka, poleg tega pa je prav tako kot takšna dojeta tudi znotraj belske feministične teorije.« Na tem mestu se poraja podoben pomislek, kot ga v začetku teksta navajajo črnske feministke, saj lahko v podobni meri opazimo tendenco posploševanja na relaciji črno-belo, ki služi zgolj dodatni polarizaciji na rasni osnovi ter nekakšni fiktivni homogenizaciji obeh polov, ki jo nekaj odstavkov poprej ostro kritizirajo.

Brez kontradikcij očitno ne gre. Kljub vsemu črnski feminizem odpira vprašanja, ki jih ostali feminizmi ne naslavljajo, ter premika težišče in fokus metodoloških nastavkov v preučevanju družbenega, saj vpeljuje nove metodološke koncepte, ki v isti meri problematizirajo kot tudi dopolnjujejo ustaljene. Slednje je zlasti evidento v dojetanju javne in privatne sfere v življenju žensk, kjer liberalni feminizem postavlja privatno v odnos odvisnosti – javno pa predstavlja prostor svobode. V odnosih kapitalizma, tako pravi Carby, se privatna sfera podredi javni, zaradi česar liberalni feminizem zagovarja udejstvovanje žensk v javnem prostoru, ki naj bi bil edini možen vzvod realizacije svoboščin ženske. Črnske feministke prepoznajo obe sferi kot prostor hierarhizirane odvisnosti, saj država infantilizira in trivializira tako podobo temnopolte ženske kot državljanke kot tudi njeno skrb za družino v privatnem življenju.

Posebej zanimiva je dekonstrukcija nazora moške nadvlade kot na bioloških dejstvih utemeljene »naravne zakonitosti« v črnski feministični teoriji. Kot trdi Barrieteau, je nazor moške nadrejenosti podkrepljen skozi uporabo biologije, religijskih institucij in državnih praks, kar dodatno poudari in podpre patriarhalne odnose znotraj družine. Rasizem tako zavrne nocijo patriarhata kot naravnega pojava, saj temnopoltim moškim s podrejenostjo belcem odvzame patriarhalne privilegije na družbenem nivoju. Posledično se tako frustracije odzvetja teh privilegijev manifestirajo v patoloških praksah znotraj družine prikrajšanih moških, kjer poskušajo v privatni sferi poustvariti odvzeto patriarhalno dominanco iz javne sfere.

IZ KARIBOV V AFRIKO

Ob prebiranju obsežne in bogate zbirke zbornikov *Feministična Afrika*, v katere so vključeni tako teksti afriških avtoric in (sicer manj številčnih) avtorjev kot tudi teksti akademikov in aktivistk/aktivistov afriške diaspore – predvsem iz Karibov, ZDA in Velike Britanije – je moč začutiti rahel razkorak. Poglavitna razlika, ki kmalu postane očitna, je razlika v pristopu, saj je za veliko večino karibskih, ameriških in britanskih avtoric značilno predvsem teoretsko problematiziranje na nivoju identitet in družbenih struktur ter njihov vpliv na konstruiranje realnosti. Teksti, ki so produkt akademikov in aktivistov afriškega kontinenta, so občutno bolj pragmatično naravnani; bodisi v obliki poročil in

priporočil za delo na terenu, organiziranja ženskih skupin, restrukturiranja univerz, transformiranja resolucij Združenih narodov in problematiziranja njihove implementacije v realnosti, spreminjanja sodnega sistema v primerih oboroženih konfliktov ipd.

Posebna pozornost je tako namenjena prav univerzam, kjer se ženske predavateljice vsakodnevno soočajo s spolnim nadlegovanjem, podcenjevanjem in akutno maloštevilnostjo. Leta 1999 je bilo na približno 400 univerzitetnih ustanovah na afriškem kontinentu kar 90 % zaposlenih moških, od tega 80 % predavateljev, med študenti pa je kar 75 % moških. Feminizem v akademskem okolju afriških univerz je še vedno tarča posmeha in neredko tudi verbalnih napadov, saj univerza še vedno ostaja zgolj odraz obstoječega in ne zgled možnega stanja družbe.

Pomembne premike dosega feministično gibanje predvsem na področju ozaveščanja o spolnem nasilju med oboroženimi konflikti, aktivisti in aktivistke pa aktivno participirajo tako pri samih sojenjih kot tudi pri postopku njihove pravno-formalne korekture. Kot poudarja Helen Scanlon, je spol neredko izpuščen iz sodne obravnave, kot normativ človekovih pravic pa se postavlja predvsem za moške, kar je glede na astronomske številke posilstev med oboroženimi konflikti povsem nedopustno. V Sierr Leone je bilo v devet let trajajoči državljanski vojni posiljene kar 70 % ženske populacije, povojna sojenja pa posilstva kot vojnega zločina sploh niso obravnavala. Šele po intenzivnem lobiranju številnih ženskih skupin je bilo leta 1998 s t. i. Rimskim statutom sprejeto, da so vse oblike spolnega nasilja prav tako genocidno dejanje, prvič v zgodovini pa je bilo na primeru ruandskega genocida sojeno tudi posiljevalcem.

Izjemen primer aktivizma predstavlja iniciativa liberijskih žensk, ki so se združile preko meja religije v boju za mir in skozi večji del oboroženega konflikta s svojimi manifestacijami in demonstracijami opozarjale na vojne zločine in trpljenje civilnega prebivalstva. Celotno dogajanje je zabeleženo v dokumentarnem filmu *Pray the Devil Back to Hell*. Podobne akcije so pogoste tudi v delti reke Niger v Nigeriji, kjer ženske aktivistke s podporo skupnosti organizirajo mirne demonstracije za izboljšanje stanja propadajoče skupnosti, v več primerih tudi z blokadami vhodov v zgradbe naftnih korporacij. Tako feminizem kot različna *grassroot* ženska gibanja za izboljšanje življenjskih pogojev pridobivajo vse večjo podporo skupnosti in s svojimi dosežki služijo kot zgled in vzpodbuda novim tovrstnim gibanjem. Če je bil v boju zoper kolonializem najvišji imperativ svoboda zatiranega, je predpogoj uspešne borbe zoper neokolonializem redefiniranje položaja ženske v sodobni postkolonialni družbi. ×

ZA ANTIGONO, PROTI ZAHTEVI

Klitajmestra von Argos,
ilustracija NEZ PEZ

Ko Judith Butler v *Antigonini zahtevi* uveljavlja svojo interpretacijo znamenite drame, presodi, da sta tista, ki sta spopada vredna, Hegel in Lacan, filozof in analitik. Kaj se je zgodilo s stroko? Četudi bi trdili, da namen knjige pravzaprav ni toliko interpretacija literarnega dela, temveč misličin program, nas primera omenjenih predhodnikov učita, da bo vpliv na branje *Antigone* kot literarnega dela ogromen. Kaj vidi, česar stroka ne? Obstaja košata veja branj ženskih figur grškega odra, ki je konec šestdesetih ali v začetku sedemdesetih v Franciji in (predvsem prek Frome Zeitlin) v ZDA na široko odprla vrata feminizmu, ravno ohlajajočemu se v ženske študije. Judith Butler pri teh krogih vsekakor je zadolžena. Kolikor se napaja pri istem studentu, in sicer

delu Jeana-Pierra Vernanta in Pier-
ra Vidala-Naqueta, bi se morala šteti
za njihovo popularno različico. Toda
o tovrstnih interpretacijah *Antigone*
molči, prav tako ne navaja dognanj,
ki omogočajo vstop v branje grških
dram. Razlog za to bi lahko bil upad
svežine in celo opuščanje tovrstnih
raziskav v zadnjem času; za slednje pa
morda ni kriva le nediscipliniranost
in banalizacija tematike, temveč tudi
določen nesporazum, katerega plod je
orestovski matricid, imenovan *Anti-
gonina zahteva*. Kot da bi grški mit
skupaj z gledališkimi adaptacijami v
nekaj desetletjih postal nerazumljiv.
Ali bi razlog sploh lahko tičal kje dru-
gje kot v njegovem izzivanju pravni-
ško-uradniške *hýbris*?

Nobeno naključje ni, da Judith Butler išče femini-
stični upor proti državi, najde pa glas države kot
edin, ki ji odgovori – četudi z obsodbo, kot da bi ne
vedeli, da lahko ta iz svojega sanjskega sveta udari le
z napačno sodbo. Primat države je predpostavljen. V
analizo *Antigone* vključi določene elemente, katerih
relevantnost bi težko utemeljila drugače kot s tem, da
njeni teoriji pač pristajajo. Upošteva denimo nesklad-
je med zaporedjem Sofoklesovih obravnava tebanskega
cikla in zaporedjem dogajanja *Antigone* in *Ojdi pa na
Kolonu* in iz njega izpelje vsebinske posledice, kot da
Sofokles ne bi bil samo avtor tragiške obdelave zgodbe,
temveč zgodbe same. Morda je to danes v modi, toda
takrat se jalovi možje niso podpisovali pod to, kar (pre-
senetljivo, po njenih lastnih besedah) konstruira jezik
sam. Napakica v resnici ni velika, toda iz nje je mogoče
razbrati nekaj, kar velja za celotno delo, in sicer spre-
gled teze, da tragedija, ta žanr državnih tekmovanj, pa-
razitira na mitu, in da v trenutku, ko se obesi na štrik
kreativnega navdiha in odlepi od mitske podlage, tudi
zamre. Ali prezir do mita nekako ne sovpa s Kreonovo
privatizacijo države?

Toda izhodišča si vendarle niso tako daleč nara-
zen. Feministične antične študije so politične preten-
zije postavile na pladenj, enako pa svoje zakrivljenosti
ne skriva Judith Butler. Feministke razlag niso kuhale
v kotlu skupaj s ščepci nedoslednosti in kančki črnih
lukenj v spominu. Enako bo tudi Judith Butler po pravi-
ci tožila nad nenatančnostjo Heglovega in Lacanovega
branja. Kognitivna funkcija tragedije bo pomembnejša
od čustvene higijene cmeravega Aristotela, družbeno bo
preplavilo domala vse, kar se znajde na odru, posebna
pozornost bo posvečena učinkovanju z družbenih mar-
gin ... Toda če bomo iskali razliko, bomo na eni strani
našli popolno odsotnost navezav na sedanost v strokov-
ni literaturi, na drugi pa *super-loop* piruete, s katerimi v
sedanjosti pristane *Antigona* Judith Butler. Zakaj?

»Mitologija je za poredne študente profesorja
Storra in za totalitariste.« Četudi je bilo grško gleda-
lišče državna institucija, to še ni zadosten razlog, da bi
ga preprosto enačili s projekti nacionalnih gledališč v
evropski zgodovini. Če ob besedi mitologija najprej po-
mislimo na nacionalno mitologijo, še nismo preboleli
zlatodobniških vizij, s katerimi pa se Grkov ne pošiljuje
več, saj vemo, da danes med živimi ni večjega mrtveca
od nacionalizma. Eno so bombastične predstave mišič-
njakov, drugo so pripovedi, ki jih grška drama oblikuje
kot goščave v čudne vrtiče. A tudi Grki imajo oder. Ta
izolira in osvetli sedanost, ki je enostavna, pa zato nič
manj konfliktna. Sedanost je telo. To na odru ne pred-
stavlja prednikov rase in podobne navlake, ker ni telo
na paradi, temveč je trpeče, nebogljenno telo, ki po Fromi
Zetlin samo sebe dojame kot povsem podobno ženski.
Država tako v osrčju lastne identitete najde lastni izme-
ček. Judith Butler bo na tem mestu lahko razpustila spol,
oni ga niso mogli. Učili so se zadržati napetost.

Tragiški besednjak je v veliki meri pravni besednjak,
toda še pred odcepitvijo moralnosti: zato je tudi razlika
med krivdo in sramom problem, ki ga država še vzame
nase. Dvoumnost se drži intersubjektivnosti, v kolikor
vez med posamezniki, ki poteka prek države, ni nevtrali-
zirana v odbojno desko nesporazuma. Identiteta ni psi-
hološka niti psihosocialna enota za posameznika, tem-
več nekaj nadosebnega, demoničnega, ki predhaja osebi
kot potencialnemu nosilcu kazni. Dvoumnosti so napoj.

Mislim, da v sodobni umetnosti še najdemo celo
vrsto uspešnih poskusov, da bi histerizirali odnos zaka-
na do samega sebe, toda hkrati sem obupala nad goro
teoretistično-aktivunskega kreativatorstva, ki vidi višek
radikalstva v tem, da zakonodaji pokrade nekaj terminov
in potem moralizira o kršiteljih. Kot da bi pravniki pisali
svete knjige. Ali je sploh treba reči, da se je feminizem
boril natanko proti tovrstnemu priskledništvu pravila,
ki se imenuje zakon na dejanskih zakonih? Ne pravim,
da cela vrsta psičkov ob tej zmešnjavi ne miga z repkom,
toda ko pride do vprašanja grške drame in vprašanja
sodobnosti, ga bodo morali pospraviti med zadnje tace,
četudi se jim zdi, da so dovoljenje za izražanje svoje ner-
voze dobili od Mme Butler osebno.

S stališča, ki ga Judith Butler zavzame do države,
je nemogoče govoriti o tem, da dani sistem prepovedi
in predpisov ne drži več, kolikor ji isti sistem omogo-
ča, da govori. Ponavljanje sorodstva lahko krene svojo
smer in to se je tudi zgodilo. Toda Judith Butler ne pove,
na kakšen način naj bi njene opazke o sedanosti dobi-
le teoretsko digniteto in pravne posledice. Ko govorimo
o sedanosti, govorimo o državi, ki bi lahko zagotovila
dostojno življenje državljanov, enake možnosti spolov,
izobraževanje, kulturo, znanost, šport ali za začetek vsaj

dosledno izvajanje lastne zakonodaje (toda trenutno iz
neznanih muh tega pač ta trenutek ne počne, a kaj je
trenutek proti večnosti?). Prav *Antigona* bi nas torej mo-
rala poučiti o tem, kako država neko rekanje spreminja v
zahtevo, kakopak z namenom, da bi naredila pomirjujoči
vtis, da ima tisto, kar postavimo kot predmet zahteve.
Tako vprašuješ – niti ne nje – kaj je to seksizem, rasi-
zem, posilstvo, in ona odgovarja z melkijadovskim »Nič
lažjega!« in ti vse pokaže, vendar pa ne vprašaš, kaj je
to pravična družbena ureditev, ker je odgovor domnev-
no znan. Zato se problematike robov človeštva, ki je bila
tako udarno zastavljena v časih okoli majskega vrenja,
danes drži nek moralizem: kot da bi obstajale jasne poti
do krasnega sveta, zdaj pa je treba presoditi, kateri po-
samezniki in institucije so zdravega srca, da bodo stopi-
li nanjo. In če morala ni v modi, jo nasledi pedagogika
(danes prisotna vsepovsod, razen v šolah). »*Preneumen,
da bi ubogal.*« Ne verjamem, da je s teh izhodišč mogoče
relevantno ugovarjati obstoječemu, kaj šele brati antično
klasiko. Ali v zvezi s konkretnimi vprašanji *Antigone*
zahteve: kaj določa smernice mutacij sorodstva in kaj
določa njihovo legitimacijo? Če to vprašanje zadeva nek
problem, potem nanj nimamo odgovora. Če imamo od-
govor, potem ni problema, ni drame. ✕





ŽENSKÉ NITI KOT DRŽAVLJANKE IN VOLIVKE NITI KOT KANDIDATKE NISO KAJ DOSTI POMEMBNE

Fotografija Katra Petriček. Predstavljena je njena serija Čezoknice.

Iz ene narediti več in iz več narediti eno. Kajpak ne govorimo o ženski, pač pa o misli, kjer ženske, vsaka s svoje teoretske in življenjske umeščenosti, mislijo o Ženskah. O primatu patriarhalne družbe, ženskah v politiki in »politiki žensk«, porastu sovražnega govora z desne in neodgovornosti z leve, razmerju med feminizmom ter LGBT-gibanji, šolstvu, medijih, refleksiji za nazaj in nema- ra o nujnostih za naprej. Nenazadnje smo odgovore terjali od generacije, ki je tako sooblikovala kot sobivala z vzponom feminističnega in LGBT-gibanja na Slovenskem.

POLITIKA

Tribuna: Bili ste ena izmed prvih zastopnic žensk v uradni politiki Slovenije kot samostojne države. Kakšna je bila ta izkušnja?

Metka Mencin Čeplak: Sebe nisem dojemala kot zastopnico žensk, res pa je bil en ključnih razlogov, da sem sprejela povabilo za kandidaturu, prav grožnja domačijske, nacionalistične ideologije, da omeji že pridobljene reproduktivne pravice žensk in njihove možnosti na področju zaposlovanja. **Politične stranke, ki so projekt nacionalne emancipacije podpirale z demonizacijo socialističnega sistema, so namreč bolj ali manj odkrito tekmoval v radikalnosti preloma s socializmom, v tem tekmovalju pa obračunavale tudi z načelom enakosti med spoloma – visoko stopnjo zaposlenosti žensk, reproduktivne pravice in zahteve po višji politični udeležbi žensk so obravnavale kot ostanek »komunističnega/socialističnega totalitarizma« in grožnjo »stabilnosti slovenskega prebivalstva«.** Zato so boji za ohranitev že pridobljenih pravic in možnosti zaznamovali »moj« mandat in moje delo poklicne političarke ter prav tako delo Komisije za žensko politiko, ki sem jo vodila. Seveda je bilo naporno, še posebej, ker so v okoliščinah velikih tem osamosvajanja pravice in možnosti žensk veljale za skrajno obrobno temo, motnjo, s katero je treba na hitro opraviti. Kar je bil svojevrsten paradoks, nekakšen obrambni mehanizem zanikanja, s katerim so konservativne stranke prikrivale svoj odpor do emancipacijskih politik.

Metka Mencin Čeplak je bila poslanka v prvem sklicu slovenskega parlamenta, danes pa je predavateljica in raziskovalka na Fakulteti za družbene vede.

Tribuna: V kolikšni meri so se možnosti in pogoji tako za ženske v politiki kot tudi za teme, povezane z ženskami, do danes spremenili?

Metka Mencin Čeplak: Možnosti je mogoče celo manj kot konec osemdesetih in v začetku devetdesetih, ko politične

stranke še niso imele jasno profilirane volilne baze in so strankarske elite šele nastajale. Danes se zdi, kot da ženske niti kot državljanke in volivke niti kot kandidatke niso kaj dosti pomembne. Mehanizem kvot, na primer, ki je bil v tistem obdobju deležen hudih odporov, češ da ženske sili v politiko, je danes praktično institucionaliziran, hkrati pa so se s procesom institucionalizacije razvijale tudi strategije, kako izničiti njegove morebitne učinke. Podobno velja za politična vprašanja – praktično nobenih zapletov ni pri sprejemanju zakonov, ki zgolj deklarativno prisegajo na enakost (npr. Zakon o enakih možnostih moških in žensk), problem pa nastopi, ko obstoječemu redu, temelječemu na binarni spolni delitvi, grozi resna nevarnost – npr. zakon o oploditvi z biomedicinsko pomočjo in zdravljenju neplodnosti, status istospolnih partnerstev ... Da o tem, da se temeljna vprašanja o (re)distribuciji moči in dobrin v institucionalni politiki sploh ne odpirajo, niti ne govorim.

Tribuna: Nasilje nad ženskami je ena bolj razširjenih in nevidnih oblik kršitve človekovih pravic. Kje vse vidite družbene vzroke za takšno razširjenost tega pojava?

Milica Antič Gaber: O nasilju nad ženskami se dolgo v javnosti sploh ni govorilo. Čeprav je to nasilje obstajalo, je bilo družbeno nevidno. Mnogi ga sploh niso razumeli kot nasilje, zato je bilo najprej treba reči, da nekaj nasilje je. V zadnjem času se o nasilju nad ženskami v javnosti več govori, spremenila se je tudi zakonodaja, a prevladujoče razumevanje nasilja je še vedno, da gre za fizičnega. Manj se govori o drugih prav tako razširjenih oblikah nasilja, kot so psihično, verbalno, seksualno, ekonomsko. O tem se manj govori tudi zato, ker gre v osnovi razumevanja nasilja nad ženskami za različno količino družbene, ekonomske in politične moči, ki jo posedujejo eni in drugi in s tem lahko močno vplivajo tudi na način družbenega obravnavanja tega pojava.

Tribuna: Raziskovali ste tako migrantke kot tudi migrante v Sloveniji. V čem vse se razlikuje položaj migrantk – tako v odnosu do migrantov kot tudi do »Slovenk«?

Mojca Pajnik: Položaj migrantov je predeterminiran z njihovim mestom na trgu dela, kjer pa večina opravlja 3D-dela (demanding, dirty, dangerous) v najbolj prekar- nih ekonomijah, kot so gradbeništvo, proizvodnja ali feminizirana skrbstvena dela (gospodinjstva dela, skrb za ostarele ipd.). Če so migranti v neenakem položaju v



primerjavi z »večinskim« prebivalstvom, je po izsledkih naših raziskav položaj žensk migrantk še bolj negotov. Pogost razlog so migracijske politike, denimo politike združevanja družine, ki status tistega, ki migrira z razlogom združitve družine (v Sloveniji so to v 90 % ženske, v nekaterih evropskih državah trend feminizacije migracij prinaša nasprotno situacijo), veže na prvega migranta. To, da je status migrantke vezan na status njenega moža, prinaša njeno odvisnost. Če on nima pravega dovoljenja, se ona ne more zaposliti ipd. Gre za utrjevanje bradwinner modela, po katerem tradicionalno velja, da je možki prvi oskrbovalec družine, žena pa naj poskrbi za gospodinjstvo in otroke.

Odnos migrantk do Slovencev pa najboljše ponazori rek, da za vsako uspešno Slovenko stoji migrantka, ki opravlja dela v njenem (sic!) gospodinjstvu. To je seveda pogojeno z ekonomskim položajem in migrantko si lahko »privoščijo« tisti z višjimi dohodki, ki so pogosto tudi višje izobraženi. Neenakosti glede na spol se na ta način seveda reproducirajo. Kljub temu se mnogim, vključno s tistimi, ki opozarjajo na spolne neenakosti, zdi logično, da za svoje gospodinjstvo pač najamejo migrantko in jo plačajo »na roke« ...

Mojca Pajnik je predavateljica na Fakulteti za družbene vede in raziskovalka na Mirovnem inštitutu.

Tribuna: Ženske so v zadnjih letih kljub emancipaciji in izboljšanju položaja bistveno bolj nesrečne in nezadovoljne. Zakaž?

Milica Antič-Gaber: Teško bi enoznačno pritrnila vaši domnevi, da so ženske bolj nesrečne in nezadovoljne. Sprašujem se – če ta domneva drži (nisem videla resnih družboslovnih empiričnih raziskav na to temo; lahko da so samo bolj zahtevne in kritične) – glede na kaj so bolj nesrečne in manj zadovoljne? Glede na stoletje prej? Glede na prejšnjo generacijo žensk? Glede na moške? Morda so ženske samo naredile večje korake na nekaterih področjih (npr. izobraževanju), pa se to ne izraža v njihovi družbeni ali ekonomski moči; morda so nezadovoljne s tem, koliko so se moški ali celotna družba osvobodili spolno-stereotipnega razmišljanja in presojanja. Se mi zdi, da je tukaj veliko več vprašanj kot odgovorov ...



Milica Antič Gaber je profesorica na Filozofski fakulteti v Ljubljani, soustanoviteljica revije Delta in koordinatorica doktorskega programa Študiji spola.

ŠOLSTVO

Tribuna: Bi lahko ocenili naš šolski sistem z vidika enakopravnosti spolov?

Metka Mencin-Čeplak: Kdor o tem sodi na osnovi surovih statističnih podatkov, ki kažejo, da izobrazbena raven žensk raste hitreje kot izobrazbena raven moških, bi rekel, da je šolski sistem celo bolj naklonjen deklicam oz. ženskam. Ponekod se dejansko ustvarja prava moralna panika zaradi razlik med dečki in deklicami v šolskih dosežkih, pri tem pa se gladko zmolči, da gre za razlike na ravni povprečij. To obuja stare ideologije o biološkem izvoru spolnih razlik in zahteva ukrepe, ki bi upoštevali razvojne značilnosti dečkov, nagrajevali tradicionalno »moško« vedenje in tako spet vzpostavili »naraven« red, ki »pametnim in aktivnim« dečkom ter »pridnim in pasivnim« deklicam dodeli ustrezno mesto na lestvicah šolske uspešnosti. Že te interpretacije so dovolj, da podvomimo v enako obravnavo deklic in dečkov v šoli. Seveda je vprašanje, zakaj na ravni povprečij take razlike, relevantno, ampak v kontekstu spolnospecifične vzgoje, procesov identifikacije in subjektivacije, razmerij moči/oblasti, možnosti prehodov, možnosti zunaj šole in po končanem izobraževanju ter spolnospecifičnih »izbir« v izobraževanju. To dekonstruira sliko o domnevni privilegiranosti deklic v izobraževanju; taka analiza pokaže, da se kljub deklarativnemu prisegnanju na enako obravnavo deklic in dečkov neenakosti reproducirajo tudi v šoli (pa tudi to, da šola ni izoliran pod-sistem, in da teh neenakosti ne more odpraviti sama).

Tribuna: Kakšen pa je položaj žensk v akademski sferi?

Metka Mencin-Čeplak: V veliki meri jo zaznamuje paternalističen odnos do žensk. Seveda je izraz paternalizem za odnos do žensk, še posebej na tistih področjih znotraj akademskega prostora, kjer vladata izrazita hierarhija in tekmovalnost, evfemizem. **Hierarhija in tekmovalnost**

pa se krepi predvsem zato, ker se podobno kot povsod drugod tudi tu ljudi obravnava kot strošek, kar je povezano z radikalno kvantifikacijo dela, z zaostrovanjem habilitacijskih pogojev in pogojev za pridobitev raziskovalnih projektov, vse skupaj pa vodi v povečevanje delovnih obremenitev. Vprašanje je, do kod kdo to zmore in pod kakšnimi pogoji. Z izkoriščanjem hierarhičnih pozicij in socialnih mrež? Z odpovedjo življenju? Ne trdim, da preživetvene strategije determinira spol, so pa spolnospecifične. Sicer pa v takih razmerah najprej pozabimo na solidarnost – moški in ženske, se mi zdi.

LGBT

Tribuna: V LGBT-aktivizmu so zelo pomembne tudi raznovrstne umetniške prakse. Na kakšen način pojmovati npr. lezbično umetnost, da ne bi pretirano zapadli v esencializem, ki bi avtoričino ustvarjanje razumel samo kot odraz njene spolne identitete, ne pa tudi drugih?

Suzana Tratnik: Če govorimo o umeščeni vednosti, bržkone lahko govorimo tudi o umeščeni umetnosti ali umetnosti z manjšinskim pogledom. Ne gre le za umetni izsek, ki ne bi imel povezave z drugimi segmenti družbenega življenja, ampak za pogled na svet, ki ni univerzalen oziroma ni univerzaliziran. Seveda se je treba vprašati, kaj sploh je univerzalen pogled na umetnost, kaj ga določa in zakaj velja za tako rekoč samoumevnega in s tem neideološkega, »čistega«. Najbrž je posredi tudi včasih obotavljiv odnos do same angažirane umetnosti, kamor lezbična umetnost gotovo sodi, čeprav ne vedno in ne nujno. Tovrstna umetnost še vedno nosi tovor cenzure, ki se dandanes včasih izkaže s predpostavko, da je kvalitetna tista lezbična (ali LGBT) umetnost, ki jo avtor ali avtorica »preseže«. Kaj ostane od presežene lezbične umetnosti? Čista, univerzalna umetnost zagotovo ne. Na tem mestu se lahko primerjalno vprašamo, kaj si torej misliti o umetnikih in umetnicah, ki se ukvarjajo s svojim telesom ali še »ožje« – s svojim (telesnim) hendikepom. Ali so zaradi tega esencialistični umetniki in umetnice? Če je namreč njihova umetnost kvalitetna, zagotovo seže daleč ter govori o hendikepu sveta in o hendikepu kot umetniškem konceptu, ne pa le opisno o svoji osebni okoliščini.

Tribuna: Ko se nam dandanes oziroma že vse od osamosvojitve naprej pred očmi gradi trden oklep nove slovenske

mitologije s poglobitno zgodbo osamosvojitve, ničesar ne slišimo o feminističnem in LGBT-gibanju, ki sta vsekakor izredno pomembni del – recimo temu – demokratizacije vse od sredine 80. let dalje. Kako kot ena izmed protagonistk teh gibanj gledate na sam proces osamosvojitve in vzpon nacionalizma? Kaj je pomenil za emancipacijo različnih mejnih identitet?

Suzana Tratnik: Prav je in tudi logično je, da v sedanjem političnem trenutku mitologizacije slovenske nacije le malo slišimo o feminističnem in LGBT-gibanju. Vzpon nacionalizma od devetdesetih let naprej je vendarle velika zgodba, ki vse t. i. male zgodbe postavlja na stranski tir, meneč, da zdaj še ni čas zanje oziroma da njihov čas tudi nikoli ne bo prišel. Male zgodbe se postavljajo kvečjemu v okvir kulturnih bojev. Osemdeseta so bila gotovo čas preboja malih in prejneshišanih zgodb žensk, gejev, lezbijk, mirovnikov in mirovnic in še koga; to je bil čas, ko je totalitarna ideologija popuščala, in čas, ki je obetal demokratizacijo politične klime in splošno kulturno odprtost. A zgodile so se nam stvari, ki jih zaradi naivnosti nismo pričakovali: da je okrepljena nacionalna ideja nezdržljiva z vsakršnimi notranjimi lommi, da svoboda govora prinese tudi lažno nasprotje sovražni govor vs. politična korektnost, da liberalne ideje izzovejo močna nasprotovanja prebujenih in novo nastalih desničarskih in klerikalnih idej, ki dosežke feminističnega gibanja lahko vrnejo na sam začetek, hkrati pa populistični liberalizem neomejenih možnosti za »vsakogar« trdi, da feminizma ali omejenih identitetnih politik že zdavnaj ne potrebujemo več. Emancipacija različnih mejnih identitet se je začela v osemdesetih in takrat je bila vzpostavljena močna baza, nastanek nacionalne države pa po mojem mnenju ne predstavlja bistvenega mejnika v razvoju tovrstnih gibanj.

Suzana Tratnik je pisateljica, prevajalka in publicistka ter dolgoletna aktivistka lezbičnega gibanja.

Tribuna: Kakšen pa je odnos med feminizmom in LGBT-aktivizmom v Sloveniji danes? Ali ju sploh lahko ločimo?

Tatjana Greif: Začetki lezbičnega in gejevskega gibanja v Sloveniji so tesno povezani s fenomenom novih družbenih gibanj v burnih 80. letih, torej tudi s feminizmom. Emancipatorna gibanja se že po definiciji močno

naslanjajo na feminizem; tako na gibanje kot na teorijo. Tudi lezbična sekcija LL je izrasla iz konteksta feministične skupine Lilit in se nato osamosvojila. Po drugi strani obstaja močan konflikt med konservativnim feminizmom in lezbištvom, ker ta linija feminizma večinoma dojema lezbične zahteve za politično preostre in preveč radikalne in tako meni, da lezbištvo utegne škoditi feminizmu pri doseganju njegovih ciljev. **T. i. seksualne vojne med lezbištvom in konservativnim feminizmom, ki so vzplamtele v 60. letih, se niti do danes niso umirile. Sicer pa znotraj feminizma ter znotraj lezbičnega gibanja obstaja nešteto smeri in šol, tako da bi ju težko združili pod enim skupnim -izmom.**

Tatjana Greif je raziskovalka na področju arheologije spolov, aktivistka in koordinatorka ŠKUC-LL.

Tribuna: Bi z današnje perspektive lahko na kratko ocenili zgodovino LGBT-gibanja v Sloveniji?

Suzana Tratnik: Po dobrih 26 letih se je gibanje, podobno kot na Zahodu, močno razvejalo in razvilo lastno infrastrukturo. Nastalo je več skupin z različnimi fokusmi delovanja, razvili so se klubski prostori, založniški, revijalni in raziskovalni projekti, LGBT-študiji in študiji spolov, imamo najstarejši festival lezbičnega in gejevskega filma v Evropi, lezbično knjižnico in arhiv, deset let Parade ponosa ... V zadnjem času je videti, kot da bi bila vsa aktivistična prizadevanja usmerjena zgolj v legalističen boj za enakost na področju družinske zakonodaje, ki se navidezno kaže kot enostaven preobrat od boja za skupnostne cilje v boj za intimistične. Kdaj pa kdaj je tudi od samih gejev in lezbijk slišati utopične trditve, da bi popolno izenačenje istospolnih družin s heteroseksualnimi pomenilo tudi konec gibanja za pravice gejev in lezbijk. Da je homofobija še kako močna, pričajo ravno močan ljudski odpor proti enakopravni obravnavi LGBT-družin in organizirani homofobični napadi. In če si še naprej zamišljamo družbo, ki spoštuje in ne briše različnosti, je kratka zgodovina LGBT-gibanja pri nas še kako aktualna.

Tribuna: Kakšno je sodelovanje med različnimi LGBT-organizacijami znotraj nekdanje Jugoslavije, razlike med problemi iniciativ v posameznih državah in razvoj tega sodelovanja v zadnjih dvajsetih letih?

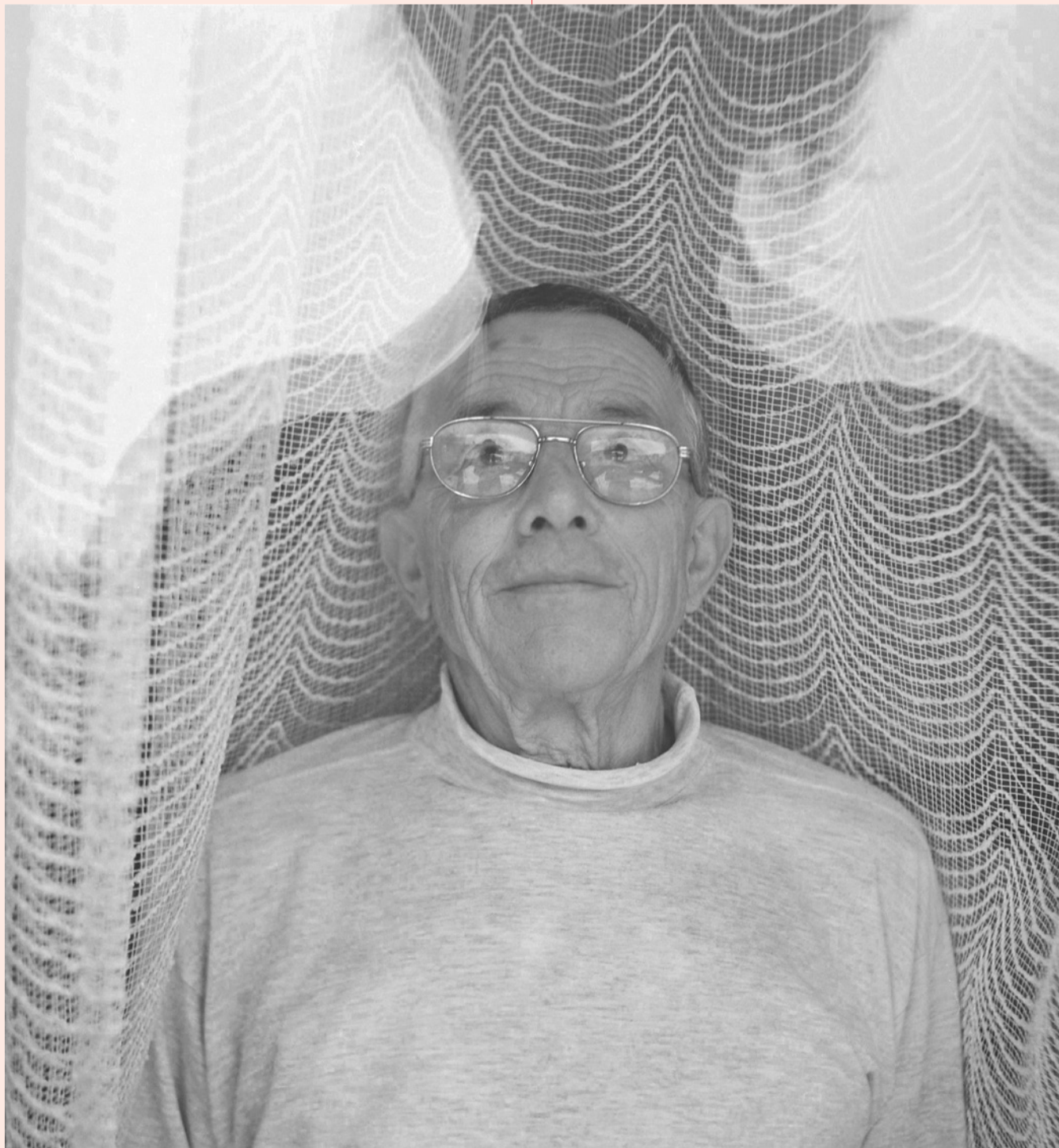
Tatjana Greif: Gejevsko in lezbično gibanje v bivši Jugoslaviji se je začelo v Sloveniji, pionirsko vlogo pa sta odigrala gejevska sekcija Magnus, ustanovljena leta 1984, in lezbična sekcija LL, ustanovljena leta 1987, v okviru Škuca, kjer še danes aktivno delujeta. To sta bili prvi tovrstni skupini ne le v Jugoslaviji, ampak tudi v vzhodni Evropi sploh. Kmalu zatem je sledila Hrvaška, ki je leta 1992 ustanovila Ligo, nato Srbija. Zanimivo, Makedonija in Črna gora še danes nimata GLBT-skupin, ravno tako ne BiH, razen Queer Sarajevo, ki sodi v kontekst queer povezav. LGBT-gibanje na področju bivše Jugoslavije je zelo povezano tudi tam, kjer gibanja zaradi sovražne družbene klime ni, njegovo funkcijo delno vršijo ostale organizacije za človekove pravice, s katerimi smo ravno tako povezani. Sekcija ŠKUC-LL neguje stike in sodelovanje z društvi na Hrvaškem, v Srbiji, Bosni, Črni gori. Družni nas sorodna družbeno in politična klima, podobna mentaliteta, podobni pogoji, v katerih delujemo. Skupaj nastopamo tudi v mednarodnem kontekstu, na primer pri evropski zvezi ILGA-Europe. V zadnjih dveh desetletjih so se na tem prostoru v LGBT-aktivizmu spletle nerazdružljive medsebojne vezi, solidarnost in vzajemna podpora.

DRUŽINSKI ZAKONIK

Tribuna: V kolikšni meri formalni vzvodi, kot denimo v konkretnem primeru nov družinski zakon, vplivajo na kulturno percepcijo spola in družbe?

Milica Antič-Gaber: Zakonodajca običajno caplja za vsakdanjo prakso. Ljudje se zelo hitro prilagajajo obstoječim oz. spreminjajočim se razmeram, zakonodajalec in večinska družba, ki nase jemlje dolžnost moralne presoje tudi v dobro manjšine, pa mnogo počasneje. Zakon ne more delati čudežev, naloga zakonodaje je, da poskrbi za to, da ljudje lahko uresničujejo svoje univerzalne človekove pravice, in tudi da poskrbi za pravice številčno šibkejših ali kako drugače marginaliziranih skupin. Naloga večine in zakonodajalca bi morala biti prav zaščita pravic teh manjšin. Družba je pluralna in prav bi bilo, da to upošteva tudi zakonodaja. Tako se bodo lahko spreminjali tudi zakoreninjeni stereotipni vzorci družbenega razumevanja spola, materinstva, očetovstva, starševstva.

Tribuna: Vse od osamosvojitve pa do danes poslušamo podobne diskusije o definiciji družine kot danes. Zakaj se na tem področju še vedno ni nič spremenilo?



Tatjana Greif: Družina kot taka je institucionalizacija heteroseksualnosti in takšen je tudi diskurz o njej. Heteronormativnost je izključevalna do vsega, kar ne sodi v njen krog, ker je preprosto slepa za razlike in odstopanja. Kriva niso obstoječa družbena razmerja, ampak zakonodajalec. Vloga zakonodajalca je, da obstoječe prakse vgradi v svojo jurisdikcijo na način, ki ne izključuje manjšinskih in ranljivih skupin. V družbi, ki pozna različne oblike družin, pravnoformalno pa priznava samo eno, nujno prihaja do konfliktov, do konstantnega kriznega stanja. Zakonodajalec se mora odzvati z regulacijo realnega stanja, v tem smislu je njegovo poslanstvo inovacija z javnim učinkom. Šele ob zakonski zaščiti družbeno stigmatiziranih skupin se ljudje ob novi pravni normi privadijo na novo pojmovanje določenega statusa ali razmerja. Pravne norme imajo pomemben simbolni pomen, ki odpravlja zaviralni faktor stigmatizacije in predsodkovnega dojemanja drugačnosti.

Razprava o definiciji družine in družinskem zakoniku se ne premakne z mrtve točke zaradi temeljnega razloga, in sicer pomanjkanja pravne ureditve, ki bi zaobjela raznolikost družin, zaradi pomanjkanja političnega poguma pa tudi znanja, razgledanosti. **Politike, ki zagovarjajo enake možnosti in enakost pravic za vse družine in partnerstva, lahko preštejemo na prste ene roke. Problem tiči v strahu, v fobiji. Kako naj sicer razumemo, da en sam samcat otrok, ki ga vzgajata na primer dve ženski, lahko tako zelo ogroža interese neke skupine državljanov, da planejo na vseh frontah in zaženejo gorečniški napad na pravice tega otroka in njegovih staršev?**

Tribuna: Kaj kot sociologinja mislite o konservativnem in enostranskem razumevanju biološkega starševstva, ki se vse pogosteje pojavlja v medijskem diskurzu?

Milica Antič-Gaber: Razumevanje biološkega starševstva kot edine vredne oblike starševstva se pogosto pojavlja tako v medijskem diskurzu kot tudi v diskurzu t. i. navadnih ljudi zato, ker je to »udoben« oz. priročen način za doseganje tega, da stvari ostanejo takšne, kakršne so zdaj. Reči, da je po naravi tako, in da se proti naravi ne kaže boriti, je precej široko sprejeto razumevanje. Obenem pa je vezati razumevanje družbenih odnosov na naravo ali na biologijo seveda skrajno problematično početje. Socialno starševstvo ni nekaj novega. Primeri, ko je nebiološki starš enega ali drugega spola dobro (ali celo bolje od biološkega) odigral starševsko vlogo, niso osamljeni, temveč številni – tako v zgodovini kot tudi danes.

Tribuna: Kako bi torej komentirali diskurz, povezan z družinskim zakonikom?

Tatjana Greif: Kaže, da je razprava o tem, kaj je družina in čigava last ter ekzkluzivna pravica je ta pojem, postala bojno polje za obračunavanje med dvema poloma družbe, vmes pa zeva nepremostljiv prepad. V pozni napadalca so rigidni nasprotniki ideje o razvoju družine in njenih oblik, ki ne priznavajo ničesar, razen nuklearne družine, ki je arhaično utelešenje patriarhata. Diskurz napadalcev je izključevalen in agresiven, vsem drugim jemlje pravico do obstoja. Sebe in svoje družine so razglasili za moralno in drugače ogrožene, na robu izumrtja.

Sodobna družba seveda pozna tudi druge oblike družin, enostarševske, istospolne, razširjene, rejniške, reorganizirane itd. Na drugi strani prepada je torej cel diapazon, raznolikost družbenih oblik, in so ljudje, ki to razliko živijo iz dneva v dan, in so tisti, ki to sprejemajo, razumejo, vključujejo. Sporno je, da se ob vsakem poskusu pravičnejše porazdelitve pravic pojavi sindrom ogroženosti večine pred manjšino, da se lobiranje za diskriminacijo, za nespoštovanje človekovih pravic, za netenje sovraštva do manjšin trži kot legitimno sredstvo. Eno je demokratičen dialog, spet drugo pa populistična manipulacija; problem nastopi v trenutku, ko postane glasnik »normale večine« nek vatikanski lakaj in začne postavljati svojo agendo vladajoči politiki. Še večji problem pa je, ko se ta politika začne umikati za okope in popuščati pred ustrahovanjem takšnega fašističnega diskurza. Na tej točki se začarani krog sklene.

MEDIJI

Tribuna: Precej se ukvarjate tudi z mediji. Kakšno pa je poročanje in pisanje medijev z vidika vprašanja spola?

Mojca Pajnik: Študije s področja analize poročanja medijev o spolu v zadnjih petnajstih letih kažejo, da medijski teksti v veliki meri reproducirajo spolne razlike, kot se sicer pojavljajo v družbi. Pogoste so podobe domestifikacije, ki naturalizirajo mesto ženske v privatnem življenju, v vlogi ljubeče matere, vestne žene in pridne gospodinje. Podobe se sicer spreminjajo, postajajo bolj sofisticirane in primerne sodobnemu načinu življenja, a bistvo problema, ki je v reprodukciji neenakosti, ostaja enako. Tudi podobe neodvisne, samostojne ženske, ki ve, kaj hoče, nimajo subverzivnega potenciala. Učinkujejo kot klavno zoperstavljanje stereotipizaciji ženskega spola, saj so uporabljene

za namene potrošnje in ne za razpravo o odpravljanju dejanskih neenakosti v družbi.

Zadnja študija Global media monitoring project iz leta 2010, ki v globalni perspektivi analizira spol v povezavi z mediji, ugotavlja, da ženske nastopajo kot subjekti v medijih v zgolj 20 % tekstov, odstotek prisotnosti je še nižji, ko gre specifično za teme, ki zadevajo politiko in ekonomijo, to pa so teme z največ odstotki pozornosti občinstva. Raziskava pokaže, da so ekspertna mnenja v medijih praviloma rezervirana za moške, da so ženske pogosteje predstavljene kot žrtve (nesreče, kriminal), da je pogostejša uporaba fotografij žensk za dramatičnejšo učinka, da ženske vsaj trikrat bolj pogosto kot moške v medijih naslavljajo s statusom, kot je npr. poročena, mati, hči ipd.

Problem pa ni zgolj v medijskih podobah, ampak tudi v organiziranosti medijev, kjer je zelo malo žensk na vodilnih položajih, kot novinarke imajo težji dostop do poročanja o političnih temah in jih precej več kot moških poroča o t. i. human interest zgodbah, njihove zaposlitve so prekarne, več jih je denimo med zaposlenimi za krajši delovni čas in na pogodbah. Ko na primer govorimo o feminizaciji novinarstva, moramo biti precizni in pogledati, kje in kako se ženske zaposlujejo.

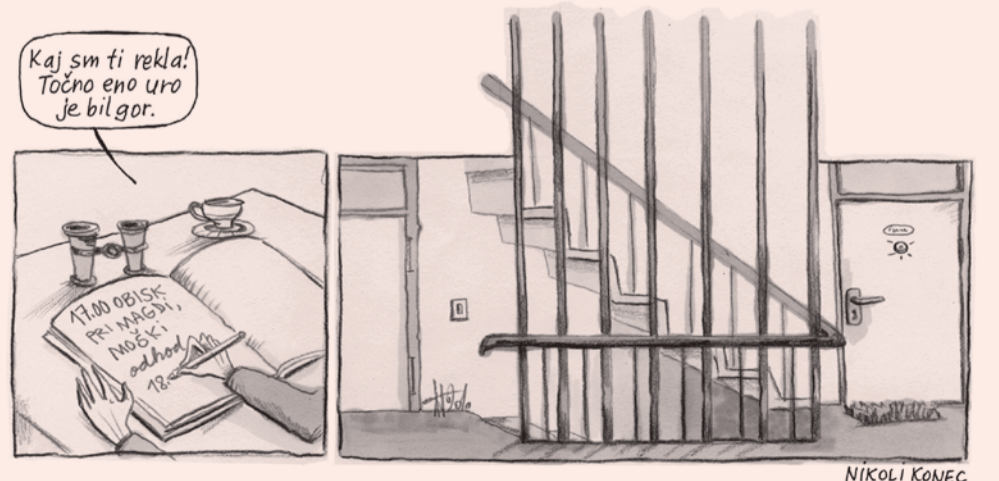
Tribuna: Kako pa bi komentirali vpliv tako imenovanih ženskih revij in njihovega diskurza na samopercepcijo žensk?

Mojca Pajnik: Porast specializiranih ženskih revij je v družbah srednje in vzhodne Evrope posledica transformacije medijskih sistemov, ki vse bolj zasleduje tržni model medijskega upravljanja. Imamo veliko število specializiranih revij in tudi televizijskih oddaj, ciljajočih na žensko populacijo med 25 do 45 leti, ki jim je skupno naslavljanje na ženske kot potrošnice. Študije o vplivu medijev na občinstvo so pred desetletji ugotovljale negativne učinke stereotipnega medijskega poročanja. Danes teorije recepcije in modeli aktivnega občinstva izpostavljajo suverenost potrošnice, ki v procesu sprejemanja medijskih tekstov le-te preoblikuje, jim ustvarja nove pomene, jih po lastni presoji inkorporira v življenjski slog ipd. Te študije se upirajo mitu pasivnega potrošnika, ki je zgolj nemočen objekt medijske manipulacije in v skladu z njimi bi bilo prehitro zaključiti, da imajo ženske revije (zgolj) manipulativni učinek. Mit o suvereni potrošnici pa lahko tudi problematiziramo, češ da odvrača pozornost od neenakosti strukturnih razmerij, razlik, ki obstajajo tudi v medijski potrošnji denimo glede na spol, etničnost ali razred. x



BLOK ŠT. 65

Tanja Komadina



NIKOLI KONEC